

Zeitschrift für die Welt der Türken
Journal of World of Turks

ISSN 1868-8934 (Online) ISSN 1869-2338 (Print)

Vol. 16, No. 2 (2024)

Online Version

ZfWT

Vol. 16, No. 2 (2024)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

**Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks
[ZfWT]**

Deutschtürken Verband [Vr. 205808]

Institut für die Welt der Türken

Pelkovenstr. 139

80992 München Germany

editor@dieweltdertuerken.org

www.dieweltdertuerken.org - www.zfwt.org

ISSN 1869-2338 (Print) ISSN 1868-8934 (Online)

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT] is a multidisciplinary, peer-reviewed journal, publishes research papers in the fields of social sciences (linguistics, literature, culture, sociology, education, philosophy, history, arts, etc.). ZfWT is published in both printed and online versions.

The views expressed in all contributions to the ZfWT are those of the individual authors and do not necessarily represent the views of the Board of Editors or the Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

All contributions are under copyright and protected by Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks [ZfWT].

Editorial Team

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Necati DEMİR (Turkey)

Editors: Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (North Macedonia), Doç. Dr. Elçin İBRAHİMOV (Azerbaijan), Assoc. Prof. Dr. Erhan YEŞİLYURT (Turkey), Assist. Prof. Dr. Serdar SAVAŞ (Turkey), Assoc. Prof. Dr. Berker KURT

Field Editors: Prof. Dr. Ahmet BURAN, Prof. Dr. Bülent AKSOY, Prof. Dr. Cemal YILDIZ, Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK, Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK, Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ, Prof. Dr. Ghadir GOLKARİAN, Prof. Dr. Gıyasettin AYTAS, Prof. Dr. Güray KIRPIK, Prof. Dr. Mehmet Ali AKINCI, Prof. Dr. Mustafa TALAS, Prof. Dr. Seyfeddin RZASOY, Prof. Dr. Türker EROĞLU, Assoc. Prof. Dr. Atilla JORMA, Assoc. Prof. Dr. Burul SAGINBAYEVA, Assoc. Prof. Dr. Ergin JABLE, Assoc. Prof. Dr. Güllü KARANFİL, Assoc. Prof. Dr. Jadranka POLOVIĆ.

Consultancy Board: Prof. Dr. Fadıl HOCA, Prof. Dr. Kadriye Didem ATİŞ, Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL, Prof. Dr. Mustafa YAĞBASAN, Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR

Yabancı Dil Editörleri: Prof. Dr. Muhammet KOÇAK, Assoc. Prof. Dr. Dilorim HAMROEVA, Assoc. Prof. Dr. Feruza DJUMANİYAZOVA, Assoc. Prof. Dr. Filiz METE, Assoc. Prof. Dr. Gatibe VAGİFKİZİ GULİYEVA, Assoc. Prof. Dr. Gül Banu DUMAN, Dr. Aray MUKAZHANOVA

Technical Affairs: Teaching Assistant Aslı UYSAL, Fatih ÖZER, Elif OĞUZHAN

**VOL 16, NO 2 (2024)
TABLE OF CONTENTS****EDITORIAL**

Sunuş Necati DEMİR.....	VI-VIII
ARTICLES	
KUZEY MAKEDONYA TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARININ YENİLENMİŞ BLOOM TAKSONOMİSİNE GÖRE İNCELENMESİ <i>Özlem KURT</i>	1-14
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'S BESUCH IN DEUTSCHLAND (15. DEZEMBER 1917-04. JANUAR 1918) <i>Uğur Berk KALELİOĞLU</i>	15-37
NASREDDİN HODJA'S JOKES ABOUT WOMEN <i>Hasan YAZICI</i>	39-64
İNAN MEKTEPLERİNDE HALICILIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI ARŞİV BELGELERİ <i>Ahmet AYTAÇ</i>	65-74
1980 SONRASI ÇAĞDAŞ TÜRK SANATINDA DİSİPLİNLERARASILIK VE DİSİPLİNLERARASIRILIK <i>Arzu GÖK – Mustafa AKIN</i>	75-92

YORGANLAMA ZANAATININ MODA VE GIYİLEBİLİR SANAT İÇİNDE UYGULANABİLİRLİĞİNE DAİR BİR ÖRNEK ÇALIŞMA “BAŞKALAŞIM MUCİZESİ SERGİSİ” <i>Ayşe FIÇICIOĞLU</i>	93-110
HALK EĞİTİMİ MERKEZLERİNDE GÖREV YAPAN MÜZİK EĞİTİMCİLERİNİN KURS PROGRAM VE SÜRELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ <i>Şükran AKIN - Mehlika DÜNDAR</i>	111-124
DİVÂNU LUGÂTİ’T-TÜRK İLE KARŞILAŞTIRMALI ALTAY TÜRKÇESİNDE İKİNCİL UZUN ÜNLÜLERİN VARLIĞI <i>Elif ÖZDİL- Hülya GÖKÇE</i>	125-141

SUNUŞ

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, sosyal bilimlerin farklı alanlarına ait 8 özgün makale ile 16. cildin 2. sayısını (Cilt:16, Sayı:2, 2024) siz değerli okurları ve bilim dünyası ile paylaşmaktadır. Sosyal bilimlerin Türk dili, edebiyat, eğitim, tarih, coğrafya, din, sosyoloji, iletişim, müzik, güzel sanatlar alanlarına önemli katkılar sağlayacağına inandığımız *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*'ün bu sayısında yer alan çalışmaların içerikleri şöyledir:

“Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi” adlı makale Özlem KURT tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgular, Kuzey Makedonya'daki Türkçe öğretim programlarının güncellenmesi ve zenginleştirilmesi gerektiğinin bir göstergesi niteliğindedir.

Uğur Berk KALELİOĞLU tarafından hazırlanan “Mustafa Kemal Atatürks Besuch In Deutschland (15. Dezember 1917-04. Januar 1918)” adlı makalede seyahat kararı, Mustafa Kemal Paşa'nın heyete dahil oluşu, heyetin Almanya durakları, kurulan temaslar ve geri dönüş sonrası yaşananlar incelenmiştir.

“Nasreddin Hodja's Jokes About Women” adlı makale Hasan YAZICI tarafından yazılmıştır. Makalede Hasretin Hocanın uluslararası tanınırlığına belli bir açıdan kadın anlayış ve yaklaşımıyla katkı sağlanmak istenmiştir. Bu doğrultuda 371 Nasrettin Hoca fıkrasından bir biçimde kadınla ilgili olan 70 tanesi Türkçe'den İngilizce'ye çevrilmiştir.

Ahmet AYTAÇ tarafından yazılan “İnas Mekteplerinde Halıcılık Eğitimi Üzerine Bazı Arşiv Belgeleri” adlı makalede İnas mekteplerindeki halıcılık dersleri ile alakalı arşiv kayıtlarından bahsedilmiştir.

“1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatında Disiplinlerarasılık ve Disiplinleraşırılık” adlı makale Arzu GÖK ve Mustafa AKIN tarafından hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında disiplinlerarası ve disiplinleraşırı ifadelerine açıklık getirilip, konunun daha net anlaşılması açısından seçilen örnekler incelenerek, bahsi geçen dönem ve sonrasın da sanatsal bağlam da yaratmış olduğu etkilerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Ayşe FIÇICIOĞLU’nun hazırladığı “Yorganlama Zanaatının Moda Ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma ‘Başkalaşım Mucizesi Sergisi’ ” adlı makalede yorganlama zanaatının tasarım bütünlüğü içinde nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur.

“Halk Eğitimi Merkezlerinde Görev Yapan Müzik Eğitimcilerinin Kurs Program ve Sürelerine İlişkin Görüşleri” adlı makale Şükran AKIN ve Mehlika DÜNDAR tarafından hazırlanmıştır. Elde edilen verilere göre müzik eğitimcilerinin büyük bir çoğunluğunun kurs programlarını ve sürelerini yetersiz buldukları saptanmıştır.

Elif ÖZDİL ve Hülya GÖKÇE tarafından hazırlanan “Dîvânu Lugâti’t-Türk ile Karşılaştırmalı Altay Türkçesinde İkincil Uzun Ünlülerin Varlığı” adlı makalede amaç Altay Türkçesinde büzülme sonucunda kelime bünyesinde oluşmuş ikincil uzun ünlülerin tespit edilmesidir. Altay Türkçesi sözlüğü ve Dîvânu Lugâti’t-Türk kelime varlığından tespit edilen sözcükler art zamanlı tarihsel çalışma yöntemi ve tarama yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

ZfWT

Vol. 16, No. 2 (2024)

Zeitschrift für die Welt der Türken

Journal of World of Turks [Türklerin Dünyası]

Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks'ün bir sonraki sayısı 15 Aralık 2024 tarihinde yayımlanacaktır. Dergimizin bugünlere gelmesinde emeği geçen yazarlarımıza, hakemlerimize, okurlarımıza en derin saygı ve teşekkürlerimizle...

15 Ağustos 2024
Prof. Dr. Necati DEMİR
Editor in Chief

**KUZEY MAKEDONYA TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI KAZANIMLARININ YENİLENMİŞ BLOOM
TAKSONOMİSİNE GÖRE İNCELENMESİ***

**ANALYSIS OF NORTH MACEDONIAN TURKISH COURSE
CURRICULUM OBJECTIVES ACCORDING TO THE
REVISED BLOOM TAXONOMY**

Özlem KURT [Sorumlu Yazar]**

Özet

Bu çalışma, Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesini amaçlamaktadır. Kuzey Makedonya'da yaşayan Türk öğrencilerinin ana dili olarak Türkçe öğrenimindeki kazanımlarının taksonomik dağılımını belirlemek amacıyla çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında veriler Kuzey Makedonya Eğitim Geliştirme Bürosu tarafından yayımlanan 4., 5. ve 6. sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programları'ndan toplanmıştır. Verilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, Türkçe öğretim programlarının büyük ölçüde olgusal ve kavramsal bilgiye dayandığını ve üstbilişsel bilgiye yeterince yer verilmediğini ortaya koymuştur. Bilişsel süreç boyutunda ise hatırlama ve anlama basamaklarının ön planda olduğu, buna karşın uygulama, çözümlenme, değerlendirme ve yaratma basamaklarının daha az yer aldığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, Kuzey Makedonya'daki Türkçe öğretim programlarının güncellenmesi ve zenginleştirilmesi gerektiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Çalışmada öğrencilerin daha kapsamlı ve derinlemesine bir öğrenme deneyimi yaşayabilmeleri için üstbilişsel bilgi ve yüksek düzey bilişsel süreç basamaklarının programa daha fazla entegre edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 04.07.2024; **Kabul tarihi:** 12.08.2024
Kaynak gösterilme: KURT, Ö (2024): Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 1-14.

** Dr. Öğr. Üyesi, Uluslararası Balkan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü Üsküp / KUZEY MAKEDONYA ozlem.kurt@ibu.edu.mk <https://orcid.org/0000-0002-6917-4776>

Özlem Kurt

Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi /Analysis of North Macedonian Turkish Course Curriculum Objectives According to the Revised Bloom Taxonomy

Anahtar Kelimeler: Kuzey Makedonya, Türkçe, Türkçe öğretim programı, yenilenmiş Bloom Taksonomisi, kazanım

Abstract

This study aims to examine the achievements of the Turkish Language Curriculum for the second stage of primary education in North Macedonia according to the Revised Bloom's Taxonomy. A qualitative research method was used in the study to determine the taxonomic distribution of the achievements of Turkish students living in North Macedonia in learning Turkish as their mother tongue. Data were collected from the Turkish Language Curricula for 4th, 5th, and 6th grades published by the North Macedonian Bureau for Development of Education. The research revealed that the Turkish Language Curriculum relies on factual and conceptual knowledge. However, it was found that metacognitive knowledge is not sufficiently included. In the cognitive process dimension, remembering and understanding were predominant, while applying, analyzing, evaluating, and creating were less represented. The findings indicate that the Turkish Language Curriculum in North Macedonia needs to be updated and enriched. In conclusion, to provide students with a more comprehensive and in-depth learning experience, metacognitive knowledge and higher-level cognitive processes should be integrated into the curriculum.

Keywords: North Macedonia, Turkish, Turkish curriculum, Revised Bloom Taxonomy, objectives

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti dışında ana dili olarak Türkçe öğretimimin aktif olarak gerçekleştiği ülkelerden biri Kuzey Makedonya'dır. Çok dilli ve çok kültürlü bir nüfus yapısına sahip olan Kuzey Makedonya vatandaşlarının kendi ana dillerinde eğitim görme hakkı Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasası ile korunmaktadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Anayasasınının 48. maddesine göre, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları kendi ana dillerinde eğitim görme hakkına sahiptirler (Kurt, 2020, s.32).

Kuzey Makedonya zorunlu eğitim sistemi iki seviyeye ayrılmıştır. Birinci seviye dokuz yıllık ilköğretim ve ikinci seviye lise eğitimidir. Dokuz yıllık ilköğretim süreci üç kademedan oluşmaktadır. İlk kademe 1.sınıf, 2.sınıf ve 3. sınıf; ikinci kademe 4.sınıf, 5.sınıf ve 6. sınıf ve üçüncü kademe 7.sınıf, 8.sınıf ve 9. sınıfı kapsamaktadır (KMC İlköğretim Konsepti, 2021, s.3). Eğitim sürekliliğini sürdüren dinamik bir süreç olduğu için öğretim programı da dinamik bir yapıya sahiptir. Teknolojinin gelişmesi, bilgiye ulaşma yollarının değişmesi ve çağın gereksinimlerine uyum sağlanması amacıyla öğretim programları da zaman içinde güncellenmekte ve bazı değişikliklere uğramaktadır. Kuzey Makedonya'da 2021 yılında ilköğretim konseptinin yenilenmesi kararıyla birlikte ilköğretim sürecinde yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte yeni öğretim programı da yürürlüğe girmiştir.

Kuzey Makedonya’da çok dilli ve çok kültürlü bir toplum içerisinde yaşamını sürdüren Türklerin, ana dilleri olan Türkçe dil becerilerinin gelişmesi farklı açılardan önem arz etmektedir. Bunlardan ilki ana dili öğrenimi ve akademik başarı arasında anlamlı bir ilişkinin varlığıdır. Yağmur (2018), iki dilli çocukların bilişsel becerilerinin düzenli gelişebilmesi ve iki dilliliğin zihinsel gelişim üzerinde yapacağı olumlu etkiden faydalanabilmeleri için dilsel becerileri açısından belli bir seviyeye ulaşmaları gerektiğini belirtmektedir (s. 185). Dil gelişimi ve bilişsel beceri arasındaki ilişki birbiri ile yakından ilintili olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan ana dili becerilerinin gelişimi, kimlik kazanımı açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Ana dili becerilerinin geliştirilmesi ve dil bilincinin oluşturulması ulusal kimlik, kişilik ve benliğin oluşum sürecinde etkili bir rol oynamaktadır. Buradan hareketle Kuzey Makedonya’daki Türk çocuklarının yüksek akademik başarı düzeylerine ulaşabilmeleri ve ulusal kimlik, kişilik ve benliklerinin sağlıklı bir şekilde neşvünema bulması ana dili becerilerinin gelişmesiyle doğru orantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin akademik bağlamda gelişmelerini sağlamak ve toplumsal yaşamla ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırılması eğitim programları ile gerçekleşmektedir. Eğitim programları bünyesinde yer alan öğretim programları, bir dersin öğretimine ilişkin tüm etkinlikleri kapsamaktadır (Demirel, 2017, s. 6). Öğrenme programı hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme boyutlarından oluşmaktadır. Günlük hayatta hedefler dikkat ve çabamızı odaklamamıza yardımcı olurken eğitim sürecinde hedefler öğrencilerin ne öğrenmesini istediğimizi belirtmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için öğretilecek olan içeriğin nasıl öğretileceği, öğretme-öğrenme sürecini; hedeflere ne kadar ulaşıldığı ise değerlendirme aşamasını açıklamaktadır. Eğitim sürecinin başlangıç noktası olan hedefler, eğitim süreciyle öğrencilerde değişmesi öngörülen yolların açık formülasyonunu oluşturmaktadır (Handbook, 1956, s.26).

Tekin (2009), öğretim hedeflerini öğrenciye kazandırılması planlanan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Hedefler öğrenilecek içeriğin ve öğrencilerin yaşayacağı öğrenme deneyimlerinin, planlanmasında, düzenlenmesinde, yürütülmesinde ve değerlendirmesinde yol gösterici olarak nitelendirilmektedir (Anderson ve Krathwohl, 2001; Demirel, 2017; Ertürk, 1998). Eğitim sürecinin temeli olarak karşımıza çıkan hedeflerin doğru belirlenmesi ders içeriğine uygun öğretme sürecini, öğretme süreci esnasında gerçekleştirilecek olan etkinlikleri ve değerlendirme aşamalarının birbiriyle tutarlı bir ilişki içerisinde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Hedeflerin öğrencilerde bulunması kararlaştırılan bilgileri, becerileri, görgüleri, tutumları ve davranışları yansıtır nitelikte olması büyük öneme sahiptir (Gezer, Şahin, Öner, Meral, 2014; Gürkan, 2001). Eğitim sürecinde hedefler bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üç aşamada sınıflandırılmakta ve bu sınıflandırma

da taksonomi kavramı ile açıklanmaktadır. Bilişsel alan ile davranışların sergilenmesi esnasında bireyin kullandığı zihinsel süreçleri; duyuşsal alan ile bireyin kullandığı duyuşsal süreçleri ve devinişsel alan ile de fiziksel aktiviteler açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak, her alan altında bulunan davranışın sergilenmesi esnasında öğrencilerden istediği işlemlerin çok farklı olabilmesi bilişsel, duyuşsal ve devinişsel davranışların alt basamaklara ayırma ihtiyacını da doğurmaktadır (Atılgan, H., Kan, A., ve Aydın, B., 2019, s.107). Hedeflerin bilişsel alan davranışlarına göre sınıflandırılması, üzerinde en çok durulan sınıflandırma olarak karşımıza çıkmakta ve bilişsel alan sınıflandırmalarına ilişkin geçmişten günümüze çok sayıda sınıflama örnekler mevcuttur. Bu sınıflandırmalardan en çok kabul gören ise Bloom Taksonomisidir.

Bloom Taksonomisi Benjamin Bloom tarafından 1956 yılında tamamlanmıştır. Bloom Taksonomisi öğrenme eylemi esnasında öğrencilerin zihinlerinde oluşan karmaşık süreçlerin daha kolay anlaşılmasına odaklanmaktadır. Öğrenme konusunda sergilenecek olan altı zihinsel etkinlik sürecinin tespit edilmesinde ve bu süreçlere ilişkin soru tiplerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Temel fikir hedeflerin basitten karmaşığa doğru aşamalı bir şekilde düzenlenebilir olmasıdır. Bloom'un bilişsel alan taksonomisi altı seviyeden oluşmaktadır ve seviyeler arasında basitten karmaşığa doğru giden hiyerarşik bir yapı mevcuttur. Seviyeler arka arkaya dizilmiş ve her bir üst seviyeye geçmeden önce önceki seviyeye ulaşılmış olması gerekmektedir. Tek boyutlu bir yapıya sahip olan Orijinal Bloom Taksonomisi bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme seviyelerinden oluşmaktadır. Bloom Taksonomisinin sahip olduğu hiyerarşik yapıya göre her bir basamak bir sonrakinin ön koşulu olarak yer almaktadır. Bir sonraki basamaktaki davranışın kazandırılabilmesi için önceki basamağın kazanımı tamamlanmış olmalıdır.

Sürekli bir gelişim ve değişimin yaşandığı dünyaya uyum sağlanabilmesi Bloom Taksonomisinin de yenileme ihtiyacını ortaya çıkarmış ve 21.yüzyıl öğrenci-öğretmen profiline uyarlanması amacıyla geliştirime çalışmaları yürütülmeye başlanılmıştır. Bu çalışmalarla birlikte Taksonomide bazı değişiklik ve yeniliklere gidilmiştir. Anderson ve Krathwohl (2001), sınıflandırmanın yenilenmesindeki temel sebebin yeni bilgi ve yeni düşüncelerin bu çerçeveye dâhil edilmesi olduğunu belirtmektedir (s. 3).

Tek boyutlu olan Orijinal Bloom Taksonomisinin yerine Yenilenmiş Bloom Taksonomisi “Bilgi Boyutu” ve “Bilişsel Süreç Boyutu” olmak üzere iki boyutlu olarak tasarlanmıştır. Bilgi türlerinin yer aldığı Bilgi Boyutu olgusal bilgi, kavramsal bilgi, işlemsel bilgi ve üstbilişsel bilgi olarak sınıflandırılmaktadır. Olgusal bilgi öğrencilerin bir disipline aşına olmaları veya disiplindeki problemlerden herhangi birini çözmeleri için bilmeleri gereken temel terim ve detay gibi unsurları içermektedir. Kavramsal bilgi,

sınıflama, ilkeler, kuramlar, modeller ve yapılar bilgisi gibi geniş bir yapı içerisinde birlikte çalışabilmelerini sağlayan unsurlar arasındaki iç ilişkileri kapsamaktadır. İşlemsel bilgi bir şeyin nasıl yapılacağına ilişkin bilgidir. Üstbilişsel bilgi ise kişinin biliş bilgisini kapsamaktadır (Anderson ve Krathwohl, 2001, s.46).

Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Bilgi Boyutunun eklenilmesinin yanında Bilişsel Süreç Boyutunda da bazı değişikliklere gidilmiştir. Bilgi Boyutunda bilgi türlerin incelenirken Bilişsel Süreç Boyutunda bilginin nasıl kullanıldığına odaklanılmaktadır ve hatırla, anla, uygula, analiz et, değerlendir ve yarat olarak sınıflandırılmıştır. Kişinin bilgiye ulaşması için geçirmesi gereken bilişsel süreçlere vurgu yapmak için Orijinal Bloom Taksonomisinde isim olarak karşımıza çıkan süreçler, Yenilenmiş Bloom Taksonomisinde birer eylem olarak belirtilmektedir. Öte yandan yarat olarak karşımıza çıkan sentez basamağı değerlendirme ile değiştirilmiş ve son basamak olarak sınıflandırmada yerini almıştır.

Hatırlama, bilgiyi uzun süreli bellekten geri getirmedir. Anlama, sunulan bilgiyi kavrama, anlam oluşturma ve bilgiyi içselleştirmedir. Uygulama, yöntem veya işlemi verilen bir durumda uygulama veya mevcut olan bilgiyi yeni durumlarda kullanmadır. Çözümleme, bilgiyi bileşen veya parçalara ayırma, farklı bileşenleri ayırt etme ve bileşenlerin birbiriyle ya da bütün ile arasındaki ilişkiyi belirtmedir. Değerlendirme ölçüt ve kriterlere göre yargılamak, karara varmak ve hüküm vermektir. Yaratma ise yeni ve orijinal bir ürün oluşturmak için parçaları bir araya getirmektir.

Tablo 1. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Boyutları (Anderson ve Krathwohl, 2001, s.1)

Bilgi Boyutu	Bilişsel Alan Boyutu					
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümleme	Değerlendirme	Yaratma
Olgusal Bilgi	Listelemek	Özetlemek	Yanıtlamak	Seçmek	Kontrol Etmek	Oluşturmak
Kavramsal Bilgi	Tanımlamak	Sınıflandırmak	Sağlamak	Farklılaştırmak	Belirlemek	Birleştirmek
İşlemsel Bilgi	Hatırlamak	Açıklamak	Gerçekleştirmek	Birleştirmek	Yargılamak	Tasarlamak
Üstbilişsel Bilgi	Tanımlamak	Tahmin etmek	Kullanmak	Analiz Etmek	Yansıtma	Yaratmak

Çağın gereksinimlerine uyum sağlayabilmek için hayatın bütün alanlarında olduğu gibi eğitim alanı da dinamik bir yapıya sahiptir ve başta teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilmek amacıyla öğretim programlarında zaman zaman bazı değişikliklere gidilmektedir. Kuzey Makedonya'da 2021 yılında öğretim programında yapılan değişiklik ile Türkçe öğretim programı da değişikliklere uğramıştır. Değişen öğretim programlarıyla birlikte çağın şartlarına uygun olarak üstbilişsel bilgi ve becerilere sahip olan nitelikli öğrenciler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın problemini Kuzey Makedonya Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımların Bloom Taksonomisi açısından incelenmesi durumunda hangi boyutlarda yer aldığı konusu oluşturmaktadır. Bu çalışma ile birlikte Kuzey

Makedonya’da uygulanan Türkçe Öğretim Programında yer alan kazanımların taksonomik durumları belirlenecek ve araştırma sonucunda elde edilen bulgular yapılacak olan geliştirme çalışmalarına yönelik veri sunacaktır. Araştırmanın amacı Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe (4., 5. ve 6. sınıf) Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım gösterdiklerinin tespit edilmesidir. Bu amaçla ulaşmak için şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Kuzey Makedonya ilköğretim 4.sınıf Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Kuzey Makedonya ilköğretim 5.sınıf Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Kuzey Makedonya ilköğretim 6.sınıf Türkçe Öğretim Programı’nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Kuzey Makedonya 2021 yılında yenilenen ilköğretim ikinci kademe Türkçe Öğretim Programlarında’nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

1. Yöntem

Kuzey Makedonya Türkçe dersi öğretim programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi ve analiz edilmesini kapsayan bu çalışma nitel araştırma modeli ile yürütülmektedir. “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanmaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.40). Ders programında yer alan kazanımların analiz edilmesi taksonomik olarak incelenmesinde nitel araştırma modelinin doküman inceleme yöntemi kullanılmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Araştırmanın veri kaynağını Kuzey Makedonya Eğitim Geliştirme Bürosu tarafından yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı oluşturmaktadır. Çalışmanın veri kaynağını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim Geliştirme Bürosu tarafından 2021 yılında yayımlanan dördüncü sınıf ve 2023 yılında yayımlanan beşinci ve altıncı sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programları oluşturmaktadır. Çalışmada kullanılan dokümanlar Kuzey Makedonya Eğitim Geliştirme Bürosu internet sayfasında bulunan öğretim programlarından elde edilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen veriler doküman analizi yöntemine göre analiz edilip düzenlenmiştir. Türkçe Dersi Öğretim Programı üç alana ayrılmıştır: Dil (Dilbilgisi) ve İletişim, Edebiyat ve Yaratıcılık ile Medya Kültürü ve Medya Okuryazarlığı. Belirtilen alanlarda yer

alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisi tablosunun bilgi boyutu ve bilişsel süreç boyutunun hangi basamaklarında yer aldığı her bir kazanımın incelenmesiyle belirlenmiştir. Kazanımların sınıflandırılmasında çalışmada yer alan Yenilenmiş Bloom Taksonomisi tablosu kullanılmıştır. Çalışma konusunu oluşturan Türkçe dersi öğretim programı Dil (Dilbilgisi) ve İletişim, Edebiyat ve Yaratıcılık ile Medya Kültürü ve Medya Okuryazarlığı alanında yer alan kazanımlar teker teker incelenmiş ve taksonomik olarak tablodaki bilgi ve bilişsel süreç boyutlarının hangi basamaklarında yer aldığı belirlenmiştir. Bu basamaklarda belirtilen kazanımların yapıları ise ders kodu, sınıf düzeyi, alan ve kazanım sırasına göre kodlanmıştır.

2. Bulgular

Verilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, bu bölümde araştırma soruları kapsamın tablolar şeklinde gösterilerek yorumlanmaktadır. Çalışmada ilk önce Kuzey Makedonya ilköğretim 4.sınıf Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre dağılımlarına ilişkin bulgular ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kuzey Makedonya ilköğretim 4.sınıf Türkçe Öğretim Programı kapsamında Türkçe dersi öğretim alanları Dil ve İletişim, Edebiyat ve Yaratıcılık ile Medya Kültürü ve Medya Okuryazarlığı olmak üzere üç alan olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Türkçe Öğretimi Programı'nda Dil ve İletişim alanına ilişkin 8 kazanım, Edebiyat ve Yaratıcılık alanına ilişkin 5 kazanım, Medya Kültürü ve Medya Okuryazarlığı alanına ilişkin 3 kazanım olmak üzere toplam 16 kazanım tespit edilmiştir.

Tablo 2. 4. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Bilgi Boyutu	Bilişsel Alan Boyutu						Toplam
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümleme	Değerlendirme	Yaratma	
Olgusal Bilgi	T.4.2.2 T.4.3.1 T.4.3.2 T.4.3.3	T.4.2.3	T.4.1.7 T.4.1.8				7
Kavramsal Bilgi	T.4.1.1 T.4.1.4 T.4.2.1	T.4.1.2 T.4.1.5 T.4.1.6 T.4.2.5		T.4.2.4			8
İşlemsel Bilgi	T.4.1.3						1
Üstbilişsel Bilgi							
Toplam	8	5	2	1			16

Tablo 2'de 4.sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı'nda yer alan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi bilgi boyutu ve bilişsel süreç boyutunun alt basamaklarında hangi kazanımların yer aldığı gösterilmektedir. Tablo 2 incelendiğinde olgusal bilgi 7, kavramsal bilgi 8 ve işlemsel bilgiye

Özlem Kurt

Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi /Analysis of North Macedonian Turkish Course Curriculum Objectives According to the Revised Bloom Taxonomy

yönelik 1 kazanımın yer aldığı bulgusuna saptanmıştır. Üstbilişsel bilgi basamağında ise herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir.

Bilişsel alan boyutu açısından incelendiğinde ise hatırlama basamağında 8, anlama basamağında 5, uygulama basamağında 2 ve çözümleme basamağında 1 kazanım tespit edilmiştir. Değerlendirme ve yaratma basamağında herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir. Kuzey Makedonya 4.sınıf Türkçe dersi öğretim programında yer alan kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi bilişsel süreç ve bilgi boyutlarındaki frekans dağılımları ve yüzdeleri ise *Tablo 3*'te sunulmaktadır.

Tablo 3. 4. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Yüzdeler Dağılımı

Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgi Boyutu	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Olgusal Bilgi	4	25	1	6,25	2	12,5	/	/	/	/	/	/	7	43,75
Kavramsal Bilgi	3	18,75	4	25	/	/	1	6,25	/	/	/	/	8	50
İşlevsel Bilgi	1	6,25	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1	6,25
Üstbilişsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Toplam	8	50	5	31,25	2	12,5	1	6,25	/	/	/	/	16	100

Tablo 3'te 4.sınıf Türkçe dersi öğretim programında yer alan kazanımların bilgi boyutlarının ve bilişsel süreç boyutlarının frekans ve yüzdeler dağılımları ortaya konmuştur. Kazanımların %50'si bilişsel süreç boyutunun hatırlama basamağında yer almaktadır. Toplam kazanımların %43,75'i olgusal bilginin hatırlanması, %18,75'i kavramsal bilginin hatırlanması, %6,25'i de işlevsel bilginin hatırlanmasına yöneliktir. Programda yer alan toplam 5 kazanım bilişsel süreç boyutunun anlama basamağında yer almaktadır. Kazanımların %6,25'i olgusal bilgiyi anlama ve %25 kavramsal bilgiyi anlamaya yöneliktir. Toplam kazanımların %12,5 olgusal bilginin uygulanması ve %6,25'nin ise olgusal bilginin çözümlenmesine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel süreç boyutunun değerlendirme ve yaratma basamağında ve üstbilişsel bilgi boyutunda herhangi bir kazanım tespit edilememiştir.

Kuzey Makedonya ilköğretim 5.sınıf Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım gösterdiğine yönelik bulgular *Tablo 4*'te sunulmaktadır.

Tablo 4. 5. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Bilgi Boyutu	Bilişsel Alan Boyutu						Toplam
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümleme	Değerlendirme	Yaratma	
Olgusal Bilgi	T.5.1.4	T.5.2.4	T.5.1.2 T.5.1.3 T.5.1.5 T.5.1.8	/	/	/	6
Kavramsal Bilgi	T.5.1.7 T.5.2.1	T.5.1.1 T.5.2.2		T.5.2.3	/	T.5.1.6 T.5.2.5	7
İşlemsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/
Üstbilişsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/
Toplam	3	3	4	1	/	2	13

Kuzey Makedonya 5.sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı'nda toplam 13 kazanım bulunmaktadır. Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi bilgi boyutu ve bilişsel süreç boyutunun alt basamaklarında hangi kazanımların yer aldığına bakıldığında ise kazanımların 6'sının olgusal bilgi basamağında ve 7'sinin ise kavramsal bilgi basamağında yer aldığı saptanmıştır. İşlemsel ve üstbilişsel bilgi basamağında herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir.

Bilişsel alan boyutu açısından incelendiğinde ise hatırlama basamağında 3, anlama basamağında 3, uygulama basamağında 4 ve çözümleme basamağında 1 kazanım tespit edilmiştir. Değerlendirme ve yaratma basamağında herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir. Tespit edilen 13 kazanımın Yenilenmiş Bloom Taksonomisi bilişsel süreç ve bilgi boyutlarındaki frekans dağılımları ve yüzdeleri ise *Tablo 5*'te sunulmaktadır.

Tablo 5. 5. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Yüzdelerle Dağılımı

Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgi Boyutu														
Olgusal Bilgi	1	7,69	1	7,69	4	30,77	/	/	/	/	/	/	6	46,15
Kavramsal Bilgi	2	15,38	2	15,38	/	/	1	7,69	/	/	2	15,38	7	53,85
İşlemsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Üstbilişsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Toplam	3	23,08	3	/	4	/	1	7,69	/	/	2	15,38	13	100

Kazanımların bilgi boyutlarının ve bilişsel süreç boyutlarının frekans ve yüzdelerle dağılımlarına bakıldığında ise %7,96'sının olgusal bilgiyi hatırlama %15,38'i kavramsal bilgiyi hatırlama; %7,69'un olgusal bilgiyi anlama, %15,38'in kavramsal bilgiyi anlama; %30,77'nin olgusal bilgiyi uygulama;

Özlem Kurt

Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi /Analysis of North Macedonian Turkish Course Curriculum Objectives According to the Revised Bloom Taxonomy

%7,69'un kavramsal bilgiyi çözümlleme ve %15,38'inin de kavramsal bilgiyi yaratılma basamağında yer aldığı tespit edilmiştir. Öte yandan işlevsel ve üstbilşsel bilgiye yönelik herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir.

Kuzey Makedonya ilköğretim 6.sınıf Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre nasıl bir dağılım gösterdiğine yönelik bulgular ise *Tablo 6*'da sunulmaktadır.

Tablo 6. 6. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Bilgi Boyutu	Bilişsel Alan Boyutu						Toplam
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümlleme	Değerlendirme	Yaratma	
Olgusal Bilgi	T.6.1.10 T.6.1.12 T.6.1.16 T.6.2.1 T.6.2.4	T.6.1.4 T.6.1.5 T.6.1.7 T.6.1.9 T.6.1.11 T.6.1.13 T.6.3.1	T.6.1.2 T.6.1.3 T.6.1.15	T.6.1.3 T.6.1.6 T.6.2.5	/	/	18
Kavramsal Bilgi	T.6.1.1 T.6.3.4	T.6.2.2 T.6.2.6 T.6.2.8 T.6.3.2 T.6.3.3	T.6.1.14	T.6.2.3 T.6.2.7	/	T.6.2.9	11
İşlevsel Bilgi	/	/	T.6.1.17	/	/	/	1
Üstbilşsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	
Toplam	7	12	5	5	/	1	30

Kuzey Makedonya 6.sınıf Türkçe dersi öğretim programında toplam 30 kazanım tespit edilmiştir. Kazanımların bilgi boyutuna göre sınıflandırılmasına bakıldığında 18 kazanımın olgusal bilgi, 11 kazanımın kavramsal bilgi ve 1 kazanımın işlevsel bilgi olduğu tespit edilmiştir. Bilişsel süreç basamaklarına göre dağılımları inceneldiğinde ise 30 kazanımın 7'si hatırlama, 12'si anlama, 5'i uygulama, 5'i çözümlleme ve 1 tanesi de yaratma basamağına ait olduğu görülmektedir. Değerlendirme basamağında herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir. Kazanımlarının yüzdelerik dağılımları ise *Tablo 7*'de sunulmaktadır.

Tablo 7. 6. Sınıf Türkçe Öğretimi Ders Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Yüzdelerik Dağılımı

Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümlleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Bilgi Boyutu	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Olgusal Bilgi	5	16,67	7	23,33	3	10	3	10	/	/	/	/	18	60
Kavramsal Bilgi	2	6,67	5	16,67	1	3,33	2	6,67	/	/	1	3,33	11	36,67
İşlevsel Bilgi	/	/	/	/	1	3,33	/	/	/	/	/	/	1	3,33

Üstbilişsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Toplam	7	23,33	12	40	5	16,67	5	16,67	/	/	1	3,33	30	100

Kazanımların bilgi boyutlarının ve bilişsel süreç boyutlarının yüzdelerle dağılımlarına bakıldığında ise toplam 30 kazanımın %16,67'si olgusal bilgiyi hatırlama, %6,67'si kavramsal bilgiyi hatırlama, %23,33'ü olgusal bilgiyi anlama, %16,67 kavramsal bilgiyi anlama, %10'u olgusal bilgiyi uygulama, %3,33'ü kavramsal bilgiyi uygulama, %10'u olgusal bilgiyi çözümlleme, %6,67'si kavramsal bilgiyi uygulama ve %3,33'ü kavramsal bilgiyi yaratma basamağında yer almaktadır. Üstbilişsel bilgiye ve değerlendirme basamağına yönelik herhangi bir kazanım tespit edilmemiştir.

Kuzey Makedonya'da 2021 yılında yenilenen ilköğretim ikinci kademe Türkçe Öğretim Programlarında'nda yer alan kazanımlar Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre genel dağılımlarına ilişkin bulgular *Tablo 8*'de yer almaktadır.

Tablo 8. *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretim Programlarında'nda Yer Alan Kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı*

Bilişsel Süreç Boyutu	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümlleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Olgusal Bilgi	10	16,95	9	15,25	9	15,25	3	5,08	/	/			31	52,54
Kavramsal Bilgi	7	11,86	11	18,64	1	1,69	4	6,78	/	/	3	5,08	26	44,07
İşlevsel Bilgi	1	1,69	/	/	1	1,69	/	/	/	/	/	/	2	3,39
Üstbilişsel Bilgi	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Toplam	18	30,51	20	33,9	11	18,64	7	11,86	/	/	3	/	59	100

Olgusal bilgi basamağında yer alan kazanımların %16,95'inin hatırlama, %15,25'inin anlama ve %15,25'inin uygulama süreçlerine ait olduğu belirlenmiştir. Kazanımların %5,08'nin çözümlleme sürecinde olduğu, değerlendirme ve yaratma süreçlerinde ise herhangi bir kazanım olmadığı saptanmıştır. Toplam kazanımların %52,54'ü olgusal bilgi basamağında yer almaktadır.

Toplam kazanımların %44,07'si kavramsal bilgi basamağında yer almaktadır. Kavramsal bilgi basamağında yer alan kazanımların %11,86'sının hatırlama, %18,64'ünün anlama, %1,69'unun uygulama ve %6,78'inin çözümlleme süreçlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Yaratma sürecinde %5,08 oranında kazanım olduğu, değerlendirme sürecinde ise kazanım bulunmadığı görülmektedir

Kazanımların %3,39'u işlevsel bilgi basamağında yer almaktadır. İşlevsel bilgi basamağında yer alan kazanımların %1,69'unun hatırlama ve %1,69'unun uygulama süreçlerine ait olduğu belirlenmiştir. Anlama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma süreçlerinde herhangi bir kazanım olmadığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, üstbilişsel bilgi basamağında herhangi bir kazanımın yer almadığı tespit edilmiştir.

Kazanımların bilişsel süreç boyutları açısından genel dağılımına bakıldığında ise %30,51'inin hatırlama, %33,9'unun anlama, %18,64'ünün uygulama ve %11,86'sının çözümleme süreçlerine ait olduğu tespit edilmiştir. Değerlendirme sürecinde herhangi bir kazanım bulunmazken, yaratma sürecinde %5,08 oranında kazanım olduğu belirlenmiştir.

3. Tartışma ve Sonuç

Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe (4., 5. ve 6. sınıf) Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre dağılımlarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmanın sonuçları aşağıda sunulmaktadır. Kuzey Makedonya ilköğretim ilinci kademe Türkçe Öğretim Programının incelenmesiyle birlikte 5.sınıf programında 16, 6.sınıf programında 13 ve 7.sınıf programında 30 olmak üzere toplam 59 kazanım tespit edilmiştir.

Tespit edilen bu kazanımların Yenilenmiş Bloom Taksonomisinin bilişsel süreç basamaklarına göre dağılımları incelendiğinde büyük ölçüde hatırlama ve anlama basamağında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, benzer çalışmalarda elde edilen sonuçlarla da örtüşmektedir. Örneğin Kuzu (2013), Türkçe ders kitaplarındaki metin altı sorularının %36'sının hatırlama, %39'unun anlama ve %25'inin ise diğer süreç basamaklarında yer aldıklarını belirtmektedir. Öte yandan Kurt (2020), Kuzey Makedonya 5.sınıf Türkçe ders kitapları metin altı sorularını Bloom Taksonomisi bilişsel süreç basamaklarına göre incelemiş olduğu çalışmada metin altı sorularının % 43,13'ü hatırlama düzeyi, % 46,27'si ise anlama düzeyinde yer aldığını belirtmektedir. Bilgi boyutuna göre bakıldığında ise kazanımlar büyük ölçüde olgusal ve kavramsal bilgiye dayanmaktadır. Sevil ve Yıldırım (2019), 5. sınıf seviyesinde bulunan kazanımların büyük çoğunluğunun anlama ve uygulama basamakları ile bilgi birikimi boyutunun olgusal bilgi ve işlemsel bilgi basamaklarında yer aldığını belirtmektedir.

Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi sonucunda, programın büyük ölçüde olgusal ve kavramsal bilgiye dayandığını, üstbilişsel bilginin ise yeterince yer almadığını ortaya koymuştur. 4.sınıf Türkçe Dersi Öğretimi Ders Programı kazanımlarının %43'ü olgusal bilgi, %50'si kavramsal bilgi ve %6,25'ini de işlevsel bilgi oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde benzer bulgular 5. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programında da

karşımıza çıkmaktadır. Kazanımların %46,15'ini olgusal bilgi ve %53,85'ini de kavramsal bilgi oluşturmaktadır. 6.sınıf Türkçe Ders Programı kazanımlarının %60 olgusal bilgi, %36,67'sini kavramsal bilgi ve %3,33'ünü de işlevsel bilgi oluşturmaktadır. Nitekim üstbilişsel bilgiye yönelik herhangi bir kazanımın tespit edilmediği sonucuna varılmıştır.

Bilişsel süreç boyutunda ise hatırlama ve anlama basamaklarının öne çıktığı, diğer basamakların ise daha az yer bulduğu belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen bulgulardan hareketle, Kuzey Makedonya ilköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi ders programında değerlendirme basamağına ilişkin herhangi bir kazanımın yer almadığını da söylemek mümkündür. Bu bulgular, Türkçe öğretim programlarının daha dengeli ve kapsamlı hâle getirilmesi gerektiğini de göstermektedir. Eğitim programlarında hatırlama ve anlama basamaklarının ön planda olması, öğrencilerin temel bilgi ve kavramları öğrenmelerine olanak tanır. Ancak, öğrencilerin bilgiyi uygulama, analiz etme, değerlendirme ve yaratma becerilerini geliştirmek için daha fazla fırsat sunulması gerekmektedir. Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın bu doğrultuda yeniden yapılandırılması öğrencilerin daha derinlemesine öğrenme deneyimleri yaşamasını sağlayabilir.

Araştırma, öğretim programlarının güncellenmesi sürecinde dikkate alınabilecek önemli veriler sunmaktadır. Özellikle, işlemsel ve üstbilişsel bilgiye yönelik kazanımların artırılması, öğrencilerin daha yüksek düzeyde düşünme becerileri geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, ulusal kimlik ve kültürel bilinç oluşturma açısından da programların zenginleştirilmesi de gerekmektedir. Bu doğrultuda, gelecekteki çalışmaların program geliştirme sürecine katkı sağlaması ve öğretim programlarının sürekli olarak gözden geçirilerek güncellenmesi önerilmektedir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: %100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R., (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing*. USA: Longman.
- Atılğan, H., Kan, A., ve Aydın, B. (2019). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Bloom, B.S. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals, handbook I: The Cognitive Domain*. New York: David McKay Company Inc.

Özlem Kurt

Kuzey Makedonya Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi /Analysis of North Macedonian Turkish Course Curriculum Objectives According to the Revised Bloom Taxonomy

- Demirel, Ö. (2017). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Filiz, S. B., & Yıldırım, N. (2019). Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Revize Edilmiş Bloom Taksonomisine Göre Analizi. *İlköğretim Online*, 18(4).
<https://doi.org/10.17051/ilkonline.2019.632521>
- Gezer, M., Şahin, İ., F., Öner, M. ve Meral, E. (2014).8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı kazanımlarının revize edilmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 433- 455.
<https://doi.org/10.14686/BUFEFAD.201416226>
- Gürkan, T. (2001). *Programın yapısal boyutları ve program geliştirme süreci*. M. Gültekin (Ed.), Öğretimde planlama ve değerlendirme içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kurt, O. (2020). Kuzey Makedonya’da Türk öğrencilere yönelik hazırlanmış olan ilköğretim 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma metinlerindeki metin altı soruların yenilenmiş Bloom taksonomisi bilişsel süreç basamaklarına göre incelenmesi. *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 2(2), 31-48.
- Kuzu, S. T. (2013). *6, 7, 8. Sınıf Türkçe Çalışma Kitaplarındaki Dilbilgisi Soruları ve Kazanımlarının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- KMC İlköğretim Konsepti:
file:///C:/Users/CCC/OneDrive/Desktop/Makale%20malzemeleri/Konceptcija%20MK.pdf
- Yağmur, K. (2018). “Dil Öğretiminde Anadili, İkinci Dil ve Yabancı Dil Kavramları”. Mustafa Durmuş; Alparslan Okur (Ed.), *Yabancılarla Türkçe Öğretimi El Kitabı* içinde (s.181-200). Ankara: Grafiker.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (11 baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Tekin, H. (2009). *Eğitimde Ölçme Ve Değerlendirme*. Ankara: Yargı.

**MUSTAFA KEMAL ATATÜRKS BESUCH IN DEUTSCHLAND
(15. DEZEMBER 1917-04. JANUAR 1918)***

**MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN ALMANYA SEYAHATI
(15 ARALIK 1917-04 OCAK 1918)**

Uğur Berk KALELİOĞLU [Sorumlu Yazar]**

Zusammenfassung

Die diplomatischen Beziehungen zwischen Kaiser Wilhelm II. und dem Osmanischen Reich umfassen die Regierungszeiten von Abdülhamid II. und Mehmed Reşad (Reschad) V. Die persönliche Einladung von Wilhelm II. an Sultan Reşad während seines letzten Besuchs in Istanbul machte einen Gegenbesuch unvermeidlich. Daraufhin wurde eine zehnköpfige Delegation gebildet, zu der auch Kronprinz Vahdeddin Efendi und Mirliva (Brigadegeneral) Mustafa Kemal Paşa gehörten. Die Delegation, die am 15. Dezember 1917 vom Sirkeci-Bahnhof aus startete, folgte einer Route, die sie nacheinander durch die Städte München, Bad Kreuznach, Straßburg, Colmar, Essen und Berlin sowie einige Fronten in diesen Regionen führte, bevor sie am 4. Dezember 1918 nach Istanbul zurückkehrte. Während der Reise hatte Mustafa Kemal Pascha Kontakte zu bedeutenden deutschen Beamten, darunter auch Kaiser Wilhelm II. In dieser Studie wurden Archivmaterialien des Ministeriums für Kultur und Wissenschaft Nordrhein-Westfalens und des Archivs des Präsidenten der Türkischen Republik genutzt, um bisher unveröffentlichte Informationen und Dokumente über die Reise zugänglich zu machen. Die Studie untersucht Entscheidungen im Zusammenhang mit der Reise, die Beteiligung von Mustafa Kemal Pascha an der Delegation, die Stationen in Deutschland, die Kontakte, die während der Reise geknüpft wurden, und die Ereignisse nach der Rückkehr.

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 08.05.2024; **Kabul tarihi:** 23.07.2024
Kaynak gösterilme: Kalelioğlu, U. B. (2024). Mustafa Kemal Atatürks Besuch in Deutschland (15. Dezember 1917-04. Januar 1918), *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16/2, s. 15-37.

** Doktorand, Universität Münster, Institut für Soziologie, Münster/DEUTSCHLAND, ukalelio@uni-muenster.de <https://orcid.org/0000-0001-5127-8756>

Schlüsselwörter: Mustafa Kemal Pascha, Deutschland, Vahdeddin, Wilhelm II., Bad Kreuznach, Berlin

Özet

Alman İmparatoru II.Wilhelm ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkiler, II.Abdülhamid ve V.Mehmed Reşad dönemlerini kapsamaktadır. Kaiser Wilhelm'in İstanbul'a son ziyareti sırasında Sultan Reşad'a yaptığı kişisel davet, bir iade-i ziyareti kaçınılmaz kılmıştır. Veliht Vahdeddin Efendi ve Mirliiva (Tuğgeneral) Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde on kişilik bir temsil heyeti oluşturulmuştur. 15 Aralık 1917'de Sirkeci İstasyonu'ndan yola çıkan heyet, sırası ile Münih, Bad Kreuznach, Strazburg, Colmar, Essen ve Berlin şehirlerini ve bu bölgelerdeki bazı cepheleri dolaşan bir rota izlemiş, 4 Aralık 1918 tarihinde ise İstanbul'a dönüşünü gerçekleştirmiştir. Seyahat sırasında, Mustafa Kemal Paşa'nın Kaiser Wilhelm başta olmak üzere önemli Alman yetkilileri ile temasları olmuştur. Bu çalışmada, Kuzey Ren-Vestfalya Kültür ve Bilim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden faydalanılmış ve seyahat hakkında daha önce yayımlanmamış bilgi ve belgeler gün ışığına çıkarılmıştır. Çalışmada; seyahat kararı, Mustafa Kemal Paşa'nın heyete dahil oluşu, heyetin Almanya durakları, kurulan temaslar ve geri dönüş sonrası yaşananlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Almanya, Vahdeddin, II.Wilhelm, Bad Kreuznach, Berlin

Einleitung

Die „Triple Entente“, die von Großbritannien mit Frankreich und Russland durch Verträge gebildet¹ wurde, kreiste Deutschland von Osten und Westen ein und brachte es in eine Innere Frontlage. Deutschland benötigte Rohstoffe für seine aufstrebende Industrie und suchte nach neuen Märkten, weshalb es sich auf die Suche nach Kolonien begab. Aus diesem Grund betrachtete Deutschland das Osmanische Reich als eine wichtige Basis für sein Expansionsprojekt namens „Drang nach Osten“. Als sich die Kriegswolken in Europa zusammengogen, brauchte Deutschland neben Österreich-Ungarn weitere Verbündete und richtete seine Aufmerksamkeit auf das Osmanische Reich.² Die engen Beziehungen der drei Schlüsselpersonen des Komitees für

¹ Großbritannien und Frankreich legten 1904 ihre Interessengegensätze bei (Entente cordiale); Großbritannien und das Kaiserreich Russland schlossen 1907 den Vertrag von Sankt Petersburg.

² Um sein geplantes Projekt umzusetzen, erkannte Deutschland die Notwendigkeit, eine einflussreiche Persönlichkeit in der osmanischen Regierung zu beeinflussen und lenken. Kaiser Wilhelm II. gab seinen Mitarbeitern die Anweisung, eine einflussreiche Person im Osmanischen Reich zu finden, die die Umsetzung der deutschen Pläne unterstützen würde. Nach einer gründlichen Analyse entdeckten seine Mitarbeiter Enver Bey (Enver Pascha) und informierten den Kaiser darüber (Kivircik, 2008, s. 60).

Einheit und Fortschritt (İttihat ve Terakki Cemiyeti) - Talat Pascha, Enver Pascha und Cemal Pascha - zu Deutschland und die heimliche Aufteilung des Osmanischen Reiches durch europäische Staaten führten dazu, dass der Kriegseintritt des Osmanischen Reiches unausweichlich wurde. Die Kriegsschiffe *Göben* und *Breslau*, unter dem Kommando von Admiral Wilhelm Souchon, erhielten den Befehl vom deutschen Marineminister Admiral Alfred von Tirpitz, nach Istanbul zu fahren. Gleichzeitig wurde der deutsche Botschafter in Istanbul, Hans von Wangenheim, beauftragt, sicherzustellen, dass die osmanische Marine unter das Kommando von Admiral Souchon gestellt wurde (ATASE, 2014, s. 61-63).

Deutschlands Ziel war es, das Osmanische Reich so schnell wie möglich in den Krieg zu ziehen, um die deutschen Truppen an der Ostfront, die sich im Oktober 1914 gegen die Russen in einer schwierigen Lage befanden, zu entlasten. Enver Pascha erteilte Admiral Souchon, der mit der Erlaubnis des Osmanischen Reiches die 1. Kommandantur der osmanischen Marine übernommen hatte, den Befehl, in der Schwarzmeerregion zu trainieren und Manöver durchzuführen. Mit der ihm übertragenen Autorität übernahm er neun Kriegsschiffe der Osmanischen Marine und eröffnete am 27. Oktober 1914 Angriffe auf Odessa und Sewastopol, die beiden wichtigsten Häfen Russlands am Schwarzen Meer (Tuna, 2014, s. 212). Dabei versenkte er ein russisches Minenboot und einen Zerstörer, beschädigte vier weitere Zerstörer und vernichtete Hafenanlagen (Baycan, 1991, s. 175). Als Reaktion darauf erklärte Russland am 29. Oktober 1914 dem Osmanischen Reich den Krieg. Dieses trat unvorbereitet in den Ersten Weltkrieg ein und kämpfte vier Jahre lang an zehn Fronten. Obwohl an einigen Fronten Siege erzielt wurden, endete der Krieg nach dem Ausscheiden von Deutschland, Österreich-Ungarn und Bulgarien für die Osmanen mit einer Niederlage.

Dieser Artikel betrachtet die Reise einer osmanischen Delegation nach Deutschland im Jahre 1917, einer Zeit, in der der Erste Weltkrieg seinen Höhepunkt erreichte. Die Besuche des deutschen Kaisers Wilhelms II. während der Herrschaft von Sultan Abdülhamid II. und Sultan Mehmed V. führten zu einem notwendigen Gegenbesuch. Deshalb wurde beschlossen, eine Delegation von zehn Personen zu bilden, zu der auch der Kronprinz Vahdeddin Efendi und Mirliva (Brigadegeneral) Mustafa Kemal Pascha gehörten. Die Delegation verließ am 15. Dezember 1917 den Bahnhof Sirkeci und besuchte während ihrer Reise bis zum 4. Januar 1918 verschiedene Städte, Regionen und Kriegsschauplätze. Sie traf mit vielen hochrangigen deutschen Beamten und auch mit dem Kaiser selbst zusammen. Mustafa Kemal Atatürk berichtete Falih Rıfık Atay, Mahmut Soydan und Ahmet Emin im Jahre 1926 persönlich alle Details über die Deutschlandreise, und die Berichte wurden unter dem Titel „Die Erinnerungsseiten des Großen Gazi“ in den Zeitungen *Hakimiyet-i Milliye*, *Milliyet* und *Son Posta* veröffentlicht. Daher sind die Aussagen aus

erster Hand von Mustafa Kemal Atatürk, dem Hauptakteur dieser Ereignisse, die glaubwürdigste Quelle für diese Deutschlandreise.³

Nach einer Recherche in der Datenbank „Zeitpunkt“ des Kultur- und Wissenschaftsministeriums von Westfalen und des Archivs der Präsidentschaft der Republik Türkei wurden einige Dokumente über die Reise gefunden und es wurde festgestellt, dass verschiedene Zeitungen sowohl in türkischer als auch in deutscher Sprache über die Reise berichteten, aber sie waren bisher noch nicht gesammelt worden. Insbesondere die Entscheidung zur Reise der Delegation, die Bildung der Delegation, die besuchten Stationen in Europa, die Entwicklungen in Deutschland und sogar die Ereignisse nach der Rückkehr wurden in offiziellen Dokumenten und den Medien wiedergespiegelt. In dieser Studie werden bisher nicht veröffentlichte Nachrichten, Informationen und Dokumente über die osmanische Delegation während ihrer Deutschlandreise in den Jahren 1917-1918 diskutiert. Die Dokumente in Osmanisch-Türkischer Sprache werden übersetzt und interpretiert. Der Artikel wird voraussichtlich einen Beitrag für Forscher leisten, die dieses Thema untersuchen, und neue Informationen und Dokumente werden erwartet.

1. Die Besuche des deutschen Kaisers in der Türkei, Gegenbesuche und die in der Delegation anwesenden Personen

Die Besuche des deutschen Kaisers in der Türkei waren geprägt von einer zurückhaltenden Haltung gegenüber den Beziehungen zwischen Deutschland und dem Osmanischen Reich, um das Misstrauen der Alliierten nicht zu erregen. Gleichzeitig pflegte Kaiser Wilhelm II. enge Beziehungen zu Sultan Abdülhamid II. und Sultan Mehmed V. und besuchte den Sultan am 21. Oktober 1889. An dieser ersten Reise nahmen auch Kaiserin Augusta Victoria, ihr Bruder Prinz Heinrich, der Herzog von Mecklenburg und Außenminister Graf Herbert von Bismarck teil. Die Gäste wurden im Schlosspavillon empfangen und besichtigten die Kirchen, den Topkapi-Palast, das Archäologische Museum von Istanbul, die Sanayi-i Nefise⁴ und Harbiye-Schulen sowie die Hagia Sophia und die Süleymaniye Moscheen (Karacagil, 2014, s. 77). Der zweite Besuch des deutschen Kaisers in der Türkei fand im Rahmen einer Osteuropa-Reise statt, die Istanbul, Jerusalem und Syrien umfasste und am 5. Oktober 1898 stattfand. Während dieser Reise wurde

³ Die Informationen, die aus deutschen Archiven gewonnen wurden, stimmen auch mit den Berichten von Atatürk überein, obwohl bereits acht Jahre seit der Reise vergangen waren. Falih Rifki Atay hat die Details der Reise in den Werken *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdeddin* (2005) beschrieben. Die Werke des Atay sind auch von Bedeutung, da sie das Leben von Atatürk vor dem Beginn seines Kampfes für die Unabhängigkeit, als er am 19. Mai 1919 in Samsun landete, aus seiner eigenen Perspektive darstellen, ähnlich wie in der Einführung von *Nutuk* (Gazi Mustafa Kemal Pascha, 2012).

⁴ Das "Sanayi-i Nefise Mektebi" ist eine Hochschule, die im Jahr 1882 während der Herrschaft von Sultan Abdülhamid II. in Istanbul gegründet wurde, um eine Ausbildung im Bereich der schönen Künste anzubieten.

Wilhelm II. von Mehmed Şakir Pascha begleitet, der ein Reisetagebuch für Sultan Abdülhamid II. verfasste. In diesem Tagebuch wird berichtet, dass der deutsche Kaiser während seines zweiten Besuchs von der Bevölkerung und den offiziellen Vertretern mit großer Begeisterung empfangen wurde. Alles, was das kaiserliche Ehepaar für die Reise durch den Osten benötigte, wurde teilweise von Sultan Abdülhamid II. persönlich in Istanbul bereitgestellt (Karacagil, 2014, s. 92). Der dritte Besuch von Wilhelm II. in Istanbul fand am 15. Oktober 1917 statt, zu einer Zeit, als der Erste Weltkrieg auf seinem Höhepunkt war. Die Reise erfolgte auf Einladung von Sultan Mehmed V. Reşad. Aufgrund der britischen Kontrolle der Meere wählte Wilhelm II. die Eisenbahn, um in die Türkei zu reisen, und sein Besuch wurde als ein bedeutendes Zeichen für die deutsch-osmanische Allianz betrachtet.

Die drei Besuche des deutschen Kaisers, die die Amtszeiten von Abdülhamid II. und Mehmed V. Reşad abdeckten, erforderten einen Gegenbesuch. Während seines letzten Besuchs in Istanbul lud Kaiser Wilhelm II. Sultan Mehmed V. Reşad persönlich nach Deutschland ein, wodurch eine Ablehnung nicht in Frage kam. Aufgrund der schweren Zuckerkrankheit von Mehmed V. Reşad, seiner körperlichen Schwäche und seiner häufigen Ohnmachtsanfälle war es ihm jedoch nicht möglich, die Reise durchzuführen. Aus diesem Grund beschloss die Regierung, eine repräsentative Delegation zu bilden, die den Thronfolger Mehmet Vahdeddin stellvertretend nach Deutschland schicken sollte. Darüber hinaus wurde beschlossen, dass die Mitglieder dieser Delegation finanzielle Unterstützung aus der Schatzkammer erhalten sollten.⁵ Die Delegation bestand aus insgesamt zehn Personen, über die nachfolgend, sofern verfügbar, detaillierte Informationen gegeben werden (Çolak und Yetim, 2017, s. 145):

1.1. Veliâht (Thronfolger) Vahdeddin Efendi

Vahdeddin wurde 1861 in Istanbul geboren und war der jüngere Bruder von Murad V., Abdülhamid II. und Mehmed V.. Er verlor seine Eltern in jungen Jahren und erhielt eine medizinische Ausbildung, interessierte sich jedoch auch für Kalligrafie, Musik und Literatur. Veliâht Vahdeddin war zuvor bereits zur Beerdigungszeremonie im 15. Oktober 1916 von Kaiser Franz Joseph I. von Österreich-Ungarn nach Wien geschickt worden, was ihm eine begrenzte Erfahrung im Protokoll und in Europa verschafft hatte (Ortak, 2016, s. 1309).⁶

⁵ Ein Beschluss, der am 10. Dezember 1917 in einem Schreiben an das Finanzministerium gemeldet wurde (BOA [Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi], MV/210-80).

⁶ In der umfangreichen Untersuchung von Çolak und Yetim (2017, s. 132-133) wird darauf hingewiesen, dass in einigen Quellen geschrieben steht, dass Wilhelm II. Veliâht Vahdeddin persönlich eingeladen habe, was sehr wahrscheinlich ist, denn schließlich kannte Wilhelm Vahdeddin gut. Bei der letzten Istanbul-Reise der deutschen Delegation empfing dieser den Kaiser am Bahnhof. Wilhelm wurde im Linde Pavillon empfangen und traf zuerst mit Vahdeddin zusammen, der ihm den Hohen Orden vom Schwarzen Adler verlieh, eine der höchsten Auszeichnungen des Deutschen Reiches (Über die Nachricht über die Verleihung

1.2. Mirliva (Brigadegeneral) Mustafa Kemal Pascha

1881 in Thessaloniki geboren, absolvierte Mustafa Kemal 1902 die Militärische Akademie und wurde 1905 zum Stabshauptmann ernannt. Er diente während der Kriege in Tripolis und auf dem Balkan, und im Ersten Weltkrieg bekleidete er die Position des Divisionskommandanten in den Schlachten von Gallipoli, war 1916 Korps- und Armeekommandant an den östlichen und südlichen Fronten, befreite Bitlis und Muş von der russischen Besetzung und war anschließend Kommandant der 7. Armee in den Schlachten von Palästina und Syrien. Die verschiedenen Gründe für die Teilnahme von Mustafa Kemal Pascha an der Reise nach Deutschland werden im nächsten Abschnitt detailliert untersucht werden.

1.3. Başmabeyinci (Hofmeister) Lütfi Bey

Lütfi Simavi Bey ist das dritte Mitglied der Delegation, die nach Deutschland reiste. Er wurde in Istanbul als Sohn von Süleyman Pascha, einem Wazir während der Herrschaft von Abdülmecid, geboren und stammt aus der Familie der Simavizâde aus Aydın (Simavi, 1979). Nach Abschluss seiner Grund- und Mittelschulbildung in Istanbul erhielt er eine Ausbildung an einer französischen Schule, und seine Beherrschung westlicher Sprachen als Englisch und Französisch führte ihn in die Diplomatie.⁷ Nachdem Vahdeddin von seiner geplanten Reise nach Deutschland erfuhr, beantragte er im Babiâli⁸, dass Lütfi Simavi seiner Delegation beitreten solle, und so wurde Lütfi Bey in die Gruppe aufgenommen (Simavi, 2007, s. 295).

1.4. Miralay (Oberst) Naci Bey

1875 in Manastr geboren, schloss Naci Bey im Jahr 1890 die Militärische Akademie ab und ging anschließend nach Deutschland, um sich dort weiterzubilden. Er erhielt eine Ausbildung an der deutschen Militärakademie und diente im 6. Rheinischen Infanterieregiment in Koblenz. Nach seiner Rückkehr in die Heimat übernahm er eine Reihe von Positionen in verschiedenen Einheiten und wurde am 13. Januar 1917 zum Miralay (Oberst) befördert und der 3. Armee zugeteilt. Während seiner Zeit an der

wurde auch in der *Kölnische Zeitung* berichtet. Siehe: *Kölnische Zeitung*, 10.11.1917, Abend-Ausgabe. Nr.1075.). Aus dieser Nähe geht hervor, dass der deutsche Kaiser möglicherweise dem zukünftigen Sultan mehr strategische Bedeutung zuschrieb als dem bereits älteren und kranken Sultan.

⁷ Er bekleidete verschiedene Positionen im Außenministerium und hatte wichtige Aufgaben in den Botschaften in Rom, Liverpool, Bukarest, Teheran und St. Petersburg. Während der Regierungszeiten von Sultan V. Mehmed Reşad und Vahdeddin war er als "Başmabeyinci Lütfi" bekannt, der Leiter der sogenannten Mabeyinci, einer Gruppe von hohen Beamten, die für die Außenbeziehungen des Sultans verantwortlich waren und dessen Anweisungen an die zuständigen Behörden weitergaben sowie die Wünsche des Volkes dem Sultan übermittelten.

⁸ Osmanisches Außenministerium

Militärischen Akademie unterrichtete Miralay Naci in den militärischen Klassen von Mustafa Kemal.⁹ Da er fließend Deutsch sprach, wurde Naci Bey als Militärberater in die Delegation aufgenommen und übernahm während der Reise das Übersetzen für Vahdeddin und seine Begleiter.

1.5. Yüzbaşı (Hauptmann) Cevat Bey

1887 in Üsküp geboren, absolvierte Cevat Bey im Jahr 1908 die Militärische Akademie in Manastır und wurde anschließend in den Städten Preşova, Komanova, Koçana, Köprülü und Thessaloniki eingesetzt. Am 16. April 1915 wurde er nach Halbinsel Gelibolu geschickt, wo er als Hauptmann und Adjutant von Mustafa Kemal, dem Kommandanten des 16. Korps, im Çanakkale-Krieg diente.¹⁰ Auf der Reise nach Deutschland war er als Adjutant von Mustafa Kemal Pascha, anwesend.

1.6. Doktor (Arzt) Reşat Bey

Reşat Bey, geboren 1870, mit vollständigem Namen Reşad Ahmet Pascha, war ab 1897 der persönliche Arzt von Vahdeddin und begleitete ihn in dieser Funktion auf der Reise nach Deutschland (Mandelli, 2016, s. 20). Er begleitete Vahdeddin freiwillig ins Exil und beging am 15. März 1924 in San Remo Selbstmord, indem er sich erschoss.

1.7. Teşrifatçı (Zeremonienmeister) Salih İhsan Bey

Salih İhsan Bey war ein Protokollbeamter am osmanischen Hof, der für Zeremonien und Veranstaltungen zuständig war und die Steuer- und Gebührenbücher der Wesire, Beylerbeys und anderer Bürokraten führte. Während seiner Zeit als Zweiter Präsident des Istanbuler Provinzparlaments wurde er am 18. Februar 1916 zum Zeremonienmeister von Vahdeddin ernannt (Alp, 2018, s. 142). Er begleitete Vahdeddin als Zeremonienmeister zur Beerdigung des österreichisch-ungarischen Kaisers Franz Joseph I.; dieselbe Funktion hatte er auch in der Delegation nach Deutschland.

1.8. Kâtip (Schriftführer) Refik Bey

Refik Bey war der persönliche Sekretär des Kronprinzen und eine enge Vertrauensperson von Vahdeddin. Er erhielt eine Ausbildung an der Darüşşafaka-Schule und später in Deutschland (Terzi, 2008, s. 30) und war ab

⁹ Später bekannt als Naci Eldeniz (İldeniz), trat er am 25. August 1921 der Befreiungsbewegung in Anatolien bei und nahm am Großen Angriff teil. Nach der Gründung der Republik wurde er auch als Abgeordneter tätig.

¹⁰ Er behielt diese Position bis zum Ende des Unabhängigkeitskrieges bei („Cevat Abbas Güler“, o.D.). Unter seinem vollen Namen Cevat Abbas Güler arbeitete er nach der Gründung der Republik als Botschafter in Sofia, als Mitglied des Nationalen Verteidigungsrats und des Ausschusses für auswärtige Angelegenheiten, als Abgeordneter für Bolu und als Präsident des Türk Tayyare Cemiyeti (Türkische Fluggesellschaft).

der Zeit Sultans V. Reşad Leiter des Hazine-i Hassa¹¹ und Defter-i Hakâni¹² Emîni (Verwahrer der königlichen Register). Er fungierte auch als Vekilharcı (persönlicher Diener) während der Prinzenzeit von Vahdeddin. Er begleitete die Delegation nach Deutschland auch in dieser Funktion.¹³

1.9. Binbaşı (Major) Asaf Bey und Yüzbaşı (Hauptmann) Hulusi Bey

Über Binbaşı Asaf Bey und Yüzbaşı Hulusi Bey ist keine Information verfügbar, aber einige Quellen deuten darauf hin, dass sie als „Yaver/Yardımcı“ (Adjutant/Assistent) an der Reise teilnahmen.

2. Die Aufnahme von Mustafa Kemal Pascha in die Delegation

In diesem Abschnitt wird kurz auf die Ereignisse vor der Reise eingegangen, da diese ausschlaggebend für die Aufnahme von Mustafa Kemal in die Delegation und seine Teilnahme an der Reise nach Deutschland waren.

Am 20. September 1917 sandte Mustafa Kemal eine lange, memorandumartige Notiz an die Führung des İttihat-Terakki, Enver Pascha, den Premierminister und Innenminister Talat Pascha und den Marineminister und Kommandanten der 4. Armee, Cemal Pascha, als er nach Aleppo aufbrach (Bayur, 1956, S. 619-632). Er erklärte darin, dass die vorhandenen Kräfte nicht für einen Angriff, sondern nur für eine Verteidigung ausreichen würden und dass alle Kräfte an die Sinai-Front geschickt werden müssten. Er machte deutlich, dass Falkenhayns (Erich von Falkenhayn, Kommandeur der Yıldırım (Blitz) Armeegruppen) Entscheidung, mit den vorhandenen unzureichenden Kräften anzugreifen, ein großer Fehler sei und dass Falkenhayn seit fünf Monaten nichts Militärisches mehr im Land geleistet habe (Türkmen, 2000, S. 400). Das Memo war nicht nur eine militärische Nachricht, sondern auch eine politische Rebellion. Enver Pascha antwortete ihm nicht ohne Sarkasmus: „Wir denken über das Land genauso wie Sie“ und bat Mustafa Kemal in seinem Brief vom 2. Oktober 1917 ausdrücklich um sein Vertrauen in Falkenhayn. Daraufhin trat Mustafa Kemal am 6. Oktober 1917 zurück und ernannte Ali Rıza Pascha zu seinem Stellvertreter. Mustafa Kemal hatte kein Geld, um

¹¹ Hazine-i Hassa Nazırlığı, im Osmanischen Reich das Ministerium, das für die privaten Einnahmen und Ausgaben des Sultans verantwortlich war.

¹² Defter-i Hakâni ist der Name der staatlichen Behörde im Osmanischen Reich, bei der Aufzeichnungen über Grundstücke, Tımar-Ländereien und Grundbucheinträge aufbewahrt wurden.

¹³ Refik Bey begleitete Vahdeddin im Jahr 1916 auch zur Trauerfeier von Franz Joseph I. nach Wien. In den Memoiren Mustafa Kemals wird Refik Bey als "eine Person, die Vahdeddin sehr nahesteht" beschrieben. Vahdeddin selbst sagte: "Refik ist mein Vertrauter und mein Mann. Ich rufe ihn mehrmals täglich wegen persönlicher Angelegenheiten und Einkäufen für meinen Harem und gebe ihm Anweisungen." (Vgl. Simavi, 2007, S. 376). Nach der Gründung der Republik wurde er in die Gruppe der "150er" aufgenommen und ins Exil geschickt.

Zugtickets für die Rückkehr nach Istanbul zu kaufen, daher verkaufte er seine Pferde in Aleppo an Cemal Pascha. Er ließ sich im Pera Palas Hotel nieder und war sehr betrübt, als er zwei Wochen später hörte, dass die Front zusammengebrochen und Falkenhayn gescheitert war und dass Jerusalem und Palästina verloren gegangen waren. Obwohl er glaubte, dass alles verloren war, suchte er nach Lösungen und versuchte irgendwie, das Land zu retten. Die deutsche Einladung kam für Mustafa Kemal zu einem Zeitpunkt, zu dem er sich diese Chance nicht entgehen lassen konnte.

2.1. Enver und Talat Paschas Einflüsse

Der Konflikt zwischen Enver Pascha und Mustafa Kemal begann bereits 1909 und dauerte auch während des Ersten Weltkriegs an. Eine Hauptursache für die Auseinandersetzung war das Verhältnis der Armee zur Politik, während die andere die Frage der deutschen Kontrolle über das osmanische Militär war (Tevetoğlu, 1989, s. 616; Aktepe, 1974, s. 263-294).¹⁴ Als Enver Pascha Kriegsminister und Stellvertretender Oberbefehlshaber wurde, besuchte er Gallipoli, um die Kommandeure zu beglückwünschen, die an der Schlacht von Gallipoli teilgenommen hatten. Obwohl er jeden Kommandeur einzeln besuchte, ließ er genau den Mann aus, der das Schicksal der Landoffensive veränderte - Miralay (Oberst) Mustafa Kemal.¹⁵

Während die Meinungsverschiedenheiten andauerten, bestand weiterhin Bedarf nach einem hochrangigen General für die Reise nach Deutschland. Während dieser Zeit wurde der Name von Brigadegeneral Mustafa Kemal ins Gespräch gebracht, der sich im Pera Palas Hotel erholte. Enver Pascha lehnte diese Idee heftig ab. Es war für ihn problematisch, dass Mustafa Kemal, der bereits als „Rebell“ und „eigenwillig“ angesehen wurde, zusammen mit Vahdeddin, von dem bekannt war, dass er bald den Thron besteigen würde, an der Reise teilnehmen sollte. Enver Pascha, der die

¹⁴ Mustafa Kemal beschuldigte Enver Pascha, die offensichtliche Tatsache zu ignorieren, dass die Deutschen von Anfang an scheitern würden. Er beschwerte sich darüber, dass die Armee bedingungslos den Deutschen übergeben wurde und kritisierte, dass Einheiten von zentraler Bedeutung nicht türkischen Offizieren, sondern deutschen Generälen überlassen wurden. Enver Pascha dagegen glaubte aufrichtig an den Erfolg der Deutschen und daran, dass das Schicksal des Krieges an der europäischen Front entschieden werde. Er beschuldigte Mustafa Kemal die wahre Stärke der Deutschen zu unterschätzen, und kritisierte ihn dafür, eine andere Auffassung als er, Enver, zu haben.

¹⁵ Aus Stolz erklärte Mustafa Kemal sofort seinen Rücktritt, aber Liman von Sanders, Kommandant der 5. Armee, überzeugte Enver Pascha, den Rücktritt rückgängig zu machen und sagte: "Es ist ein großer Fehler, einen so wertvollen Kommandanten zu verlieren." (İğdemir, 1968, s. 473). Enver Pascha schickte Mustafa Kemal eine Nachricht und erklärte, dass er ihn aufgrund von Zeitmangel nicht besucht habe, gratulierte ihm jedoch zu seinen Erfolgen und nahm seinen Rücktritt zurück. Während der Kriegsdauer setzte sich der Meinungsunterschied zwischen Mustafa Kemal und Enver Pascha fort, und als Mustafa Kemal trotz Enver Paschas Befehl am 6. Oktober 1917 als Oberbefehlshaber der Yıldırım Armeegruppe zurücktrat und nach Istanbul zurückkehrte, entflammte der Konflikt zwischen Enver und Mustafa Kemal.

bewusste Persönlichkeit und Führungsqualitäten von Mustafa Kemal gut kannte, glaubte, dass Mustafa Kemal Vahdeddin's Meinungen während dieser Reise beeinflussen und später eine hohe Position einnehmen und ihm als Alternative dienen könnte. Schließlich trat Talat Pascha in Aktion und überzeugte Enver Pascha, dass es keine Bedenken bezüglich Mustafa Kemals Teilnahme an der Reise gebe. Eine der wichtigsten Gründe, warum Enver Pascha überzeugt wurde, war die Notwendigkeit, Gerüchte über einen möglichen Putsch zu beenden. Es missfiel ihm, dass Mustafa Kemal, ein arbeitsloser General, sich mitten in der Hauptstadt des Reiches aufhielt, wo sich die wichtigsten Persönlichkeiten der Regierung befanden. Mustafa Kemal hatte lange Zeit die Politik der İttihat ve Terakki, insbesondere die persönlichen Entscheidungen von Enver Pascha, kritisiert. Er beschwerte sich in allen Kreisen darüber, dass das Reich durch die Entscheidung einer Person den Deutschen übergeben wurde. Enver Pascha musste ausgewechselt werden.¹⁶

Die von Mustafa Kemal in seiner *Muhtura* (Manifest) vom 20. September geäußerten Punkte wurden in verschiedenen Kreisen verbreitet, und seine Vorhersagen und Feststellungen erwiesen sich von Tag zu Tag als richtig. Nach Cemal Pascha wurden auch andere İttihat ve Terakki-Mitglieder wie Rauf (Orbay) Bey von Mustafa Kemal beeinflusst, und er begann, sowohl von militärischen als auch zivilen Gruppen Unterstützung zu erhalten, was in einer bedeutenden Strömung mündete (Çalışkan, 2017, s. 115). Damit wird erklärlich, warum Enver Pascha wollte, dass Mustafa Kemal nach Deutschland geschickt wird: um ihn zumindest für kurze Zeit von Istanbul fernzuhalten und zu verhindern, dass er innerhalb des İttihat ve Terakki mehr Anhänger findet.

Die geplante Reise des Thronfolgers nach Deutschland kam Enver Pascha gerade recht. In dieser Zeit traf sich Talat Pascha mit dem Thronfolger Vahdeddin, um die Putschgerüchte zu beenden, und Talat Pascha drängte den

¹⁶ Während Mustafa Kemal stellvertretender Befehlshaber der 2. Armee in Diyarbakır war, schickte er verschiedene Telegramme an alle Armeebefehlshaber in der Region und betonte, dass Enver Pascha sofort von seinem Amt entfernt werden müsse. Er zögerte nicht einmal, Namen von Personen zu nennen, die in einem alternativen Kabinett an Stelle von Enver Pascha dienen könnten. Seine Überlegungen, Aussagen und Schreiben erreichten Enver Pascha Tag für Tag. Insbesondere der Kommandant der 3. Armee, Vehbi Pascha, ein Mitglied der İttihat ve Terakki, berichtete Enver Pascha über diese Bemühungen. Durch sein Manifest vom 20. September 1917 wurde der eigenwillige General zu einem eingeschworenen politischen Gegner Enver Paschas (Çalışkan, 2017, s. 113). Cemal Pascha, der drittmächtigste Mann im İttihat ve Terakki, der Mustafa Kemals militärische Vision kannte, unterstützte diesen in den meisten Angelegenheiten und äußerte offen, dass Enver Pascha im Umgang mit den Deutschen Fehler gemacht habe und beschuldigte ihn insbesondere, während des Falkenhayn-Kemal-Konflikts die Seite des deutschen Generals ergriffen und Mustafa Kemal sozusagen „verschwendet“ zu haben. Seine Unterstützung für Mustafa Kemal in Aleppo, seine Hilfe bei der Rückkehr nach Istanbul und sogar sein Ärger über die Niederlage an der Palästina-Front stellten eine ernsthafte Gefahr für Enver Pascha dar.

Thronfolger, Mustafa Kemal zu berücksichtigen.¹⁷ Als der Thronfolger, der den İttihat ve Terakki gegenüber skeptisch war und Mustafa Kemal für vertrauenswürdiger hielt, ihn ebenfalls als Begleiter forderte, stimmte Enver Pascha der Reise zu.¹⁸ Laut İsmail Hakkı Okday, dem Schwiegersohn von Vahdeddin und Sohn von Tevfik Pascha, dem ehemaligen Großwesir, war Enver Pascha anfangs gegen Mustafa Kemals Reise nach Deutschland, aber der Thronfolger setzte sich durch und sorgte dafür, dass er in die Delegation aufgenommen wurde (Okday, 1975, s. 350).

Gotthard Jäschke gibt an, dass Vahdeddin Kenntnis von der Tatsache hatte, dass Mustafa Kemal ein Gegner des İttihat ve Terakki war und ihm vertraute (Jäschke, 1957, s. 402). Enver Pascha war sich bewusst, dass er aufgrund von Mustafa Kemals militärischem Wissen und Können auf ihn angewiesen war, und deshalb versuchte er, sein Rücktrittsgesuch als Kommandant der 7. Armee zu verhindern.¹⁹ Als er damit nicht erfolgreich war, versetzte er Mustafa Kemal stattdessen als Kommandant zur 2. Armee nach Diyarbakır. Jedoch lehnte Mustafa Kemal auch diese Versetzung ab und verließ am 11. Oktober 1917 Syrien.

Enver Pascha hoffte, dass Mustafa Kemal seine Meinung durch diese Reise nach Deutschland ändern würde: Mustafa Kemal würde in Deutschland die Fronten besuchen, die kritischen Punkte und Schlachtfelder beobachten und die Überlegenheit der deutschen Kriegsindustrie erkennen. Er hatte sogar die Hoffnung, dass Mustafa Kemal nach seiner Rückkehr von der Reise seinen Rücktritt zurücknehmen und seine Position als Kommandant wieder annehmen würde. Er erklärte sich schließlich mit Mustafa Kemals Teilnahme an der Reise einverstanden und schickte diesem durch İsmail Hakkı Pascha und Cevat Abbas eine Nachricht.²⁰

2.2. Der persönliche Wunsch von Mustafa Kemal Pascha

Ein wichtiger Grund für Mustafa Kemals Reise nach Deutschland war es, die deutschen Westfronten persönlich zu beobachten, um die Realitäten

¹⁷ Am 16. Dezember 1917 traf sich Mustafa Kemal persönlich mit dem Botschafter in Sofia, Ali Fethi (Okyar), und teilte ihm mit, dass seine Teilnahme an der Reise auf den Einfluss des Großwesirs Talat Pascha zurückzuführen sei (Okyar, 1980, s. 224).

¹⁸ In seinen persönlichen Memoiren erwähnt Vahdeddin (Sultan Mehmed VI.), dass Mustafa Kemal Enver Pascha nicht mochte und ihn ständig kritisierte. Vgl. Şerif Paşa'nın Sultan Vahdeddin'den Tuttuğu Şahsi Notlar (1924-1925), zitiert in Bardakçı, 2006, s. 434.

¹⁹ Die Mehrheit der zuverlässigen Quellen deutet darauf hin, dass man hoffte, dass sich die Ansichten von Mustafa Kemal durch seine Reise nach Deutschland ändern würden. Vgl. Aydemir, 1976, s. 258; Itzkowitz & Vamık, 1998, s. 145; Bardakçı, 2006, s. 67.

²⁰ Cevat Abbas Güler schreibt in seiner eigenen Biografie: "Im Monat Kânunevvel (Dezember) des Jahres 1333 (1917) begleitete ich den Thronfolger Vahdeddin auf seiner Reise nach Deutschland und wurde zusammen mit Gazi Pascha Hazretleri (Mustafa Kemal Atatürk) ausgezeichnet, indem ich den zweiten Rang des Demir Salip-Ordens erhielt" (Güler, 2007, s. 353).

selbst zu sehen und zu verstehen. Der Brigadegeneral, der dem Bündnispartner Deutschland, auf den das Osmanische Reich bedingungslos zählte, bezüglich des Kriegsausgangs misstraute, wollte die Fronten persönlich begutachten und seine Vorhersagen bestätigt sehen. Abgesehen davon gab es für Mustafa Kemal jedoch noch einen viel wichtigeren Grund. Die Tatsache, dass die Reise gemeinsam mit Vahdeddin, dem zukünftigen Sultan, stattfinden würde, ermutigte ihn. Er wollte den kommenden Herrscher persönlich kennenlernen, eine enge Beziehung zu ihm aufbauen und die Lage des Landes offen besprechen. Er betrachtete diese Reise als eine bedeutende Gelegenheit, und nahm daher die Einladung gerne an (Önder, 1981, s. 9).

2.3. Militärisches Wissen, Fähigkeiten und Ruf

Ein weiterer Grund, warum Mustafa Kemal Mitglied der Delegation wurde, liegt in seinem militärischen Wissen und Können. Wie bereits erwähnt, hatte der Kronprinz Erfahrung in Europa, aber die Art dieser geplanten Reise war unterschiedlich. Da sie von der deutschen militärischen Oberkommandantur durchgeführt werden sollte und insbesondere die kritischen Punkte an der Westfront und die Schlachtfelder besichtigt werden sollten, war es notwendig, dass sich ein hochrangiger Offizier in der Delegation befand, der sich gut mit Militärwissenschaft und Kriegskunst auskannte. Mustafa Kemal, der erstmals durch den Vorfall vom 31. März bekannt geworden war, spielte eine wichtige Rolle bei der Niederschlagung des Aufstands, indem er das Kommando über die 3. Armee (Bewegungsarmee) übernahm. Neben seiner erfolgreichen Organisation während des Tripoliskrieges trug er auch dazu bei, Edirne im Balkankrieg zurückzuerobern und die Grenzen der Türkei in Thrakien zu ziehen. Darüber hinaus befehligte er während der Schlacht von Gallipoli ein Korps, mittels derer er die Hauptangriffsrichtung der Engländer korrekt einschätzte und ihren Angriff abwehrte. Deshalb wurde er im Reich als „Held von Anafartalar“ bezeichnet. Zusätzlich dazu hatte Mustafa Kemal während seiner Zeit als Befehlshaber des 16. Korps russische Truppen angegriffen und Muş und Bitlis zurückerobert, wodurch er in der osmanischen Bevölkerung weit verbreitetes Ansehen genoss.²¹ Dies machte ihn zu einem geeigneten Kandidaten für die Reise. Nachdem Mustafa Kemal seine Zustimmung zu der Reise gegeben hatte, wurde dem Berliner Botschafter Hakkı Pascha am 12. Dezember 1917 ein separates Telegramm geschickt, in dem mitgeteilt wurde, dass Mustafa Kemal an der Delegation teilnehmen und nach Deutschland kommen würde (İzgöer, 2016, s. 304).

Die Vorbereitungen wurden abgeschlossen, und die Delegation nahm ihren Platz im Zug ein. Der Grenzkommissar Şakir Nimet Bey stieg ebenfalls

²¹ Für eine umfassende Untersuchung der Anerkennung von Mustafa Kemal in der Öffentlichkeit bis zum Jahr 1919, siehe bitte Elmacı, 2019.

in den Zug, um Vahdeddin bis zur Grenze zu begleiten.²² Der Zug fuhr am 15. Dezember 1917 um 19:30 Uhr vom Bahnhof Istanbul Sirkeci ab. Die Reise wurde einen Tag nach ihrem Beginn in der Ausgabe vom 16. Dezember 1917 der Zeitung *Tasvir-i Efkâr* beschrieben („Veliat-ı Saltanat Hazretlerinin Seyahati“, 1917).

Der Zug erreichte am 17. Dezember 1917 das Gebiet von Österreich-Ungarn. Am Bahnhof von Budapest wurde er wieder von einer Begrüßungsdelegation empfangen. Diese Delegation wurde vom Osmanischem Konsul, dem Gouverneur von Budapest und anderen Regierungsbeamten empfangen. Nach einem kurzen Treffen am Bahnhof von Budapest setzte der Zug seine Reise nach Wien fort.²³ Die Reisenden verbrachten die Nacht vom 17. Dezember 1917 im Zugabteil des Bahnhofs von Wien. Am nächsten Tag, dem 18. Dezember 1917, wurde der spezielle Wagen, in dem sich die Delegation befand, an einen anderen Zug gekoppelt, der nach München fuhr, und die Reise nach München begann.

3. Die osmanische Delegation in deutschen Gebieten: München, Bad Kreuznach und Straßburg

Am 18. Dezember 1917 erreichte der Zug die Stadt München. Da beschlossen wurde, die Delegation in Bad Kreuznach am Hauptquartier der deutschen Westfront zu empfangen, fand in München keine offizielle Zeremonie statt. Der Zug wurde hier erneut gewechselt, und der spezielle Wagen der Delegation musste an den Zug nach Frankfurt angeschlossen werden. Da dieser Vorgang etwa vier bis fünf Stunden dauern sollte, beauftragte das Bayerische Kriegsministerium einen besonderen Wagen und einen Führungsstaboffizier damit, die Delegation während der Wartezeit durch die Stadt zu führen. Während des Aufenthalts besuchte die osmanische Delegation historische Orte, und nachdem die Vorbereitungen abgeschlossen waren, kehrte sie zum Bahnhof zurück. Der osmanische Botschafter in Deutschland, Ismail Hakkı Pascha, kam ebenfalls zum Bahnhof und stieg in den Zug, um sich der Delegation anzuschließen. Der Zug verließ München am Abend des 18. Dezember 1917. Die Empfangsdelegation stieg auch in den Wagen, und die Fahrt ging nach einer kurzen 15-minütigen Pause in Richtung des Hauptquartiers in Bad Kreuznach weiter. Etwa eine halbe Stunde nach der Abfahrt von Rockenhausen erreichte man Bad Kreuznach. Für den Empfang

²² Der Verweis auf die Quelle Çolak und Yetim (2017, s. 134) besagt, dass dort erwähnt wird, dass der Name des Kommissars Şakir Nimet Bey in der Ausgabe der Zeitung *Tanin* vom 16. Kanun-ı Evvel (Dezember) 1917 vorkommt.

²³ Am Bahnhof von Wien ereignete sich aufgrund einer Kommunikationspanne ein Missgeschick, und aufgrund eines Fehlers von Lütffi Simavi Bey, der für die Organisation der Begrüßungszeremonien verantwortlich war, wurde das österreichische Außenministerium falsch über das Ankunftsdatum und die Ankunftszeit des Zuges informiert. Aus diesem Grund fand die Delegation am Bahnhof von Wien keine Empfangsdelegation vor.

der Delegation am Bahnhof wurde eine Gruppe staatlicher Beamter unter der Führung von Prinz Waldemar abgestellt, einem Neffen von Wilhelm II.

Nach einer kurzen Begrüßung ging die Reise auf der Straße weiter: Der Kronprinz fuhr mit Prinz Waldemar, während Mustafa Kemal in einem anderen Wagen von General Baron von Süsskind begleitet wurde. Die anderen Gäste der osmanischen Delegation wurden entsprechend ihren Rängen in passende Fahrzeuge gesetzt, und der Konvoi fuhr zum Hauptquartier der deutschen Westfront nach Bad Kreuznach, welches er kurz darauf erreichte und wo die Gäste einen großen Bereich mit Osmanischen und deutschen Flaggen geschmückt vorfanden.²⁴ Nachdem die Delegation die Autos verlassen hatte, begaben sich die Mitglieder zum Haupteingang des Hauptquartiers und wurden von einer deutschen Militäreinheit begrüßt. Am Eingangstor des Hauptquartiers stand der deutsche Kaiser höchstselbst, an seiner rechten Seite der Oberbefehlshaber der deutschen Armee, Marschall von Hindenburg, und an seiner linken Seite der Chef des deutschen Generalstabs der 7. Armee, General Erich Ludendorff. Der Kaiser und die Generäle begrüßten die osmanische Delegation und nahmen die Begleiter in Empfang. Wilhelm II. schüttelte die Hand des Kronprinzen und äußerte seine Begrüßungswünsche, während Naci Pascha als Übersetzer auf Deutsch ein kurzes Gespräch mit Vahdeddin führte. Der Besuch der Delegation im Hauptquartier wurde in der *Norddeutschen Allgemeine Zeitung*²⁵ vom 19. Dezember 1917 wiedergegeben („Der türkische Thronfolger im Hauptquartier“, 1917; „Der Besuch des türkischen Thronfolgers“, 1917).

Nach einer Reihe von Treffen fand die Generalkomitee statt, bei der die Generäle Hindenburg und Ludendorff sowie andere deutsche Beamte die Delegation verabschiedeten. Der Zug fuhr um Mitternacht in Richtung Straßburg ab und kam am Donnerstag, dem 20. Dezember, gegen 9:00 Uhr morgens am dortigen Bahnhof an.²⁶ Nach der Begrüßungszeremonie wurde die türkische Delegation in Autos gesetzt und für eine Stadttour herumgefahren. Gegen Mittag wurde das Schloss von Herzog von Albrecht besucht, wo man das Mittagessen einnahm. Nach einer etwa ein- bis zweistündigen Unterhaltung wurde die Delegation zu den nahe gelegenen Wilhelm II.-Schützengräben gebracht, die sich nahe der französischen Grenze befanden.

²⁴ Dieses Hauptquartier wird heutzutage als Parkhotel Kurhaus betrieben, und der Raum, in dem die Delegation ihre Gespräche führte, wird als "Atatürk Salonu" bezeichnet.

²⁵ Das Datum der Nachricht und das Datum des Besuchs des Hauptquartiers der Delegation sind identisch. Der Grund dafür liegt darin, dass die Zeitung, insbesondere während des Ersten Weltkriegs, zwei verschiedene Ausgaben veröffentlichte, eine Morgen-Ausgabe und eine Abend-Ausgabe, um über wichtige und aktuelle Entwicklungen im Laufe des Tages berichten zu können. Informationen über die Begrüßungszeremonie, die am Morgen stattfand, wurden in der Abend-Ausgabe der Zeitung veröffentlicht.

²⁶ Heute liegt Straßburg auf französischem Gebiet, wurde jedoch mit dem Frieden von Frankfurt vom 10. Mai 1871 in das Deutsche Reich eingegliedert und zur Hauptstadt der Region Elsass-Lothringen gemacht.

Anschließend kehrte man wieder zum Haus des Herzogs zurück, wo man zu Abend aß und die Gäste die Nacht verbrachten. Am frühen Morgen des folgenden Tages (Freitag, der 21. Dezember) wurden die Vorbereitungen abgeschlossen und man begab sich zum Bahnhof. Herzog von Albrecht und seine Begleiter verabschiedeten die osmanische Delegation am Bahnhof Straßburg. Danach fuhr der Zug in Richtung Colmar ab.²⁷

Nach einer etwa zweistündigen Reise erreichte die osmanische Delegation den Bahnhof Colmar. Der Besuch in Colmar war eigentlich der Hauptteil der Reise der osmanischen Delegation nach Deutschland, denn das Colmar-Gebiet beherbergte das Zentrum der Südwestfront, einer der strategisch wichtigsten Regionen des Elsass-Gebiets im Ersten Weltkrieg. Die Deutschen wollten diese Region gezielt der osmanischen Delegation zeigen, um das Vertrauen des Verbündeten zu stärken. Nachdem man sich gegenseitig kennengelernt hatte, trug Generalmajor von Gündell auf einer detaillierten Karte mit verschiedenen Farben die Erfolge der Angriffe vor, sprach künstlerisch, wie Mustafa Kemal in seinen Memoiren erwähnt; er zeichnete ein eher optimistisches Bild.

Am 22. Dezember 1917 begannen die Vorbereitungen für die Fahrt nach Essen. Der spezielle Wagen, der die Delegation beförderte, wurde mit einem anderen Zug verbunden, der entlang des Rheins fahren würde. Der Militärgouverneur von Straßburg und andere Beamte, die die Delegation in Straßburg empfangen hatten, waren auch am Bahnhof erschienen, um sich mit einer kurzen Zeremonie zu verabschieden. Die Reise der Delegation in die Gebiete Straßburg, Colmar und Alsas an der Westfront wurde in der *Norddeutschen Allgemeine Zeitung* und der *Kölnischen Zeitung* erwähnt („Der osmanische Thronfolger an der Westfront“, 1917; „Der Besuch des türkischen Thronfolgers“, 1917).

4. Essen, die Krupp-Familie und die Krupp-Fabriken

Die Krupp-Familie ist eine alteingesessene Familie, die eng mit der Geschichte der Stadt Essen verbunden ist und eine bedeutende Rolle bei der Entwicklung der Stadt gespielt hat. Die Familie lebte seit dem 16. Jahrhundert in Essen und bekleidete hohe Ämter. Obwohl die Familie eine lange Geschichte in der Waffenproduktion hat, wurde das Unternehmen „Krupp“ selbst erst im Jahr 1811 von Friedrich Krupp als Gießerei gegründet und war eine wichtige Einnahmequelle für die Stadtbevölkerung.

²⁷ Am selben Tag wurde in der türkischen Zeitung *Tanin* über den Ablauf der Reise berichtet. Dieser Artikel war eigentlich die türkische Übersetzung eines Berichtes, der am 19. Dezember 1917 in der *Norddeutschen Allgemeinen Zeitung* veröffentlicht worden war (Vgl. „Veliâhd Hazretlerin Seyahati“, 1917).

Die Krupp-Werke hatten eine große Bedeutung für das Osmanische Reich. Ab dem Jahr 1883 begann Krupp, wichtige militärische Ausrüstung wie Kanonen, Gewehre und andere Waffen für das Osmanische Heer zu liefern, und die Osmanen begannen die Geschütze der Krupp-Firma in den von ihnen geführten Kriegen einzusetzen (Körpe, 2017). Insbesondere entwickelte Krupp im Laufe der Zeit eine Monopolstellung auf dem osmanischen Waffenmarkt.²⁸ Besonders deutsche Offiziere, die im osmanischen Heer dienten, brachen die Dominanz der französischen und britischen Waffenindustrie auf den osmanischen Märkten und brachten das Osmanische Reich näher an die Krupp-Firma heran. Im Jahre 1861 wurde dem osmanischen Kriegsministerium eine Testkanone geschickt, und 1863 erfolgte die erste Bestellung von 48 Kanonen bei der Krupp-Firma. 1869 eröffnete Otto Dingler das Vertretungsbüro der Krupp-Firma in Istanbul, und es begann ein reger Waffenhandel zwischen Deutschland und dem Osmanischen Reich. In den Jahren von 1861 bis 1907 kaufte das Osmanische Reich insgesamt 3.740 verschiedene Krupp-Geschütze (Türk, 2012, s. 227-228).

Am Samstag, dem 22. Dezember 1917, um 18:00 Uhr, traf der Zug, der die osmanische Delegation mit Mustafa Kemal an Bord beförderte, am Bahnhof Altenessen ein. Dort erwarteten sie der deutsche Diplomat Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, der von 1909 bis 1941 das schwere Industrieunternehmen Friedrich Krupp AG als einziger Erbe leitete, der Bürgermeister von Essen, Albert Heinrich Friedrich Wilhelm Holle, sowie andere leitende Angestellte des Krupp-Konzerns und einige staatliche Beamte. In der Delegation befanden sich auch der türkische Prinz Ömer Faruk Efendi, der zu dieser Zeit im 1. Infanterieregiment diente, und Brigadegeneral von Stempel, der den Prinzen begleitete und später den Inspektionen beitrug (Çolak und Yetim, 2017, s. 145).

Nach einer kurzen Begrüßungszeremonie wurden die Delegationsmitglieder in Fahrzeuge gesetzt und begannen ihre planmäßige Fahrt zur Krupp-Fabrik.²⁹ Zuerst wurde die Delegation in das Hauptverwaltungsgebäude in der Altendorfer Straße gebracht. Dort führte Gustav Krupp von Bohlen und Halbach die Delegation in den Tagungsraum, wo er auf einer Karte die Organisation und Abteilungen von Krupp zeigte und ihnen eine kurze Präsentation über Krupp-Maschinen und Kriegsausrüstung gab. Danach verließen sie den Raum, um der Delegation einige Teile der Fabrik zu zeigen.

²⁸ Neben Krupp waren auch große deutsche Waffenfirmen wie Loewe und Mauser führende Unternehmen in der Rüstungsindustrie des Osmanischen Reiches.

²⁹ Anhand einer Karte von Essen aus dem Jahr 1919 kann geschätzt werden, dass die Delegation eine kurze Strecke von etwa fünf Kilometern zurücklegte, was vermutlich 10-15 Minuten dauerte, und schließlich das Hauptgebäude der Krupp-Fabrik erreichte („Stadtplan von Essen“, o.D.).

Die Krupp-Fabrik war für Mustafa Kemal von besonderer Bedeutung, da er während der Schlacht von Gallipoli, die er als Stabsmajor und Kommandeur der 19. Division persönlich führte, die von Krupp hergestellten Kanonen und andere deutsche Kriegswaffen und Ausrüstung einsetzte und große Erfolge erzielte. Die 35cm-Kaliber Krupp-Marken-Kieskanone,³⁰ die im Jahr 1889 an die osmanische Armee geliefert wurde, und die in der Seeschlacht von Gallipoli (19. Februar bis 18. März 1915) von Seyit Onbaşı abgefeuert wurde, um das britische Schlachtschiff Ocean zu versenken, ist ein Beispiel dafür.³¹

Diese Kanonen wurden von Mustafa Kemal persönlich an den Hängen der Berge positioniert, um die Artillerieunterstützung für die Anzak-Truppen entlang der Linien von Conk Bayırı, Kocaçimen Tepesi und Besim Tepe bereitzustellen (Kinross, 1967, s. 129). Als er am 22. Dezember 1917 die Krupp-Fabrik besuchte, hatte er die Gelegenheit, die deutsche Kriegsindustrie zu besichtigen, die während der Schlacht von Gallipoli eine wichtige Rolle gespielt hatte. Die osmanische Delegation verfolgte das Gießen der türkischen Kanonen mit dunklen Brillen. Baron Gustav Krupp von Bohlen, der die Krupp-Familie vertrat, erklärte den Produktionsprozess der Kanonen im Detail, und die türkische Delegation hörte aufmerksam zu; Mustafa Kemal äußerte auch seine Meinung zu einigen der Waffen.

5. Berlin: Die letzte Station

Am Sonntag, dem 23. Dezember 1917, um 11 Uhr erreichte der Zug den Bahnhof Friedrichstraße in Berlin. Dort wurden die osmanischen Gäste vom Generaldirektor des Protokolls des deutschen Außenministeriums, Oberst Cemil Bey, dem Militärattaché der türkischen Botschaft sowie anderen Botschaftsmitarbeitern und hohen Beamten empfangen. Nachdem Vahdeddin und Mustafa Kemal aus dem Zug gestiegen waren, fand eine Begrüßung statt, und die türkische Delegation wurde mit Autos ins Adlon-Hotel gebracht. Das Hotel Adlon war eines der größten und komfortabelsten Hotels in Berlin, und der Delegation wurden große Suiten zugewiesen, um ihren Aufenthalt angenehm zu gestalten. Die osmanische Flagge wurde am Flaggenmast des Hotels gehisst, und der Delegation wurden zwei Autos zur Verfügung und zwei Übersetzer zur Seite gestellt.

³⁰ Im Jahr 1886 bestellte Sultan II. Abdülhamid acht Kanonen von der Krupp-Fabrik. Die Kanonen wurden von Asaf Pascha entgegengenommen und nach Gallipoli gebracht, wo sie in den Forts Rumeli Mecidiyesi und Anadolu Hamidiye aufgestellt wurden.

³¹ Darüber hinaus wurden auch andere von Krupp hergestellte Kanonen wie die 105mm-Haubitze, die 77mm-M96 L/27 nA5, die 75mm-M03 L/30, die 75mm-Schneider, die 77mm-Rheinmetall M16 L/35 (Gebirgskanone) und die 87mm-Geschütze während des Landfeldzuges von Gallipoli (25. April 1915 bis 12. Januar 1916) eingesetzt, und sie trugen das Firmenlogo von Krupp (Nykiel, o.D.).

Das Mittagessen wurde gemeinsam mit den Mitgliedern des deutschen Außenministeriums im Adlon-Hotel eingenommen. Nach dem Essen besuchten Vahdeddin, Mustafa Kemal und Naci Bey um 14:30 Uhr Kaiserin Auguste Victoria, die im Schloss Bellevue im Tiergarten wohnte. Vahdeddin überreichte ihr den Osmanischen Orden der Hilfsbereitschaft als Geschenk.

Auf Einladung und in Begleitung der Kaiserin besuchte man um 19:30 Uhr in der Kaiserloge der Oper Royal ein Operettenevent. Danach lud der Botschafter Ismail Hakkı Pascha die Delegation zu einem Abendessen in die Botschaft ein, an dem hochrangige Generäle und führende Mitglieder des Außenministeriums teilnahmen. Es wurde bis spät in die Nacht hinein geplaudert, und danach kehrte die Delegation zurück zum Hotel, um sich auszuruhen (Çolak und Yetim, 2017, s. 139).

Während des Aufenthalts der Delegation in Berlin begannen die Weihnachtsvorbereitungen, und das Hotel wurde mit Tannenbäumen geschmückt. Besonderes Augenmerk wurde darauf gelegt, dass die Menschen sich trotz der psychologischen und soziologischen Traumata des Krieges für einige Tage entspannen und vergnügen konnten. Mustafa Kemal traf sich mit Cevadzade Kâmil Bıçakçı, einem Geschäftsmann aus Istanbul, der zu dieser Zeit als türkischer Delegierter in Berlin weilte, und machte mit ihm einen kurzen Spaziergang durch die Straßen von Berlin.³²

Während dieser Zeit unternahm die türkische Delegation Ausflüge in der deutschen Hauptstadt, und der Kronprinz ließ sich von deutschen Journalisten interviewen. In diesen Tagen sprach Naci Pascha mit Mustafa Kemal Pascha darüber, dass Vahdeddin ihn als seinen Adjutanten haben wollte, aber er nicht sehr glücklich darüber sei, dem Palast zu dienen. Er wollte Mustafa Kemals Meinung dazu hören, und dieser antwortete, dass dies eine unverzichtbare Gelegenheit für Naci Pascha sei, direkt neben dem künftigen Sultan zu sein und die Wahrheit offen auszusprechen (Atay, 2005, s. 45). Er betonte, dass der Dienst am Palast zwar schwierig sei, aber für das Land müsse man alles ertragen. Daraufhin akzeptierte Naci Pascha das Angebot, Adjutant zu werden.

Einen Tag vor dem Rückreisedatum der Delegation, am 31. Dezember 1917, wurde um 10:00 Uhr im Konferenzsaal des Hotels eine abschließende und umfassende Pressekonferenz zur Deutschlandreise der türkischen Delegation abgehalten. Ausländische Pressevertreter waren ebenfalls

³² Es gibt keine Informationen über Cevadzade Kâmil Bıçakçı. Das Foto von Mustafa Kemal Atatürk in Deutschland ist eines der wenigen bekannten Fotos und stammt aus dem Familienalbum der Bilimer-Familie. Es wird im Atatürk-Salon in Bad Kreuznach ausgestellt. Das Foto ist aus dem Jahr 1918. Wenn man berücksichtigt, dass die Delegation gegen etwa 22:00 Uhr vom Bahnhof abgereist ist, wird angenommen, dass das Foto am ersten Tag des Jahres aufgenommen wurde, während die Vorbereitungen für die Rückreise erwartet wurden (Bitschaktschi, o.D.).

eingeladen, und österreichische und bulgarische Journalisten waren im Saal anwesend. Vahdeddin hielt die Eröffnungsrede und sagte:

„Nachdem ich den Kaiser kennengelernt habe, habe ich noch einmal daran geglaubt, was für ein großer Staatsmann er ist. In seiner Nähe fühlt man sich sehr wohl und entspannt, wenn man mit ihm spricht. Er ist eine bescheidene und sehr offene Person. Ehrlich gesagt, meine Bewunderung für ihn ist noch stärker geworden.“ (Önder, 1981, s. 88).

6. Die Rückkehr und die Ereignisse danach

Am 1. Januar 1918 begann die Delegation mit den Vorbereitungen für die Rückreise nach Istanbul. Nachdem sie den türkischen Vertretern in Berlin einige Geschenke überreicht hatten, versuchten sie Lebensmittel für die Reise zu besorgen, doch aufgrund der kriegsbedingten Schwierigkeiten gestaltete sich die Beschaffung von Nahrungsmitteln problematisch. In Zeiten, in denen sogar Brot nur mit Lebensmittelmarken verteilt wurde, konnten dank der Unterstützung des Außenministeriums und des Hotelmanagements einige Lebensmittel beschafft werden (Böer et al., 2012, s. 210).

Um 20:00 Uhr wurde der private Waggon der türkischen Delegation an den Balkan-Zug angehängt, der am Berliner Bahnhof wartete. Zur Verabschiedung der Delegation waren Baron von Süsskind, mehrere Generäle und führende Mitglieder des Außenministeriums, der türkische Botschafter in Berlin, İsmail Hakkı Pascha, der Militärdelegierte Zeki Pascha, der Militärattaché Oberst Cemil Bey und einige Botschaftsmitglieder anwesend. Es wurde eine Zeremonie abgehalten, bei der die Delegation von einem Ehrenzug verabschiedet wurde. Nachdem Vahdeddin die Militäreinheit begrüßt hatte, schüttelte er die Hände des Verabschiedungskomitees und bedankte sich für die Gastfreundschaft. Er schickte auch eine Dankes- und Abschiedsbotschaft an den Kaiser.

Anschließend nahm die Delegation im Zug Platz und der Zug fuhr Richtung Wien. Die Rückkehr aus Deutschland wurde in der türkischen Zeitung Tanin berichtet („Veliahtın Avdeti“, 1918).

Während der Reise kam Mustafa Kemal in Vahdeddin's Abteil und führte eine allgemeine Bewertung der Reise durch. Er beharrte darauf, dass Deutschland nicht so stark sei, wie allgemein angenommen werde, und überzeugte Vahdeddin teilweise mit rationalen militärischen Analysen. Ein paar Tage später, als der Zug Sofia erreichte, traf Mustafa Kemal erneut den Botschafter Fethi Bey, der die Delegation empfangen hatte, und äußerte seine Meinung offen:

„Ich bin absolut davon überzeugt und habe es selbst gesehen, dass Deutschland den Krieg verloren hat. Wir müssen auf jeden Fall einen

separaten Frieden schließen und uns so wenig wie möglich Schaden im Krieg zufügen.“ (Önder, 1981, s. 94).

Am 4. Januar 1918, einem Freitag, um 16:10 Uhr, erreichte der Zug den Bahnhof Istanbul Sirkeci. Der Großwesir Talat Pascha, der stellvertretende Oberbefehlshaber und Kriegsminister Enver Pascha, Prinzen und Regierungsvertreter empfingen die Delegation. Nach einer kurzen Zeremonie ruhte sich Vahdeddin etwa eine Stunde lang im Bahnhof aus und teilte seine Eindrücke von der Reise mit. Anschließend kehrte Vahdeddin in den Palast zum Sultan zurück, während Mustafa Kemal erneut in sein Zimmer im Pera Palas Hotel bezog (Önder, 1981, s. 94).

Drei Tage nach der Rückkehr der Delegation aus Deutschland, am 7. Januar 1918, wurden in Abwesenheit der betreffenden Personen verschiedene Auszeichnungen an diejenigen verliehen, die die Delegation in Deutschland begleitet hatten (BOA, BEO: 4499/337378).³³

7. Eine Korrektur: Die Behauptung, dass Mustafa Kemal während seines Besuchs in Deutschland ein Adjutant war

Die falsche Behauptung, dass Mustafa Kemal während seiner Deutschlandreise der *Yaver* (Adjutant) von Vahdeddin war, wird in einigen Quellen oft aufgestellt. Tatsächlich wurde Mustafa Kemal etwa sieben Monate nach seiner Deutschlandreise, am 7. August 1918, erneut zum Kommandanten der 7. Armee ernannt, unter dem Befehl von General Liman von Sanders, dem Kommandeur der Yıldırım-Armee-Gruppe. Mustafa Kemal rettete die 7. Armee durch seine Entscheidung, sie auf die Ostseite des Flusses Şeria zu bringen, vor der Vernichtung durch den britischen Angriff. Aufgrund dieser Leistung und seiner außergewöhnlichen Verdienste wurde ihm der Titel „Fahri Yaver-i Hazreti Şehriyari“ verliehen.³⁴ Gemäß dem Originaldokument des Präsidentenarchivs des Osmanischen Reiches vom 21. September 1918 mit der Nummer 1/446 wurde berichtet, dass der Befehlshaber der 7. Armee, Brigadergeneral Mustafa Kemal, den Titel *Yaver* (Adjutant) erhalten hat (BOA, BEO: 4535/340052).

³³ Die Auszeichnungen und Medaillen, die den Begleitern und anderen Personen, die während der Reisen des Kronprinzen Vahdeddin Efendi nach Deutschland ernannt wurden, verliehen wurden

³⁴ Dieser Titel „Fahri Yaver-i Hazreti Şehriyari“ bedeutet nicht dauerhafte Begleitung des Sultans, sondern ist eine ehrenvolle Bezeichnung für einen uneigennütigen Dienst im Namen der Ehre. Vahdeddin bestieg den Thron als Mehmet VI. Vahdeddin am 4. Juli 1918 am Tage nach dem Tode des Sultans Mehmed Reşad. Daher war er während der Deutschlandreise vom 15. Dezember 1917 bis zum 4. Januar 1918 nicht der Sultan, sondern der Thronfolger. Wie in dem Dokument ersichtlich wird, erhielt Mustafa Kemal den ehrenhafter Adjutant-Titel erst am 21. September 1918, neun Monate nach seiner Rückkehr aus Deutschland. Folglich ist die Behauptung, dass Mustafa Kemal während seiner Deutschlandreise der ehrenhafte Adjutant von Vahdeddin war, nicht aufrechtzuerhalten.

Fazit

In dieser Untersuchung stand die Deutschlandreise von Mustafa Kemal Pascha und der osmanischen Delegation vom 15. Dezember 1917 bis zum 4. Januar 1918 im Fokus. Die Archivforschung ermöglichte Einblicke in die historischen Ereignisse während dieser Zeit, insbesondere in Bezug auf die Beziehungen zwischen dem Osmanischen Reich und Deutschland während des Ersten Weltkriegs.

Zunächst wurden die Besuche des deutschen Kaisers in der Türkei während der Amtszeiten von Abdülhamid II. und Sultan Mehmed V. Reşad sowie die anschließende Reise der Delegation nach Deutschland untersucht. Die Aufnahme von Mustafa Kemal Pascha in die Delegation und seine Teilnahme an der Reise nach Deutschland wurden durch komplexe politische, militärische und persönliche Dynamiken geprägt.

Die Delegation wurde an verschiedenen Stationen herzlich empfangen, darunter München, Bad Kreuznach, Straßburg, Essen und Berlin. Die Besuche umfassten historische Stätten, militärische Einrichtungen und Industrieanlagen, wobei besonders der Besuch der Krupp-Fabrik in Essen hervorzuheben ist, der die Bedeutung der deutsch-osmanischen Zusammenarbeit in der Rüstungsproduktion verdeutlichte. Die Reise endete mit einer Pressekonferenz, die die öffentliche Aufmerksamkeit auf die diplomatischen Bemühungen des Osmanischen Reiches lenkte und die Bedeutung der Partnerschaft mit Deutschland während des Krieges betonte.

Zusätzlich ergab sich aus den Dokumenten des Präsidialamtes der Türkei, dass nach der Rückkehr der Delegation einige Personen, die diese begleitet hatten, mit Orden und Medaillen ausgezeichnet wurden. Die gelegentlich in der Fachliteratur zu findende Behauptung, dass Mustafa Kemal während der Reise ein Adjutant Vahdeddins gewesen sei, konnte auf Basis der begleitenden Dokumente widerlegt werden.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: %100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Literaturverzeichnis

- „Velihtın Avdeti“, Tanin, 4 Kanun-i Sâni, 1918.
- „Cevat Abbas Gürer (1887-1943)“. Atatürk Ansiklopedisi. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. url: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cevat-abbas-gurer-1887-1943/>
- „Veliht-ı Saltanat Hazretlerinin Seyahati“, Tasviri Efkâr, 16 Kanunevvel 1917.
- „Der Besuch des türkischen Thronfolgers“, Kölnische Zeitung, 23.12.1917.
- „Der osmanische Thronfolger an der Westfront“, Norddeutsche Allgemeine Zeitung, 24.12.1917.

- „Der türkische Thronfolger im Hauptquartier“, Norddeutsche Allgemeine Zeitung, 19.12.1917.
- „Stadtplan von Essen“. Landkartenarchiv DE. Beilage zum Führer durch Essen 1:12.000 (Januar 1919). url: https://www.landkartenarchiv.de/historischestadtplaene.php?q=landkartenarchiv_essen_u1919
- „Veliahd Hazretlerinin Seyahati“, Tanin, 21 Kanunvevel 1917.
- Aktepe, M. M. (1974). Atatürk'ün Sofya Ataşeliği'ne Kadar İttihat Ve Terakki Cemiyeti İle Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge. *Bellekten*, 38(150), 263-294.
- Alp, R. (2018). Osmanlı Devleti'nde Velihtlık Kurumu (1908-1922). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmış Doktora Tezi.
- ATASE Gnkur. Per. Bşk. As. Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları. (2014). *Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*. Ankara.
- Atay, F. R. (2005). *Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdeddin*. İstanbul: Pozitif.
- Aydemir, Ş. S. (1976). *Tek Adam (I)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bardakçı, M. (2006). *Şahbaba*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Baycan, N. (1991). Karadeniz Olayı ve Birinci Dünya Harbine Girişimiz. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (8)22.
- Bayur, H. (1956). Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu. *Bellekten*. Cilt XX, Sayı 80.
- Bitschaktschi (Bıçakçı), Enzyklopädie des Islam, http://www.eslam.de/begriffe/b/bitschaktschi_cevadzade_kamil.htm (15.12.2021)
- BOA [Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi], MV./210-80. *Almanya seyahatine katılacak kişilere verilecek ödenek*. 10.12.1917.
- BOA, BEO, 4499/337378. *Veliahd Vahdeddin Efendi'nin Almanya'ya seyahatleri esnasında maiyetlerine tayin olunan mihmandarlar ve diğer bazı zevatın nişan ve madalyalar ile taltifleri*, 07.01.1918.
- BOA, BEO, 4535/340052. *Mustafa Kemal Paşa'nın "Fahri Yaveran-ı Şehriyari" unvanını alması*. 21.09.1918.
- Böer, I., Haerkötter, R., & Kappert, P. (2012). *Berlin'den Türkler Geçti 1871-1945*. (çev. C. Uralcan). İstanbul: İleri Yayınları.
- Çalışkan, K. (2017). *Mustafa Kemal'in İsyen Muhtrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çolak, K. und Yetim, F. (2017). Veliht Vahdeddin ve Mustafa Kemal Paşa'nın Almanya Seyahatiyle İlgili Bazı Tespitler. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (17), 129-145.
- Elmacı, E. (2019). Kamuoyuna Yansıması Çerçevesinde Mustafa Kemal'in Adının Tanınması ve 1919'a Gelişte Mustafa Kemal. *Belgi Dergisi*, 2(18), 1205-1254.
- Gazi Mustafa Kemal Pascha. (2012). *Der Weg zur Freiheit 1919-1920*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gürer, T. (2007). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer. Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Itzkowitz, N. & Volkan, V. D. (1998). Ölümsüz Atatürk. İstanbul: Bağlam.
- İğdemir, U. (1968). Atatürk'ün Anafartalar Gurubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler. *Bellekten*, 32, 473-478.
- İzğöer, A. Z. (2016). *Bir Hilal Uğruna: Tarih Kültür, Medeniyet Yazıları*. İstanbul: DBY Yayınları

- Jäschke, G. (1957). Mehmed VI. Vahideddin, der letzte Sultan der Osmanen. In H. Franke (Ed.), Akten des vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses München (s. 402). Wiesbaden: Deutsche Morgenländische Gesellschaft e.V.
- Karacagil, Ö. K. (2014). II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898). *Türkiyat Mecmuası*, 24(2).
- Kıvırcık, E. (2008). *Cepheye giden yol: Kurmay Albay Behiç Erkin'in Hatıraları*. İstanbul: GOA Basım Yayın.
- Kinross, Lord. (1967). *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Sander Kitabevi
- Körpe, R. (2017). Türk Ordusunun Çanakkale Kara Savaşlarında Kullandığı Silahlar ve Savaş Malzemeleri Üzerine Bir Değerlendirme, in A. Ceylan (Ed.) Prof. Dr. Salim Cöğce Armağanı: Türk Tarihine Adanmış Çileli Bir Ömür. Ankara.
- Mandelli, R. (2016). *Son Sultan: Osmanlı İmparatorluğu'nun Sanremo'da Ötümü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Nykiel, P. Naval Operations in the Dardanelles 1915. url: <https://www.navyingallipoli.com/>
- Okday, İ. H. (1975). *Yanya'dan Ankara'ya*. İstanbul: Sebil Yayınları.
- Okyar, F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Ortak, Ş. (2016). I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı ve Habsburg Hanedanları Arasındaki İlişkiler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56), 1309-1338, <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1532>
- Önder, M. (1981). *Atatürk'ün Almanya Gezisi 15 Aralık 1917-4 Ocak 1918*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Simavi, L. (1979). *Osmanlı Sarayının Son Günleri*. İstanbul: Sıralar Matbaası.
- Simavi, L. (2007). *Sultan Mehmet Reşad Hân'ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim (Osmanlı Sarayı 1909-1919)*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Terzi, A. (2008). *Hazine-i Hassa Nezareti*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 24.
- Tevetoğlu, F. (1989). Atatürk-İttihat ve Terakki. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 5(15), 613-624.
- Tuna, O. (2014). Amiral Souchon'un Donanma Komutanı Olması ve Rus Limanlarının Bombalanması (29 Ekim 1914). *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (36), 201-228.
- Türk, F. (2012). *Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti (1871-1914)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Türkmen, Z. (2000). Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16(47), 395-419.

NASREDDİN HODJA'S JOKES ABOUT WOMEN*

NASREDDİN HOCA'NIN KADINLA İLGİLİ FIKRALARI

Hasan YAZICI [Sorumlu Yazar]**

Özet

Bu çalışma kapsamında kadını Nasrettin Hoca ile anlamak için kadın konulu Nasrettin Hoca fıkraları seçildi. Türk kültürünün evrensel yüzlerinden Nasrettin Hoca fıkraları edebiyat ve kadın sosyolojisi açısından önemlidir. Özellikle fıkraların Türk insanıyla özdeşleşen ve insanlığın gerçekleriyle kesişen evrensel boyutu çerçevesinde kadın algısı oluşturan telkinlerinin millî ve evrensel boyutunun sosyal ve fikrî temelleri anlaşılmalıdır. Nasrettin Hoca fıkralarının zamanın elinden tutan toplumsal işlevi, sosyal denetim ve kültür aktarıcısı rolü, dayandığı inanç, duygu, düşünce ve bakış açısıyla oluşan yaklaşımla reflekslerimizi etkileyebilecek kadın algısı kavranmalıdır. Çeviriyle Nasrettin Hoca'nın uluslararası tanınırlığına belli bir açıdan kadın anlayış ve yaklaşımıyla katkı sağlamak istenmiştir. 371 Nasrettin Hoca fıkrasından bir biçimde kadınla ilgili olan 70 tanesi Türkçe'den İngilizce'ye çevrilmiştir. Çeviride Alpay Kabacalı'nın Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca Hayatı Kişiliği Fıkraları kitabı tercih edildi. Tercihle Nasrettin Hoca'nın mizah kalitesini temsil özelliğine sahip olmak ölçü alındı. Çalışma teoriktir. Literatür taraması yapıldı. Niceliksel, tasvirî yöntem uygulandı.

Anahtar Kelimeler: Nasrettin Hoca, fıkra, kadın

Abstract

With the scope of this study, Nasrettin Hodja's jokes on women were selected to understand women with Nasrettin Hodja. Nasrettin Hodja's jokes, one of the universal faces of Turkish culture, are important in terms of literature and the sociology of women. In particular, the social and intellectual

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 19.05.2024; **Kabul tarihi:** 23.07.2024
Kaynak gösterilme: YAZICI H. (2024): Nasreddin Hodja's Jokes About Women, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 39-64.

** Dr. Öğr. Üyesi Kocaeli Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kocaeli / TÜRKİYE
hasan.vazici@kocaeli.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-7900-4378>

foundations of the national and universal dimension of the suggestions that create a perception of women within the framework of the universal dimension of the jokes identified with the Turkish people and intersecting with the realities of humanity should be understood. The social function of Nasrettin Hodja jokes holding the hand of time, the role of social control and culture transmitter, the perception of women that can affect our reflexes with the approach formed by the belief, emotion, thought, and perspective on which it is based should be understood. The translation was intended to contribute to Nasrettin Hodja's international recognition from a certain perspective with a woman's understanding and approach. Out of 371 Nasreddin Hodja jokes, 70 of them related in some way to women were translated from Turkish to English. Alpay Kabacalı's book *All Aspects of Nasreddin Hodja's Life, Personality and Jokes* was preferred in the translation. Having the ability to represent the quality of humor of Nasreddin Hodja was taken as a criterion in the preference. The work is theoretical. A literature review was conducted. A quantitative, descriptive method was applied.

Keywords: Nasrettin Hodja, joke, woman

Introduction

Nasreddin Hodja lived during the Seljuk period in the 13th century (Turkish Literature C I, 1971: 171). He was born in Hortu village of Eskişehir/Sivrihisar in 1208? He died and was buried in Akşehir in 1284? Information about the period he lived in, the years of his birth and death, his historical personality and his family is controversial.

He is the great humor symbol and hero of Turkishness (Encyclopedia of Islam, Volume 32: 418). His jokes are the common inventions and works of Nasreddin Hodja and the people of the Turkish nation. He is a national figure, he is the Turkish people himself (Turkish Literature C I, 1971: 172, 174). He is the spokesperson for the attitude of the people to their feelings, intuitions, thoughts and desires (Turkish Literature C I, 1971: 175).

The gathering of Turkish folk philosophy, folk wit and joke literature, which emerged from rich historical experiences and various life lessons, around a specific name began in Anatolia in the XIII century. Nasreddin Hodja is the first great name who gathered the rich jokes of common folk intelligence with the accumulation of experience and philosophy around his own personality (Banarlı, 1983: 304).

Nasreddin Hodja is very clever. Even in the most cramped moment, with a striking word, he saves from the seeming dilemma of the situation and makes it right in an instant. He is skillful in showing his interlocutor the reverse side of the coin or only one side (Makas, National Folklore, Issue 31-32: 30). He is a critic of society. He does not satirize, ridicule or despise (Turkish Literature C I, 1971: 175). He is witty, tells the truth without offending people,

and even mocks himself when necessary. He is like an ordinary peasant in most of his jokes. Sometimes he takes on the persona of a scholar, sometimes a sage, sometimes a judge, doctor, teacher and ambassador (Encyclopedia of Islam, Volume 32: 420).

Nasrettin Hodja jokes are based on a single event except for a few. They do not contain insults and are the best examples of humorous approaches that educate without hurting (Encyclopedia of Islam, Vol. 32: 420)

Nasrettin Hodja is not cunning, but a great intelligence that has not been erased from the memory and joy of centuries. In order to get rid of difficulties, he never turns to lies, greed and small calculations to gain benefits. Everything he does is based on wisdom, common sense and morality. He is a philosopher, a saint, a man of wisdom who interprets the meaning of life with humor. He shows the greatness of revealing the essence of the human being, his character, injustice and arrogance by pretending to be naive, foolish, stupid, dull and making fun of himself. With a powerful wit, he expresses an unexpected, surprising understanding of life. He teaches a social, human lesson about pain, injustice and disorder. First, he makes the message striking by hiding his intelligence, and then he cuts the breath of evil with light, elegant humor (Turkish Literature C I, 1971: 173). Nasrettin Hodja likes to speak contrary, his common sense is strong, he is a cheerful, fatherly type. Nasrettin Hodja's humor is constructive, not destructive like satire, and is a symbol of goodwill. The arrows of ridicule and criticism in the jokes are mostly directed towards issues that concern every stage of life such as home, street, family, society, business life, religion, judicial system, economy, authority, friendship. He expressed the common sense, feeling and thinking characteristics of the Turkish people (Encyclopedia of Islam, Vol. 32: 420). Hodja protects the rights of the people with the weapon of intelligence. Nasreddin Hodja, with a life similar to the Hızır of the East, lived in all the centuries of Turkishness in Turkey and became the inexhaustible joy, unbreakable needle, invincible weapon of a nation that defeated every event of life, sometimes cruel and sometimes surprising, first with its intelligence (Banarlı, 1983: 304). He addressed social problems rather than personal ones. He immortalized himself by participating in the continuity of social life by stamping the stamp of society even on his own problems (Makas, National Folklore, Issue 31-32: 29). It appeals to every age and every cultural level (Turkish Literature C I, 1971: 174). Nasreddin Hodja jokes have been widely accepted (Encyclopedia of Islam, Volume 32: 420). Whenever and wherever the Turkish people said a wit, they attributed the most appropriate ones to Nasrettin Hodja and made Nasrettin Hodja the immortal representative of their own wit. Turkish folk intelligence, Nasrettin Hodja's wit, Nasrettin Hodja's humor genius by finding their own humor genius, loved the jokes, spread, complemented and multiplied (Banarlı, 1983: 304).

Humor in Nasreddin Hodja jokes is multifaceted. It is based on the balance of Tahkiye and dialog. Nasrettin Hodja jokes, laughing, thought-provoking, instructive, entertaining and surprising. Humor arising from the word is more than humor arising from the situation. The principles on which Nasrettin Hodja's sense of humor is based can be listed as humorous situations and words, contrast, word games, surprising mind games, mockery of death, surprising behavior and words, exaggeration, implication, sarcasm and association. In the general structure of Nasrettin Hodja jokes, there are two opposing social environments in favor of tradition and change that have lived together in the historical development of Ottoman Turkish society. The two states of mind, which are found in every human being to various extents, include the cultural conflict between the ruler and the ruled in the social sense.

There are more than 500 jokes in joke books about Hodja. According to the generally adopted measures, around 300 jokes are adopted. Nasrettin Hodja's jokes were compiled from oral sources and written down. There are two jokes belonging to Nasrettin Hodja in *Saltuknâme* (1480), the oldest written work mentioning Nasrettin Hodja. The oldest manuscript with a known date of writing (1571) is a work called *Hikâyât-ı Kitâb-ı Nasreddin*, which belongs to someone named Hüseyin. There are forty-three jokes in *Hikâyât-ı Kitâb-ı Nasreddin*. The first illustrated edition of Nasreddin Hodja jokes was made by Mehmed Tevfik (Çaylak) in 1883 under the name *Letâif-i Nasreddin*. There are seventy-one jokes in *Letâif-i Nasreddin*. In one of his studies, Mustafa Duman introduced 2064 books about Nasreddin Hodja, including fifty-nine manuscripts of Nasreddin Hodja jokes and fifty-nine Arabic-lettered prints (*Encyclopedia of Islam*, Volume 32: 419). Orhan Veli published fifty jokes of Nasreddin Hodja in syllabic meter and seventy jokes in free verse. Based on Nasreddin Hodja's jokes, Ragıp Şevki Yeşim wrote a biographical novel titled *Nasreddin Hodja The Man Who Made the World Laugh* (Istanbul 1966). Metin And published *Nasreddin Hodja's Mansıbı Taklid Oyunu*, which is estimated to have been written in the second half of the eighteenth century among the Turkish and Persian manuscripts in Poznan, Poland, in Latin letters (*İslam Ansiklopedisi*, Vol. 32: 420).

Nasreddin Hodja is a world-renowned folk philosopher with his name, wit and jokes. Hodja's witticisms, which caricature the human being in life, nature and society with sharp views and clever expressions, are worthy of satisfying not only a nation but also the whole humanity. Nasreddin Hodja, the symbol of Turkish intelligence, was also recognized and loved among other nations (Banarlı, 1983: 304). Nasreddin Hodja's open tomb, which has no walls but a huge lock on its door, is a special connotation and symbol of his wit (Banarlı, 1983: 306).

The topics covered in Nasreddin Hodja jokes are similar to those covered in common jokes in Western and Eastern countries. It covers a vast

geography including Thailand, Punjab and Turkestan, Germany, France, England, Iberian peninsula, Baltic countries and Scandinavia, North Africa, Egypt and Sudan. Some of the themes can be explained by coincidence or natural similarity. Many of them come from the same source. Arabs' Juhâ, Germans' Till Eulenspiegel, Americans' Paul Bunyan, Bulgarians' Hitar Petar, Englishmen's Joe Miller, Italians' Bertoldo, Russians' Balakirew, Yugoslavs' Kerempuh and Era, Japanese' Ikkyu (Sakaoğlu, 1992: 117), Nasirüddin Tusi of Iranians, Aesopos of ancient Greece (Turkish Literature C I, 1971: 172) are similar to Nasrettin Hodja jokes. In Turkey, characters such as Karagöz, Hacivat and Ebleh Mehmed can be associated with Nasrettin Hodja (Encyclopedia of Islam, Vol. 32: 420). He is the first person who comes to mind when it comes to jokes and anecdotes in the Turkic world (Zeynelabidin Makas 31). He is one of the humor masters of the Turkic world. Everyone appropriates him. Nasrettin Hodja in Anatolia is called Molla Nasreddin in Azerbaijan, Koja Nasreddin or Hoja Nasr in Kazakhstan, Nasreddin Efendi or Nasrdin Apandi in Uzbekistan, Nasrdin Avanti in Turkestan, Molla Nasreddin in Iran, Nastradin in Gagauz (Makas, National Folklore, Issue 31-32: 29).

He is a Turkish genius of humor who is widely known throughout the world (Turkish Literature C I, 1971: 174). Whatever the historical fact, Nasreddin Hodja jokes spread from Anatolia are a special product of Eastern Islamic intelligence. He is the common hero of the whole Eastern Islamic world. From the Ili valley on the Chinese border in Turkestan to the Caucasus, from Iranian Azerbaijan to Arabia, from Turkey, Egypt and the Mediterranean coast to Tunisia, Crimea and Kazakhstan, Nasreddin Hodja is everywhere. Nasreddin Hodja jokes are common in Romania, Bulgaria, Serbia, Croatia, Greece and Albania, which lived under the rule of the Ottoman Empire (Encyclopedia of Islam, Volume 32: 420). Apart from Anatolia, he is a humor hero who is remembered every day from the Balkans to the Sea of Japan, Uzbek, Kazan, Taranchi, Iraq, Iran. He unites Turkishness as well as humanity in a positive direction (Turkish Literature C I, 1971: 174).

Under the Ottoman Empire, it was adopted among non-Muslims and influenced foreign cultures. Magazines named after Nasreddin Hodja were published in Romania from the second half of the XIXth century. In Yugoslavia, M. Çuriç staged a play called Nasreddin Hodja's Kerametleri in 1928. Two works were written in Czechoslovakia. Dimitris Kantemir was the first to introduce Nasreddin Hodja to Europe. The first Nasreddin Hodja book in Europe was published in Bucharest in 1853 (Makas, National Folklore, Issue 31-32: 30).

Nasreddin Hodja jokes were translated into Western languages and important publications about Nasreddin Hodja were made in Western languages (Banarlı, 1983: 305). Pierre Mille's Nasreddin et son epouse (Paris, 1918); Edmonde Saussey's La Litterature Populaire Turque (Paris, 1936,

Turkish translation: Dr. İlhan Başgöz, Turkish Folk Literature, Ankara, 1952); Jean Paul Garnier's Nasreddin Hoca et ses Histoires Turques (Paris, 1958) (Banarlı, 1983: 306). It has been translated into German four times since 1857. Nasreddin Hodja jokes were included in German textbooks. It has been translated into many languages in the East and West. It was the subject of a movie in America. It has been the subject of movies and plays in the Iron Curtain countries (Turkish Literature C I, 1971: 174).

About Nasrettin Hodja in Turkish, Fuad Köprülü's Nasreddin Hodja, İst. 1918, Halide Edip Adıvar's fantasy theater work called Maske ve Ruh (The protagonists of the work are Nasrettin Hodja and Nasrettin Hodja's Bozeşegi), Orhan Veli Kanık's Nasreddin Hodja Stories in verse, İst. 1949, is one of the most important books written and published about Nasreddin Hodja (Banarlı, 1983: 306). An opera about Nasreddin Hodja was made in Turkey (Turkish Literature C I, 1971: 174). In recent years, symposiums, various competitions and festivals have been organized in the name of Nasreddin Hodja by some private and official organizations (Encyclopedia of Islam, Volume 32: 420). Every year on July 5-10, Nasreddin Hodja Festivities, ceremonies and scientific meetings are held in Akşehir, starting with stealing yogurt into Akşehir Lake (Turkish Literature C I, 1971: 172). Unesco has declared 1996 as the Year of Nasreddin Hodja.

For the translation of Nasreddin Hodja anecdotes related to women, Alpay Kabacalı's book called Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca Hayatı Kişiliği Fıkraları (All Aspects of Nasreddin Hodja's Life, Personality and Jokes) was taken as a basis. The choice was influenced by the fact that the source was serious and the quality of humor in the jokes reflected Nasreddin Hodja. The translation with the special subject of women in Nasreddin Hodja jokes is the first and only one.

There are 371 jokes in Alpay Kabacalı's All Aspects of Nasreddin Hodja's Life, Personality and Jokes. 70 of the 371 jokes are about women. Seventy jokes were translated.

Jokes of Nasreddin Hodja, included in the study:

1 Don't Come To Us...

Hodja's wife had an ache. He set off to fetch the doctor. His wife called him when he was about to arrive the end of the street:

- Not necessary anymore, Effendi, the ache has gone. Do not fetch the doctor!

Hodja did not turn back. He went and found the doctor:

- My khatun had an ache; I was going to fetch you. She called while coming here and said the ache went off. So I came here to say "don't come to us!" (Kabacalı, 2000: 160: 116).

2 From The Wedding House...

Hodja went to home dead tired. His wife welcomes him with a face sourer than usual.

- What's the matter khatun, has something happened?

Our sick neighbour... she said.

- What happened?

- She passed away.

- Ohh... Sorry for our loss, said Hodja. After thinking a while he added:

- I know how you came from the wedding house! (Kabacalı, 2000: 170: 139).

3 See Me Single!

Hodja had an arranged married. In the morning of the wedding night, Hodja brought a plate full of honey for breakfast. It turns out that the woman is cross-eyed:

- One plate is enough for us Effendi, she said. Why did you bring two plates?

Hodja talked to himself, "It's okay" he said "It's not a bad thing to see one plate as double."

When they sit for breakfast the woman:

- She asked, Effendi, who is the man next to you? I didn't know that we would have a guest.

Hodja leapt up:

- No lady, no. I can't stand this. You can see everything double, there is no harm in that. But see me single! (Kabacalı, 2000: 171: 141).

4 Who Needs The Soap?

Nasreddin Hodja took the wash-tub and his wife took the dirty clothes... They went to the riverside to wash them.

Hodja's wife took only one bar of soap and put it on the clothes and started to fill the wash-tub with water. Then, a crow flew away with the bar of soap. She screamed:

- Run, Effendi! The crow stole the soap!

Hodja looked desperately after the crow;

- Let it take it, he said. Can't you see that what he is wearing is dirtier than our laundry" (Kabacalı, 2000: 171-172: 142).

5 Everyone Who Sees The Light

Hodja's wife was pregnant. One night, her labour pains started and Hodja called the neighbours and the midwife... Soon they called out from his wife's room and said:

"Hodja! You have a son!"

He was very happy. A few minutes later the midwife called out again,

"Hodja! You also have a girl."

After a little while, she called out again,

"Hodja! You have another girl!"

Hodja, who had been waiting in front of his wife's room, rushed into the room and blew off the candle.

"What are you doing Hodja Effendi" asked the women.

"Well! Everyone who sees the light wants to come out. What else can I do?" he answered (Kabacalı, 2000: 172: 143).

6 If Someone Else...

Hodja's wife went to the neighbour's house. She left the child with Hodja. Hodja took him up on his lap and tried to take care. Suddenly the child started to pee on him. Hodja got angry and he peed on the child. When his wife came back to home:

- Effendi, what is this mess?, she asked.

- Don't make me mad khatun, he replied. I didn't overstep the mark as he is only a child. If someone else peed on me, I would shit on him! (Kabacalı, 2000: 173: 146).

7 My Father Divorced Her

Hodja became seriously ill. One of the people visiting him asked:

- Hodja, is there anyone in your hometown, any inheritor?

Hodja replied:

- I only have a mother, whom my father divorced when he was alive.

Therefore, I don't have an inheritor (Kabacalı, 2000: 177: 156).

8 Who Has The Blue Bead...

Hodja had two wives who were jealous of each other. When they started to fight, Hodja gave each of them one blue bead and while giving it he said:

- Don't ever show this bead to the other. This is the proof of my love for you.

One day, his wives started to fight again and asked him:

- Tell us immediately! Which one of us you love more?

Hodja replied calmly:

- I love the one who has the blue bead, he said. Both of the wives thought as "Hodja loves me" and let him go! (Kabacalı, 2000: 181: 166).

9 Don't Vilify So Explicitly...

Hodja took the cracked jar in his house to the bazaar and tried to sell it. The buyers noticing that the jar was broken said:

- Hodja, this jar is cracked!

- Heavens! said Hodja. It seems that you have no intention to buy it. At least don't vilify the goods of other so explicitly. My wife just took out the cotton from this jar. No piece of it spilled out! (Kabacalı, 2000: 181: 168).

10 You Know How To Swim...

Hodja got rid of his old and ugly wife and got married again to a young and beautiful woman. The wives were jealous of each other and they started to fight. One day, they decided to find out which one he loved more:

- Let's say that one day we were sailing in Akşehir Lake and suddenly a storm broke out and the boat capsized. Which one of us would you save first?

Hodja did not want to answer at first but they insisted. Hodja then turned to his first wife and said:

- Khatun, you know how to swim a little, don't you? (Kabacalı, 2000: 183: 173).

11 If This Is The Cat, Then Where Is The Meat?

Hodja brought some meat to home a few times but never got the chance to eat it. His wife either ate it herself or made her friends or relatives eat it. When Hodja asked for some, she said:

- Our cat stole the meat. I ran after it but couldn't catch it.

One day when his wife told him again that cat had eaten two kilos of meat he brought home, Hodja grabbed the cat and weighed it. The cat weighed 2 kilos. He turned to his wife and said:

- Khatun, if this is the cat, then where is the meat? If this is the meat, then where is the cat? (Kabacalı, 2000: 184: 176).

12 It Suits The Jade!

While Nasreddin Hodja was preaching to the women in the mosque,
- Don't use eyeliner or mascara for your eyes and eyebrows. Don't use highlighter for your face! he said. It is both a sin and shame to use them!

One of the women:

- But Hodja Effendi, she said, your wife uses them all.

Hodja patted his beard and said:

- You tell the truth but what can I do? It suits the jade! (Kabacalı, 2000: 185: 177).

13 Than Be In Our Minds...

In one holiday, Hodja's wife made dessert. They ate most of it and kept the remaining by saying "let's eat it in the morning".

That night, Hodja couldn't sleep. He woke up his wife as well:

- Get up lady, get up! he said. I will tell you an important thing to you. While his wife was tumbling out of the bed sleepily, Hodja brought the dessert:

- Let's sleep after we eat this, he said. Let it be in our stomachs than be in our minds! (Kabacalı, 2000: 185: 179).

14 Still Hungry For The Chat Of Women...

Hodja got ill. Neighbouring women paid a visit to him. One of them said for joking around:

- Hodja Effendi, if the God takes your life (if the order of God-death-is given), how you want us to mourn after you?

- Cry by saying that he died while he was still hungry for the chat of women, he replied (Kabacalı, 2000: 186: 182).

15 Ask Me!

Hodja's wife died. During the funeral, the imam asked:

- Dear people, how do you know the deceased?

As a tradition, they all said,

- We know her well! Hodja shook his head and said:

- For God's sake imam, who are you asking to? Ask her to me, to me? (Kabacalı, 2000: 187: 185).

16 Half Of The Art...

Hodja was given as apprentice to work with a tailor and learn some art during his childhood. Nasreddin Hodja went and returned for two years.

One day his mother asked:

- My son, have you learned tailoring?

- I learned half of it mother, he replied. I can take out the stitches. The rest is stitching. I will learn it in another two or three years, that's all! (Kabacalı, 2000: 188: 186).

17 No Need For Tintamarre!

Whenever Hodja's wife decided to do the laundry, the weather turned bad and started to rain. In the end Hodja said:

- Khatun, I have found a solution. You won't let Allah know that you will do the laundry.

- How can I do that? his wife asked.

- When the weather is good, you will tell me that you will do the laundry by sign language. I will take the soap and clay from the grocer. We will do it without talking at all.

After a couple of days, his wife told that she would do the laundry by signs. Hodja went and took the necessary materials from the grocer. When he got out of the grocer, the weather turned bad and started rain. He sighed and looked up to the sky.

Suddenly, a lightning flashed and the thunder roared... Hodja putting the materials under his robe said:

- There is no need for tintamarre! We will not do the laundry!
(Kabacalı, 2000: 188-189: 188).

18 How Can Four People Go In One Bed?

Hodja's wife died. After a while, he got married to a widow. The woman, even in the first night, started to mention about her former husband and told his favours. Hodja did not pay attention at first but then he started to mention about his former wife.

One night, while the woman was mentioning about her former husband, he could not stand and kicked her and the woman fell out of the bed.

- Why are you mad at me, Effendi, she asked.

- Woman, he said, you, me, your former husband, my former wife... Don't you have a heart... How can four people go in one bed?! (Kabacalı, 2000: 190: 192).

19 What I Eat And Drink?

People, who are sometimes tired of religious sanctions and strict implementations, are aware of the fact that they cannot criticize the sanctions and replace them. They make Nasreddin Hodja to tell the things they want to tell. Nasreddin Hodja considers religion as a matter of heart, not as a taboo. Faith in God depends upon love. He is against the ones abusing it.

Hodja, while preaching to people in the village where he spent Ramadan, mentioned about Jesus' ascension. When he got out of the mosque, an old woman approached and said:

- Hodja, you told that Prophet Jesus had ascended up to the sky but you didn't tell what he ate and drank there.

Hodja, who was already in bad mood, replied:

- Hey woman, I am in this village for days but you haven't wondered about what I eat and drink, now you ask me what the Prophet who arrived to the God ate and drank! (Kabacalı, 2000: 190-191: 193).

20 Stealing The Halfpenny Liver...

Hodja brought home liver a few times. But his wife always made her friends and relatives eat it, therefore, Hodja had to eat food made from dough or bulgur meal. One day he asked:

- Khatun, I couldn't have the chance to eat the livers I brought. Where are they going?

- The cat stole them, said the woman.

Hodja got up and locked the axe into the case. His wife asked:

- From whom are you hiding the axe?

- From the cat, he replied. Doesn't the cat stealing the halfpenny liver take the expensive axe? (Kabacalı, 2000: 191: 194).

21 I will Beat His Daughter...

Hodja's wife went to her father's house. When they were talking, the father got mad and slapped her. When the woman returned to home, she told Hodja what had happened. Hodja got worried about the situation and he slapped her too and said:

- Go and tell your father that I will beat his daughter in the same way he beats my wife! (Kabacalı, 2000: 191: 195).

22 How is It Understood?

A person, currently returned from Africa, told that people wandered naked due to the high temperature.

Hodja interrupted him:

- Well, how is it understood whether they are male or female? (Kabacalı, 2000: 193: 198).

23 To Eat By Myself...

Hodja was sitting in his doorstep and eating halva. A neighbour passing by said:

- Hodja Effendi, I have wanted to eat too, please give me a bit.

- I can't, Hodja replied. My wife gave it to me to eat by myself, not for anyone else! (Kabacalı, 2000: 197: 207).

24 Don't Tell Your Secret!

One day, Nasreddin Hodja found a treasure in his garden. He hid it without showing anybody and took home. He couldn't decide whether to tell his wife or not. He decided to make a test.

He went into the bed with an egg in his breast. After a while, he started to cackle and took the egg out and showed to his wife:

- Khatun, don't you dare to tell this to anybody!

When he left the house to go to the mosque, his wife opened the window and called her neighbour and told what happened. The neighbour told

her husband, and her husband told the others and so Hodja's laying eggs was heard by everyone.

When Hodja finished to perform the salaat and got out of the mosque, people around him started to tease with him:

- Well done Hodja, teach us how to lay eggs too!

Hodja muttered to himself and said:

- Our ancestors do not say "don't tell your secret to your wife" without reason! (Kabacalı, 2000: 198-199: 210).

25 Flour On The Rope...

His neighbour wanted to borrow Hodja's rope. Hodja went into the house and came out and said:

- The rope isn't available now. The women have laid flour on it"

His neighbour told:

- How could this be possible Effendi? You can't lay flour on the rope."

- If you don't want to lend it, then it is possible! Hodja replied (Kabacalı, 2000: 200: 213).

26 You're Right Too...

While he was serving as judge, a man told Hodja a case he lived through. When leaving, he asked:

- Hodja, I am right, aren't I?

- You're right, he replied.

After a while, another man came and told the same case.

- I am right, aren't I? he asked too.

- You're right, he replied.

After the man left, Hodja's wife listening to the conversations, said;

- Effendi, each of those men told the case in his own way. You listened both of them and you said "you're right" to both of them. If one of them is right, then the other must be wrong?

After thinking a while, Hodja replied:

- You're right too, Khatun! (Kabacalı, 2000: 201: 217).

27 If I Were In It?!

One night, Hodja saw someone dressed in white in his garden. He yelled at his wife:

- Khatun, bring my bow and arrow. There is a thief in the garden!

His wife took the bow and the arrow and he took the aim in the moonlight and shot the man.

- Let's go back to sleep, he said, we will take care of him in the morning.

In the morning, he went to the garden to look for the man he shot. But he found out that he show the shirt which his wife had hung to dry, not a man.

- Thank God, he exclaimed.

His wife asked:

- Why are you thanking the God, Effendi?

- How can't I? replied Hodja, don't you see the arrow went right through the chest. What if I were in it? (Kabacalı, 2000: 204-205: 226).

28 Third Year

They asked Hodja:

- Effendi, does kissing your wife break the fast?

Hodja smiled and replied:

- If they are newly married, than it does break the fast. If married for two years... Well I don't know but if they're married for three years, then he doesn't kiss his wife anyway. But even if he does, it won't break the fast! (Kabacalı, 2000: 207: 232).

29 It Remembered Its Childhood!

Children in the neighbourhood snatched Hodj's turban... When he tried to get it back, they started passing it from one to another.

Hodja got tired and realized that he wasn't going to succeed in getting it back; so he went home.

His wife asked:

- Effendi, where is your turban?

- It remembered its childhood, said Hodja, it's playing with the children! (Kabacalı, 2000: 210: 239).

30 Getting Boiled And Wet

One of the relatives of Hodja's wife was getting married. Hodja came home that day, and wanted to take shower and get dressed. However, his wife sent him to hammam by finding some excuses.

Hodja took bath quickly and while was getting dressed, it started to rain cats and dogs... He put his clothes into his bag and ran out to the street; he arrived to the wedding house by running.

- What's the matter Effendi? What happened to you? they asked.

- The person yielding to temptation and going to hammam in an inappropriate time gets boiled there and gets wet under the rain, replied Hodja (Kabacalı, 2000: 211: 241).

31 Let Him Find Something To Steal

One night, a thief went into Hodja's house. His wife hearing some voices woke Hodja up:

- Effendi, there is a thief in the house. Go and look at it!

Hodja ignored her:

- Wait a bit, let him find something to steal, it is easy to take it back!

(Kabacalı, 2000: 211: 242).

32 Extends By Ten Yards...

One day, an old sword was on sale in return for one thousand kurus in the covered bazaar. Hodja, wondering why it was that expensive asked the reason.

- This sword extends by three yards when it is directed to the enemy.

Next day, Hodja went to the covered bazaar and tried to sell his fire iron in return for a thousand kurus.

- Hodja, have you lost your mind? they said, Does this iron worth one thousand kurus?

Hodja replied:

- Yesterday, they tried to sell a sword in return for one thousand kurus saying that it extends by three yards when directed to the enemy. On the other hand, this fire iron extends by ten yards when it is thrown behind me when you get mad! (Kabacalı, 2000: 211-212: 243).

33 In This Huge Bowl...

Hodja used to invite his mullahs for diner from time to time. One day, he invited them and went into the house together. His wife yelled from inside:

- There is neither rice nor oil in the house. There is nothing to eat at all. There isn't even wood!

Hodja taking a bowl with him went up to mullahs:

- I beg your pardon, he said, if there were rice, oil and wood in the house, we would make a soup and offer it you in this huge bowl! (Kabacalı, 2000: 215: 251).

34 Thread A Needle...

Hodja's daughter got married. After the wedding ceremony, the groom's relatives took the bride upon a horse. After they went a bit further, Hodja ran after them in a sweat and yelled:

- Stop, I have something to say to my daughter!

When he approached his daughter, he told:

- My daughter, while stitching, don't forget to tie the edge of thread. If not, the thread comes out and the needle remains in your hands! (Kabacalı, 2000: 216: 254).

35 Maybe He Knows...

One day, his son told Hodja:

- Father, I know the day you were born.

His wife started to reprimand the child. Hodja told:

- Khatun, don't hurt the child. He is a very smart boy, he is my son.

Maybe he knows... (Kabacalı, 2000: 217: 256).

36 Did He Have A Head?

Hodja went to hunting wolves with one of his friends. They started to chase a big wolf. At the end, the wolf entered into a cave. They waited a bit, but as it did not come out of the cave, his friend got his head into the cave.

Hodja waited a bit but the man did not come outside. He yelled but could not get a reply back. Then he pulled him from his legs. He saw that the man had no head...

He left the man there and went to the town, in his friend's house. He asked his wife:

- Did your effendi have a head when he went out of the home this morning? (Kabacalı, 2000: 221: 266).

37 Feed Of The Donkey...

Hodja and his wife started to argue on feeding the donkey. "You will feed it!" "No, you will feed it!" Hodja realising that the argument would continue said:

- Khatun, this won't work. Let the first one to speak feed the donkey.

They started to sit in silence.

After a while, his wife got bored and went to the neighbour's house. A thief went into the house while Hodja was sitting alone. He stole everything in the house. Even though Hodja heard the voices, he did not move in order not to speak. The thief thought that he was mute and took the things even in the room in which Hodja was sitting.

When his wife came home, she saw that their properties vanished and some of them were thrown.

- Oh no! she said, what happened Effendi?

Hodja stood up with joy and said:

- Here we go... Go and feed the donkey! (Kabacalı, 2000: 224: 272).

38 Anybody Else To Cry...

Hodja's wife got ill. Hodja used to cry for her after he came home every day. The neighbouring women told:

- Effendi, she isn't terminally ill... She gets better a few days later.
Don't be upset so much.

Hodja shook his head and said:

- Let me cry now when I have time to do so. Maybe in the future I will not be able to cry due to work. She doesn't have anybody else to cry except me! (Kabacalı, 2000: 225: 275).

39 I Don't Like Crowd!

One day, while Hodja and his wife having meal, he told her:

- Khatun, unveil your head and sit so.

The woman was surprised as there was no such tradition:

- I may unveil but why do you want me to do so?

- If you unveil your head, said Hodja, the angels run away. I recite bismillah and the devils run away. So we have lunch alone (Kabacalı, 2000: 226: 276).

40 Tricky Calculation

Hodja got married and after three months he had a child. He told his wife:

- Khatun, how could this happen? I know that it takes nine months and ten days to give birth to a child.

The woman pretended to get angry:

- You don't know anything about calculation Effendi! You are married to me for three months; I am married to you for three months. That counts six months. And I carried the child for three months, which counts nine months. Are you grumbling for ten days?

Hodja, listening to her by nodding his head, told:

I'm sorry, I couldn't think of such tricky calculation! (Kabacalı, 2000: 226: 278).

41 Female Trouble

Tamerlane brought a male elephant to Akşehir. The elephant wandering around swept away the cultivated areas, walked over the gardens and vineyards. He was also fed by the people of Akşehir. In short, the elephant started to be a trouble-maker for the town. In the end, people of Akşehir visited Hodja and told:

- Hodja Effendi, you can only make Tamerlane listen to yourself. Find this problem a solution...

- You're right, said Hodja. Let's go to visit Tamerlane tomorrow together with ten or fifteen of you and tell him our problem.

The next day, Hodja and the others set out to visit Tamerlane. When they approached to the pavilion of Timur, Hodja turned back and saw that there was nobody with him... All the others escaped due to fear. He told himself "you will pay the price" and went up to Tamerlane.

- Sir, we love the elephant you have brought to Akşehir. But we are feeling sorry for it. Poor thing feels alone... They sent me to ask for a female elephant for the town.

Tamerlane was pleased with such words:

Give my greetings to the people of Akşehir, I will do what they want.

Hodja, after leaving the pavilion, went up to the people of Akşehir who were looking forward to him.

- Good news! he said, a female trouble will be here soon too!
(Kabacalı, 2000: 228-229: 283).

42 Am I Right For Being Upset?

When his wife died, Hodja did not pay so much attention. He neither stopped eating-drinking nor having enjoyable time... However, after a while, he stopped talking when his donkey died. His face got sourer day by day. People seeing him like that told:

- Hodja, death of the donkey affected you terribly. You didn't mourn that much when your wife died. What happened to you?

- When my wife died, said Hodja, the relatives and friends told me even in the evening of funeral "don't be upset Hodja, we make you get marry a better one". It has been fifteen days since my donkey died but nobody told me "don't be upset Hodja, we will buy you a new donkey!" Am I right for being upset? (Kabacalı, 2000: 230: 286).

43 What She Has Lost?

They told Hodja:

- Your wife lost her mind.

After thinking deeply, Hodja replied:

- My wife doesn't have a mind. I'm wondering what she has lost!
(Kabacalı, 2000: 231: 287).

44 Turns Upside Down...

Hodja builds a house. He warned the carpenter not to drive the floorboards in the ceiling and the ceiling boards in the floor.

When the carpenter asked why:

- I will get married soon, he said, they say that when a person gets married, the house turns upside down. If you do what I have said, then I will get rid of spending twice! (Kabacalı, 2000: 231: 288).

45 Luck Of His Feet...

One of the seigniors of Akşehir visited one of the surrounding villages and stayed there for a few days. Hodja visited him too to say welcome.

- How was the village? he asked, did you have fun?

The seignior replied:

- I had great fun. On Monday, a fire occurred, two people got burnt. The next day, a rabid dog bit three people, I branded and watched it. On Wednesday, there occurred a flood. A few house collapsed, animals sank into the flood. On Thursday, a raging bull raised the hell, it killed two people. On Friday, a villager got mad and murdered his wife and child. I got him tortured and killed in the centre of the village. In Saturday, a house collapsed and the people in it were buried under the wreckage. On Sunday, we watched a woman who choked her child and hang herself. In short, there was an entertainment in each day.

Hodja could not wait to respond:

- Luckily, you returned soon. Or thanks to the luck of your feet, there won't be stone over stone, head over head in the village! (Kabacalı, 2000: 231-232: 290).

46 Hodja-Husband

One day, one of the neighbouring women told Hodja:

- Hodja Effendi, our crazy daughter disobeys and always acts tactless. Help her smarten up by whether writing an amulet or praying over her...

Hodja replied:

- Lady, find your daughter a husband, not a hodja. Then she will be like putty in the hands of her husband! (Kabacalı, 2000: 233: 293).

47 Together With The Seeds...

Hodja brought date and ate together with his wife. His wife noticed that Hodja was not taking the seeds out:

- Effendi, she said, is the seed of date edible?

- What can I do? replied Hodja, the seller weighed them together with the seeds! (Kabacalı, 2000: 235: 298).

48 If The Angel Of Death Comes...

Hodja got ill. His situation worsened day by day. One day he told his wife:

- Khatun, go and put some eyeliner and mascara on your eyes, put some highlighter on your face, dress up, then come and sit across me.

His wife got surprised:

- What are you saying, effendi? How can I dress up while you are in this situation? Do you think that I am remorseless?

- You haven't understood my intention, said Hodja. My death approaches. If the angel of death comes and admires you, maybe he let me live and take you! (Kabacalı, 2000: 236-237: 301).

49 To See Better...

One night, Hodja woke his wife up in haste:

- Oh brizzle! Quick! Give me my glasses before I pass off, I will wear them and sleep again!

When his wife asked the reason, he replied:

- I was having a beautiful dream. I couldn't see some parts well. Therefore, I will wear glasses and sleep again! (Kabacalı, 2000: 238: 304).

50 The Cause Of Fight...

One day in the neighbourhood, Hodja started to run after his wife with a stick and yell at the same time:

- I'm fed up with the torment you cause! Enough! I will give you a good trashing, and then you will come to your senses!

His wife was escaping by saying:

- Help! Isn't there a lifesaver? This man will kill me!

At the time, there was a wedding ceremony in a house. The people in wedding house poured into the street and prevented Hodja from catching his wife.

While the women were taking Hodja's wife into their section, the men took Hodja inside and made him sit at the table. While eating the food with great appetite, he told the fight to them. When a tray of baklava was brought on the table, he ate the slices in front of him and said

- If I caught the wicked woman in the street, I would turn her over like that. Then he turned over the tray taking the full part in front of him. Hence, he ate a big part of baklava. After they drank coffee, the others asked for the cause of fighting.

- The cause is that we haven't invited to the wedding ceremony. When the neighbour didn't invite us, we planned such fight! (Kabacalı, 2000: 239-240: 307).

51 Haven't Seen Daylight...

Hodja went to Konya and came back. He was talking to his wife.

- There are beautiful and light-skinned women there, he said.

His wife got offended:

- They aren't working under the sun from morning to the evening, she replied...

Hodja can't help and said:

- My beloved wife, no offence but I know the parts of your body which haven't seen daylight ever! (Kabacalı, 2000: 242: 312).

52 Then It's Not My Fault!

One day, Hodja saw in his dream that the he was married again by the neighbouring women. He woke up excitedly. He saw that his wife was lying next to him. He poked and woke her up:

- What a reckless woman you are! he said. Wake up!

Neighbouring women would make me get married again and bring a second wife. Fire all these women! Then it's not my fault! (Kabacalı, 2000: 243: 314).

53 Knees Are Knocking...

The wife of Hodja was very bad-tempered and grumpy. Hodja was sick and tired of her. One day, while he was preaching, he talked about virago women without thinking and got relaxed a bit. Then he said:

- Hey people! If there is someone who is not pleased with his wife, let him stand up!

Everybody stood up. While Hodja was looking in a shocked manner, one of his neighbours told

- Hodja Effendi, you haven't stood up.

- That means you are the only one pleased with his wife.

- Come on! said Hodja. I would stand up before anyone else. But as this conversation started, my knees are knocking, I couldn't move! (Kabacalı, 2000: 245: 318).

54 Already Completed Half Of It!

Hodja went to a four-day trip with his wife. After going a bit, Hodja asked:

- Lady, how much further will we go?

- Effendi, replied her, if we go today and tomorrow, we will have a two-day trip.

Hodja nodded and said:

- Woman, you say that we already completed the half of it! (Kabacalı, 2000: 245: 320).

55 Doomsday

They asked Nasreddin Hodja:

- When does the time for doomsday come?

- If my wife dies, it is small doomsday; if I die, it is a big doomsday! he replied (Kabacalı, 2000: 246: 322).

56 A Merciless Woman Like You...

Hodja's wife brought the boiling soup on the table. When she attempted to sup, her mouth was scalded and she broke down in tears. Hodja asked:

- Why are you crying?

- My poor mommy used to like this soup very much, I reminded of her, she said.

Then Hodja attempted to sup and he broke down into tears too. This time his wife asked:

- Why are you crying Effendi?

- I'm crying for the death of your evil mother and survival of a merciless woman like you! said Hodja (Kabacalı, 2000: 246-247: 324).

57 Move Further?

One night in bed Hodja's wife said him:

- Effendi, move away a bit.

Hodja got up, out on his shoes and started to walk down the street. After he walked for two hours he confronted with an acquaintant. After saying hello to each other, Hodja said:

- When you arrive in Akşehir, go to my house and ask my wife whether she wants me to move further (Kabacalı, 2000: 247: 325).

58 Neighbours

They asked Hodja

- Can a hundred-year-old man have a child?

- If he has neighbours at the ages twenty five-thirty, then he can, he replied (Kabacalı, 2000: 248: 327).

59 Sleep Tight

Hodja has a short and narrow quilt. He used to put on robes, jackets on it to warm up at cold nights. In a snowy night, they went into bed. His wife couldn't warm up and started to complain. She prevented Hodja from sleeping as well. In the end Hodja tumbled out of the bed and went to the garden. He filled a sack with snow and brought it:

- Here you are lady, this is a sack full of cotton. Make a quilt from it as you wish!

His wife said:

- Are you crazy, Effendi? How on earth can I make a quilt from snow?

- Is it possible for snow to warm people up?

- It warms up, said Hodja.

- If not, your grandfathers wouldn't sleep tight under it! (Kabacalı, 2000: 250: 331).

60 Told His Death Himself...

One day, Nasreddin Hodja asked:

- How can we understand that a person is dead?
- His hands and feet go blue, they replied.

After a while, he went to the forest to cut wood. As he was exposed to frost for a few hours, his body went blue, he couldn't move his hands and feet. He told:

- I died, and he lied on the ground.

He stayed there for a long period of time. As nobody came by, he stood up and hardly went his house. He told his wife:

- Khatun, I died in the forest. Let the neighbours learn this; tell them to bury me. He returned and lied down the former ground... His wife started to cry out. The neighbours came and asked why she was crying.

- My husband died in the forest, she said and continued to cry out.

- Who told you this? they asked

- We are completely alone, she complained. The lonely man came and told his death himself! (Kabacalı, 2000: 251-252: 335).

61 Other Than Me...

Hodja got an arranged marriage. At the night of wedding, he noticed that he married to a very ugly woman. While he was sitting with a sour face, his wife came and started to flirt with him. Then she asked:

Effendi, to whom shall I show my face among the men that are your relatives?

He replied, you can show your face anyone else other than me! (Kabacalı, 2000: 257-258: 349).

62 Why Coughed?

Hodja and his wife heard some voices and footsteps and woke up. One of the voices said:

-Let's kill Hodja, slaughter his goat and eat it, take his properties and kidnap his wife.

When Hodja heard of such words, he coughed out loud a few times. After a while the footsteps and voices stopped. His wife said:

- Effendi, I suppose you coughed because of fear?

Hodja snapped and said:

- All the same to you... I coughed for myself and the goat! (Kabacalı, 2000: 258: 350).

63 His Mother Will Cry A Lot!

One of Hodja's sons was engage in pottery in one of nearby villages. One day, Hodja visited him.

- Father, he said, I invested all my Money into these pots. If the weather gets sunny and all of them dry, I will be rich. But if it rains, then I will suffer a lot so my mother will cry a lot!

Hodja left that village and went to see his elder son living in another village:

- Father, he said, all I have is that field. If it rains on time, then I will be rich. If there becomes a drought, then I will suffer a lot so my mother will cry a lot!

Hodja returned home worried. His wife asked:

- Effendi, why are you upset?

- Mine is not a thing, think of yourself, he replied.

- If it rains or not, mother of one of our sons will cry a lot (Kabacalı, 2000: 259-260: 354).

64 You Kiss Him Too...

While Hodja was serving as judge, a man and woman came before him. The woman said:

- This stranger kissed me in the street, she said. I demand what my right is.

After patting his beard, Hodja said:

- Kissing is like kissing the God. You kiss him too, and say goodbye to each other! (Kabacalı, 2000: 260: 355).

65 What If I Were In It?

His wife washed the shirt of Hodja and let it dry on a tree. After a while, the wind started to blow and the shirt fell down. Seeing this, Hodja yelled at his wife:

- Khatun, we have to sacrifice an animal.

- What's the matter Effendi, she replied, what happened?

- Look, my shirt fell down. What if I were in it? (Kabacalı, 2000: 262: 360).

66 Donkey And Cow

Barn of Hodja was very small. Only his donkey could live there. His wife insisted by saying:

- Effendi, buy a cow for us and we can drink his milk.

- Khatun, he said, where will we put it in?

At the end, he couldn't stand and took one cow to the barn. Of course, he couldn't fit it in. When donkey lied, the cow had to stand up, when the cow lied; the donkey had to stand up... Hodja prayed:

- My god, take the life of the cow so that my donkey can relax!

A few days later, he went to the barn and saw that his beloved donkey was dead...

He got very upset and said:

- My god, no offence but you can't even distinguish a donkey from a cow! (Kabacalı, 2000: 263: 362).

67 If We Don't Eat At Sahur...

Neither Hodja nor his wife used to fast... But Hodja had always made his wife prepare sahur meal; they woke up every night and eat it. In the end, his wife couldn't stand and asked:

- Effendi, why do we wake up and eat sahur meal every night even though we don't fast at all?

- I am tired of cooking meal!

- Don't talk this way lady, he said, we don't perform salaah, we don't fast... If we don't eat at sahur time, then how is it known that we are Muslims? (Kabacalı, 2000: 263: 363).

68 Instead Of Oka And Drachma...

While Hodja was ploughing, he found a pot full of gold. He thought either to take it or let the judge know, but he couldn't decide. At the end he said "I will not leave it here in anyway..." and put it into his bag.

When his wife got suspicious at home and looked into the bag, she saw the gold. She took them and fill the pot with stones.

That night, Hodja decided to deliver the gold to the judge.

In the morning, he took the bag and went to see the judge. He took out the pot and spilled out... The stones scattered around. The judge got surprised:

- Hodja Effendi, what are these?

Hodja hid his disappointment and said:

- Sir, I would tell you to distribute these Stones to the sellers to use them instead of oka and drachma in the bazaar! (Kabacalı, 2000: 264: 365).

69 The Quilt Is Gone And The Fight Is Over

Hodja and his wife were awakened by noises coming from the street. When he looked out of the window he saw two people fighting. He took his quilt, wrapped it around himself and started walking towards the door. Although his wife told him not to get involved, he ignored her.

"Let's see what is going on," he said and went out.

As soon as he stepped out of the door, before he had a chance to find out what was happening, one of the men pulled the quilt off his back and fled. The other one disappeared in the dark.

Hodja looked after them for a few minutes and then went inside, freezing. His wife asked, "What was the fight about?"

"I don't know what it was all about, but I know that the quilt is gone and the fight is over," Hodja replied (Kabacalı, 2000: 267: 370).

70 First We Wash...

The wife to Hodja,

- Effendi, she says, the washroom jug is leaking. It won't hold water. What should we do?

- Hodja replies, That's easy. In the past, we used to relieve nature and then wash. From now on, we wash first and then relieve nature! (Kabacalı, 2000: 201).

Conclusion

Selected from 371 Nasrettin Hodja jokes, 70 jokes about women were translated. Through Nasreddin Hodja's jokes, which are a world value, it was wanted to ensure that the lessons and advice that were embedded in the souls with perceptions from the past shed light on the present. It is hoped that the translation of Nasreddin Hodja's jokes about women will lead to a comparative accounting that will contribute to the maturation of the understanding and approach to women in a manner befitting the age.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: % 100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- And, Metin (1969). "Nasreddin Hoca'nın Mansıbı", TDI., sy. 214, s. 317-324
Banarlı. Nihad Sâmî (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
Duman, Mustafa (2005). Nasreddin Hoca Kitapları Açıklamalı Bibliyografyası (1480-2004), İstanbul
Kabacalı, Alpay (2000). Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca Tarihî Kişiliği, Fıkraları, Özgür Yayınları, 2. Basım, İstanbul, Kasım
Kabaklı, Ahmet (1971). Türk Edebiyatı C I, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul
Makas, Yrd. Doç. Dr. Zeynelabidin, Nasreddin Hoca: Çağrışimler, Millî Folklor, Sayı 31-32, <https://www.millifolklor.com/Yayin/31-32>
Sakaoğlu, Saim (1992). Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca, Konya Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt 32

İNAS MEKTEPLERİNDE HALICILIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BAZI ARŞİV BELGELERİ*

ON CARPET MAKING EDUCATION IN İNAS SCHOOLS SOME ARCHIVE DOCUMENTS

Ahmet AYTAÇ [Sorumlu Yazar]**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu üç kıtaya yayılmış olarak 600 yıl varlığını sürdürmüştür. Arşivcilige oldukça önem veren Osmanlı Devleti neredeyse tüm yazışmalarını muhafaza etmeye çalışmıştır. Arşiv kayıtlarının milletlerin tarihi mirası olduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya Türklerle beraber gelen halıcılık gerek sanat dalı gerekse günlük kullanım ve ticari bir mal olarak Osmanlı döneminde önemli olmuştur.

Bu sanat dalı ile alakalı olarak Osmanlı Devleti'nin gerek ticareti gerekse üretimi denetlediği ve kontrol ettiği ile alakalı çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır. Ayrıca devletin İnas mekteplerinde halıcılık dersleri verdiği de arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Makalede İnas mekteplerindeki halıcılık dersleri ile alakalı arşiv kayıtlarından bahsedilecektir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, arşiv, dokuma, halıcılık, mektep.

Abstract

The Ottoman Empire existed for 600 years, spread over three continents. The Ottoman Empire, which attaches great importance to archiving, tried to preserve almost all its correspondence. It is known that archive records are the historical heritage of nations.

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 09.05.2024; **Kabul tarihi:** 23.07.2024
Kaynak gösterilme: AYTAÇ, A (2024): İnas Mekteplerinde Halıcılık Eğitimi Üzerine Bazı Arşiv Belgeleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 65-74.

** Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Aydın / TÜRKİYE
cicimsumak@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5424-4607>

On the other hand, carpet weaving, which came from the Turkestan geography to Anatolia with the Turks, became important during the Ottoman period both as an art form and as a daily use and commercial commodity.

There are many archive documents related to this branch of art, showing that the Ottoman Empire supervised and controlled both trade and production. It is also understood from archive documents that the state gave carpet making lessons in İnas schools. In the article, archive records related to carpet weaving lessons in İnas schools will be mentioned.

Key words: Ottoman, archive, textile, carpet weaving, school.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 600 yıl süren hükümranlığı süresinde neredeyse üç kıtaya yayılan geniş bir coğrafyaya hükmettiği bilinmektedir. Türkistan coğrafyasını takiple Selçuklular ile Anadolu'ya gelen Türkler elbette ki beraberlerinde kendi kültürlerini de bölgeye hâkim kılmışlardır.

Osmanlı dönemi ile alakalı yapılan binlerce araştırmanın yanı sıra yazılan kitaplara ve diğer yayınlar dışında Osmanlı Arşivi'de o dönemi kapsayan çok kıymetli bilgiler içeren milyonlarca evrak ile doludur. Arşivlerin ise milletlerin geçmişlerini ortaya koyan önemli belgeler oldukları bilinmektedir.

Her millet tarihî bir mirasın sahibidir. Bu tarihî mirasın çok önemli bir bölümünü arşivler, kütüphaneler ve eski eserler gibi kültür varlıkları teşkil eder. Millet olabilme ve kalabilmede bu tür kültür varlıklarının büyük yeri ve önemi vardır. Arşivler, devletin ve fertlerin haklarını ve milletlerarası münasebetleri belgeleyip korurlar. Arşivlerin en büyük özelliği, çeşitli bilimlere başlangıç ve ilk elden kaynak olmalarıdır. Bir konuyu aydınlatmaya ve tespite yararlar. Devrin örf ve âdetlerini, sosyal yapısını, karşılaştıkları problemleri ve bunlar arasındaki münasebetleri ortaya koyarlar¹.

Osmanlı döneminde modern anlamda arşivcilik konusunda ilk ciddi teşebbüs, dönemin maliye nazırı Safvetî Paşa'nın 1845'te Enderun'daki tarihi vesika ve defterleri bir tertip içerisine almaya çalışması ile başlar. 1846'da Hazine-i Evrak Nezareti'nin kurulması ve Hazine-i Evrak Nazırı olarak sadaret mektupçusu Es-Seyyid Hasan Muhsin Efendi'nin atanması ile modern arşivciliğin temelleri atılmış olur².

¹ ANONİM, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, 2017, İstanbul, s. 1.

²<https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa.aspx?icerik=9&h=ADA45D7B737CBC58F13C672C0AECCA8E9F0DDB54A7AB842634994A5FDEB9E15.08.02.2024.11.48>

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde Geleneksel Türk sanatları içerisinde tekstil sanatlarının Türkler için ne denli önemli olduğu ve dünya medeniyetine tarih içerisinde çok önemli katkılar yaptıklarını gösteren çok önemli belgeler bulunmaktadır. Rönesans ve ardından endüstri devrimi ile hızla ilerleyen batı karşısında Osmanlı Devleti'nde de kimi yenileşme hareketleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Klasik Osmanlı eğitim anlayışının dışında son dönemlerde farklı okullar da açılmıştır. İnas mektepleri bu okullardan birisidir. 19. Yüzyılın ortalarına kadar Sıbyan mektepleri dışında kız çocuklarının eğitimi ile alakalı bir okul pek görülmemektedir. İnas mektepleri başlangıçta iptidai ve rüştiye sınıflarından ibaretti. Ancak Meşrutiyet dönemi ile birlikte idadi ve sultani tarzda inas mektepleri de açılmıştır.

Tanzimat döneminde kadının eğitimi konusunda başlatılan olumlu girişimler özellikle II. Abdülhamid döneminde büyük gelişme göstermiştir. Bu dönemde özel kız mekteplerinin sayısı artmış, okulların kalitesi biraz daha yükselmiş ve taşrada kız okulları açılmıştır³. İstanbul'da kızlara yönelik açılan ve dört yıl eğitim veren bu okulların sayısı kısa zamanda çoğaltılmıştır. 20. Yüzyılın başlarından itibaren ise Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de İnas mektepleri açılmaya başlanmıştır. 1924'te çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile İnas mektepleri kız ortaokulu ya da kız lisesi şeklinde bir dönüşüm yaşamıştır.

Fotoğraf: 1, Pazirik halısı (A. Aytaç arşivi).

Diğer taraftan geleneksel Türk sanatları içerisinde el dokuması halıcılık neredeyse 2500 yıldır Türk kültürü içerisinde yer alan köklü alanlardan birisidir. 1947-1949 Yılları arasında yapılan arkeolojik kazılarda Sergey İvanoviç Rudenko ve arkadaşları tarafından bulunan Pazirik halısından bugüne

³ KURT K., Songül, *Haremden Mektebe Osmanlı Devleti'nde Kadın Eğitimi*, İzmir, 2011, s. 168.

kadar dünya medeniyetine Türklerin hediyesi olan halıcılık Türkistan'dan Anadolu'ya kadar uzun soluklu seyirde daima devam eden sanatlardan birisi olmuştur.

Büyük hayvan sürülerine sahip olan Türkleri, yaylak-kışlak yaşamaya zorlayan sebep, hayvancılığa dayanan ekonomik zorluklardır. Bu nedenle, Türklerin yaylak-kışlak hayat tarzı, her şeyden önce hayvancılığa dayanan ekonomik düzenin sonucudur. Çünkü bu hayat tarzı, ekonomik faaliyetin şekli ve seviyesi ile sıkı bir ilişki içindedir⁴. Eski Türk kültürü bir anlamda “*bozkır kültürü*”dür⁵. Halı ve kilim denilince tüm dünyada doğal olarak “*yaylak-kışlak*” hayat sürmüş Türkler akla gelmektedir. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, keçe için “*kidhiz*”, halı ve kilim gibi yere serilen şeylerin umumi adını ise “*kiviz*” olarak açıklamaktadır. Altay Türkleri halı için “*kebis*”, Moğolların batı kolu Kalmuklar ise “*kevis*” adını kullanıyorlardı⁶. Osmanlı döneminde ise halı için “*kaliçe*” adı yaygın olarak kullanılmıştır. Selçuklu döneminde altın bir dönem yaşayan Türk halıcılığı Osmanlı döneminde de aynı ihtiyamını farklı yüzyıllarda gelişen malzeme, renk ve desen yorumlamaları ile devam ettirmiştir. Bu konu da imalattan, kalite kontrolüne, ihracata kadar her anlamda üretimi desteklemiş ve döneminin şartlarına uygun tedbirlerini almaya çalışmıştır.

Anadolu'da köklü geçmişe sahip olan dokumacılık, günlük ihtiyaçların giderilmesi amacıyla çeşitli ebat ve türlerde yapılmaya başlanmıştır⁷. İnas mektepleri de halıcılık eğitimi konusunda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde önemli eğitim kurumlarından birisi olarak tarihteki yerini almıştır.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Osmanlı Devleti döneminden günümüze ulaşan ve sadece arşivde 95 milyon belge ile 400 bin civarında bulunan defter serilerinden, gerek belgelerin tanzim edilmiş tarzlarıyla, büyük bir hassasiyetle korunmuş olmalarından, gerekse bürokrasinin her kademesindeki yazışmaların mutlaka deftere kaydedilmesiyle ilgili emir ya da nizamnâmelerden anlaşılmaktadır ki,

⁴ KUTLU, M. Muhtar, *Savaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara, 1987, s. 2.

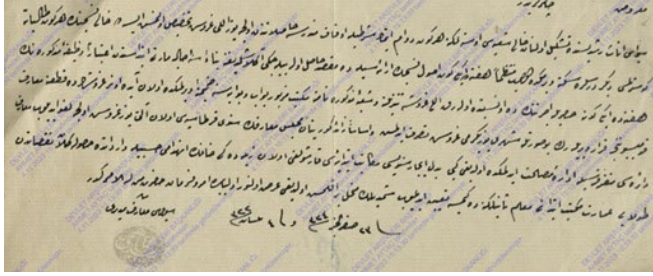
⁵ KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1997, s. 413 (16. Baskı).

⁶ ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş-3*, Ankara, 1978, s. 143-151.

⁷ KILIÇARSLAN, Hande, “Yalvaç İlçe ve Müzesinde Yer Alan Namazlık Dokumalar”, *Hars Akademi*, 5, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, s. 190.

İnas Mekteplerinde Halıcılık Eğitime Dair Bazı Belgeler

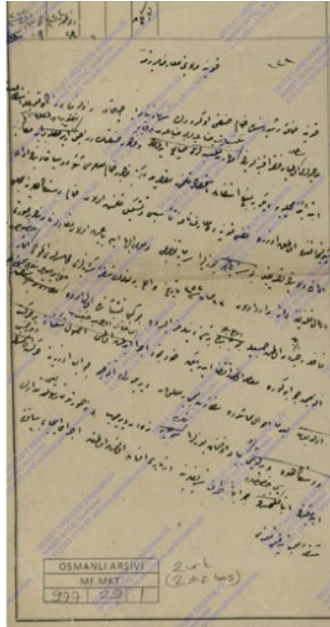
Birinci belge:

Fotoğraf: 3.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemi evrakı, 952 dosya, 66 gömlek numaralı, 19.07.1324 tarihli belge “Sivas İnas Mektebi’nde açılan halıcılık şubesinde halı nescinin (dokumannın) her gün talebelere gösterilmesi diğer dersleri aksatacağından haftada iki gün gösterilmesi kafi olduğundan mart başından itibaren bu şekilde hareket edilerek tasarruf edilmesi” hakkındadır.

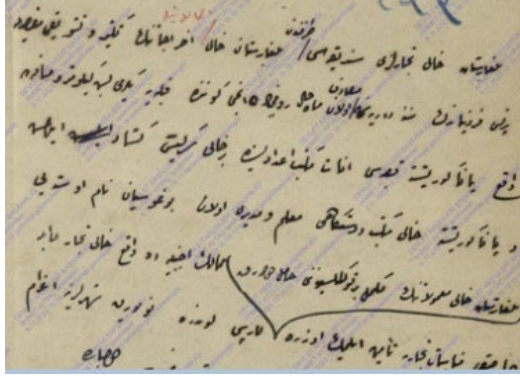
İkinci belge:

Fotoğraf: 4.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemî evrakı, 977 dosya, 29 gömlek numaralı, 28.12.1324 tarihli belgede “Konya İnas mekteb-i Rüşdiyyesi’nde halıcılık sanatı öğrenen fakir kızların eğitimlerini geliştirmek üzere alınan tedbirler”den bahsedilmektedir.

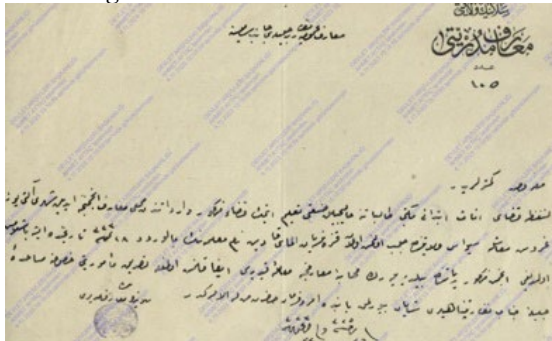
Üçüncü belge:

Fotoğraf: 5.

Hariciye Nezareti Sofya Sefareti 04 evrakı, 817 dosya, 105 gömlek numaralı, 28.08.1907 tarihli belgede “Bulgaristan Halı Tüccarları Sendikası tarafından halıcılığı teşvik etmek amacıyla Filibe yakınlarında Panakurişte Kasabası (Bulgaristan Otluk Köyü) İnas Mekteb-i İdadisi’nde bir halı sergisi açılacağı ve bu konuda yapılan çalışmalardan” bahsedilmektedir.

Dördüncü belge:

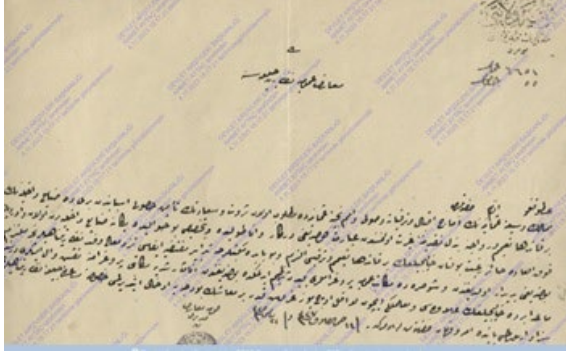

Fotoğraf: 6.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemî evrakı, 1033 dosya, 2 gömlek numaralı, 26.11.1325 tarihli belgede “Lankaza Kazası İnas İbtidaisi Mektebi

Halıcılık Muallimliğine Sivas'tan getirilen Kızanesyan Elmas Kadı'nın tayin edildiği" yazmaktadır.

Beşinci belge:

Fotoğraf: 7.

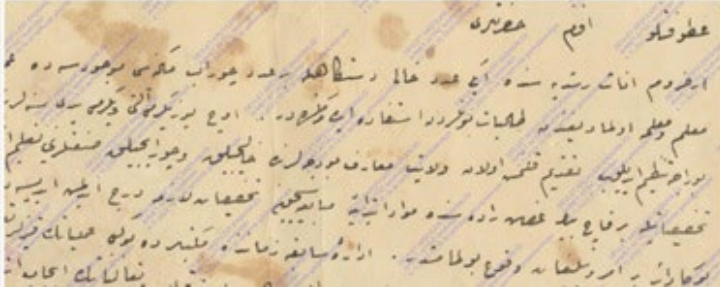
Maarif Nezareti Mektubî Kalemi evrakı, 1135 dosya, 9 gömlek numaralı 13.06.1327 tarihli belgede “Konya Vilayeti dahilindeki inas rüşdiye mekteplerinde halıcılık dersinin konulması” hakkında emirlerden bahsedilmektedir.

Altıncı belge:

Fotoğraf: 8.

Maarif İbtidai evrakı, 342 dosya, 70 gömlek numaralı, 20.10.1329 tarihli belgede “İstanbul İnas mekteplerinde halıcılık dersi olmadığından bu ders için vilayet mekteplerine müracaat edilmesi”nden bahsedilmektedir.

Yedinci belge:

Fotoğraf: 9.

Maarif İbtidai evrakı, 400 dosya, 48 gömlek numaralı, 20.11.1330 tarihli belge “Erzurum İnas Rüşdiyesi’ne halıcılık muallimi tayini”nden bahsedilmektedir.

Sonuç

Türklerin Türkistan coğrafyasından beraberlerinde getirdikleri halı dokumacılığını Anadolu’da da yüzyıllarca sürdürdükleri bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde açılan İnas mektepleri de halıcılık derslerinin verildiği eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv kayıtlarında İnas mekteplerinde var olan halıcılık derslerinin saatlerinin dahi devlet eliyle tanzim edildiği, bu sanatı öğrenenlerin eğitimlerinin geliştirilmesi için ilave tedbirlerinde alındığı belgelerden anlaşılmaktadır.

İnas mekteplerindeki halı muallimlerinin tayin ve atama işlemlerinin devlet tarafından gerçekleştirildiği, Anadolu’daki okullarda halı derslerinin yoğun olduğu ancak İstanbul’da bu öğretimin Vilayet mekteplerinde yapıldığı da belgelerle kesinlik kazanmaktadır. Ayrıca o dönemde Bulgaristan Halı Tüccarları Sendikası’nın Filibe’ye bağlı Panakurişte Kasabası İnas mektebinde öğrencileri teşvik etmek amacıyla bir halı sergisi tertip ettiği de belgelerle ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak İnas mekteplerinde o dönemde halıcılık derslerinin yoğun olarak sürdürüldüğü devletin ticaretin ve üretimin yanı sıra bu anlamda eğitimi de düzenlediği ve desteklediği görülmektedir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: %100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- ANONİM, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, 2017, İstanbul.
- AYTAÇ, Ahmet, “Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri’nde Hatay (Antakya) İpekçiliği İle Alakalı Bazı Belgeler”, *Uluslararası Zanaattan Sanata Kongre ve Jürili Karma Sergisi*, 14-16 Aralık 2021, Uşak-Türkiye, s. 282-284.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 1997 (16. Baskı).
- KILIÇARSLAN, Hande, “Yalvaç İlçe ve Müzesinde Yer Alan Namazlık Dokumalar”, *Hars Akademi*, 5, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, s. 188-210.
- KURT K., *Songül Haremden Mektebe Osmanlı Devleti’nde Kadın Eğitimi*, İzmir, 2011.
- KUTLU, M. Muhtar, *Savaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara, 1987.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş-3*, Ankara, 1978.
- <https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Sayfa.aspx?icerik=9&h=ADA45D7B737CBC58F13C672C0AECCA8E9F0DDB54A7AB8426349949A5FDEB9E15.08.02.2024.11.48>.

1980 SONRASI ÇAĞDAŞ TÜRK SANATINDA DİSİPLİNLERARASILIK VE DİSİPLİNLERAŞIRILIK*

IN POST-1980 CONTEMPORARY TURKISH ART INTERDISCIPLINARITY AND INTERDISCIPLINARITY EXTREMISM

Arzu GÖK [Sorumlu Yazar]**
Mustafa AKIN***

Özet

Türkiye’de 1980 darbesi etkili ve uzun vadeli değişimlerin miladı olarak kabul edilmiştir. Tarihi sürece bakıldığında, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel olguların yanı sıra sokak ve sanat kavramları dâhil olmak üzere her şey 80 öncesi ve sonrası şeklinde kategorize edilir hale gelmiştir.

80’lerin ilk yarısı, Türkiye sanatı için, eserlerin artık bir meta değerinin olduğu, alınıp satıldığı bir dönem olmuştur. 1980 sonrasında görsel sanatlar alanında hem ele alınan konular bağlamında hem de yaratım biçimleri açısından büyük bir kırılma yaşanmıştır. 80’lere kadar olan politik, ekonomik, toplumsal ya da kültürel alanların arasında belirlenen sınır çizgilerinin dışına çıkmaya çalışan sanatçılar 80’li yıllar ile birlikte daha özgür bir sanat anlayışına kavuşmuştur. Türkiye de sanatçılar 1990’lardan sonra bu anlayışla, sanatta çeşitliliğe açık olmakla beraber disiplinlerarası ve disiplinlerarası olarak nitelendirilen çalışmalara imza atmışlardır. Söz konusu çeşitlilik göz önüne alındığında küreselleşme, ifade özgürlüğü, teknolojik gelişmeler ve uluslararası ilişkiler gibi toplumsal ve kültürel hareketlilik neticesinde sanat ortamının oluşması disiplinlerarası ve disiplinlerarası çalışmaların gelişimine olanak sağlamıştır. Araştırma kapsamında disiplinlerarası ve disiplinlerarası ifadelerine açıklık getirilip, konunun daha net anlaşılması açısından seçilen örnekler incelenerek, bahsi geçen

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 21.05.2024; **Kabul tarihi:** 24.07.2024
Kaynak gösterilme: GÖK A.-AKIN, M. (2024): 1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatında Disiplinlerarasılık ve Disiplinlerarasılık, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 75-92.

** Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Grafik Tasarım Bölümü Konya / TÜRKİYE arzugok0424@windowslive.com
<https://orcid.org/0000-0003-2142-5051>

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Kocaeli / TÜRKİYE mustafaakinart@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-0589-1232>

dönem ve sonrasın da sanatsal bağlam da yaratmış olduğu etkilerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sanatı, Disiplinlerarası, Disiplinlerarası

Abstract

The coup of 1980 in Turkey was considered a negative impact of effective and long-term changes. Everything, including the historical process, political, economic, social and cultural phenomena, as well as street and art concepts, has been shaped before and after the 80s.

The first half of the 80s became a period for Turkish art when works were published and bought and sold as commodities. After 1980, there was a major break in the field of visual arts, both in reviewing the subjects discussed and in the forms of creation. Artists who worked on the distribution of arbitrary border lines between political, economic, social or cultural products until the 80s gained a freer understanding of art in the 80s. With these understandings, after the 1990s, Turkish artists have signed practices that are open to diversity in art and are increasingly appreciated as interdisciplinary and interdisciplinary. This diversity has been provided with opportunities in the interdisciplinary and interdisciplinary period in which the art environment has been cultivated along social and cultural mobility such as global production, freedom, technological developments and international markets. Expanding the interdisciplinary and extreme expressions of disciplines within the scope of the research and examining the selected examples in a more comprehensive manner, revealing the results that Bitcoin has created in the last period and afterwards.

Keywords: Turkish Art, Interdisciplinary, Transdisciplinary

Giriş

1980 Sonrası Gelişmeler ve Sanat Ortamı

Sanat geçmişten bugüne incelendiğinde siyasal, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelere paralel olarak etkilenen bir pozisyondadır. Söz konusu etkileşim sanat üretiminin şekillenmesi ve çeşitlenmesi için gerekli bir durum olarak kabul edilebilir. 1980 yılı ise tüm Dünya’da gerçekleşen değişimlerin Türkiye’de de olumlu ve olumsuz birçok olayın gerçekleştiği bir dönem olarak görülebilir. Bu dönemdeki sanat üretimleri dünya sanatının gerisinde kalma düşüncesi ile daha pratik, çağdaşlaşma yönünde ilerlemeye başlamış olarak kabul görülebilmektedir.

“Darbelerle sarsılan Türkiye’de, yerelin evrenselleşmesi, evrenselin yerelleşmesi diye özetlenebilecek küreselleşme olgusu, kültür bağlamında bu yargının tam bir yansıması denebilecek bir olanak sunarken aslında, temel kültürel paradigmanın çatlamasına da tanıklık etmektedir. Bu sürecin aslında 1950’yle birlikte başlayan dönemle eklemlendiği rahatlıkla öne sürülebilir. Aradaki tek farkın, 1950’lerde kitle kültürünün seçkin bir kültür mantığıyla ele alınmasıyken, bu kez seçkin kültürün kitle kültürünün içinde eritilmesi olduğudur. O nedenle, kitle kültürü de kendi özgün mantığını ve yapısını

koruyamamış, o da giderek taşra kültürüyle iç içe girmiş, ona teslim olmuştur. Her şeye karşın, 1980 ve 1990'ların toplumsal kültürel açılımları "modernizm içinde gelenek" diye özetlenebilecek bir yaklaşıma denk düşmektedir. Bununla beraber, gelenek vurgusunu öne çıkaran dinsel kökenli anlayışlar da doğmuş, modernizm kavramından uzaklaşmak istemeyen bu kesimin yönelimi de "gelenek içinde modernizm" olmuştur"(Kıyar, 2018: 44).

Türkiye'de 1980 darbesi etkili değişimlerin miladı olarak kabul edilmiştir. Söz konusu miladı Kıyar' da kısaca özetlemiştir. Görülmektedir ki siyasi, ekonomi, sokak ve sanat kavramları dahil olmak üzere her şey 80 öncesi ve sonrası şeklinde kategorize edilir hale gelmiştir. 80 sonrası dönemde gerçekleşen olaylardan payını farklı etkileşimlerle alan sanat ortamı da, Dünya'da ki değişen sanat akımlarının gerisinde kalmış durumdaydı. Türkiye, devlet desteği ile sanatçılara yurt dışı eğitim desteği sağlayarak güncelin yakalanması ve küreselleşmek için ilk adımların atılmaya başlandığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile birlikte sanata olan ilginin artmış olduğu varsayımı da çıkarılabilir.

80'lerin ilk yarısı, Türkiye sanatı için, neoliberal ekonomi politikalarının etkisiyle birlikte, eserlerin artık bir meta değerinin olduğu, alınıp satıldığı bir dönem olmuştur. Sanat artık İstanbul dışında diğer şehirlerde de açılan özel galeriler ve kurulan müzayede evleri sayesinde canlı bir piyasaya sahip olmuştur. Banka destekli galeri ve kültür merkezlerinin kurulması, yerli sermayenin finansal katkısı, çağdaş sanatın yeni bir yöne evrildiğini göstermiştir. Özal sonrası dönemde zenginler ve bankalar, Türk sanatçıların eserlerinden büyük koleksiyonlar oluşturmaya başlamışlardır. Aynı dönemde, özel sektör tarafından desteklenen geniş çaplı sergiler düzenlenmiş ve kapsamlı sergi katalogları hazırlanmıştır. 80'lerin ikinci yarısında, Akademi tarafından düzenlenen "Yeni Eğilimler" ve benzeri yarışmalı sergilerin yanı sıra, tamamı sanatçılar tarafından organize edilen sergiler de gerçekleşmiştir (Görsel 1.). Bu sergilerden ilki, 1984 yılında düzenlenen "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit" sergisi, sergilenen eserler ve başlıkla sanat sisteminin sınırlarını zorlayan önemli bir seriler dizisi olarak hafızalara kazınmıştır (Şentürk, 2018: 7).

Görsel 1. "4. Yeni Eğilimler" sergisi, genel görünüm

1980 sonrasında görsel sanatlar alanında hem ele alınan konular bağlamında hem de yaratım biçimleri açısından büyük bir kırılma yaşanmıştır. Bu dönemde sanatçılar, eserlerinde biçimden çok içeriğe önem vermişlerdir. Bu kırılma, toplumsal ve siyasal olguların arttığı bir dönemde sanat alanıyla yüz yüze gelmesinden kaynaklanmaktadır. 1980 sonrasında sanat eserlerinin, karşılaşılan toplumsal ve siyasal sorunları işleme potansiyeli taşımasıyla birlikte, geleneksel düzlemde bu konuların ifade edilmesinin yetersiz olduğu düşünülmüştür. Bu durum, sanatçıları yeni bir anlatım dili geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu dönemde sanatçılar, geleneksel pentürün bu konuları taşıma kapasitesinin yetersiz olduğunu düşünerek, kavramsal sanat, yerleştirme, gösteri, video ve performans gibi yeni yaratım biçimlerine yönelmişlerdir. Bu yönelimler, sanat alanında çağdaş bir ivmenin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, 1980 sonrası sanat hareketleri, sanatçıların içerik odaklı yaklaşımları ve yeni anlatım biçimleriyle çağdaş bir ivme kazanmıştır. Bu dönem, sanatın sadece estetik bir ifade olmanın ötesinde, kavramla birlikte güçlü mesajları olan toplumsal, siyasal sorunlarla başa çıkma ve bu sorunları sanatsal bir bakış açısıyla ele alma çabalarının bir yansımasıdır (Çelebi Erol, 2019: 980).

80'lerden itibaren, kavramsal sanat anlayışının öne çıkışı, sergiler aracılığıyla toplu bir şekilde sergilenmiş ve bu eserler panellerde, üniversitelerde ve çeşitli sanat dergilerinde tartışılarak toplumda farkındalık yaratmıştır. Yeni Eğilimler, Öncü Türk Sanatından Bir Kesit, İstanbul Bienalleri gibi etkinlikler, sadece eserleri bir araya getirmekle kalmamış, aynı zamanda sanatın toplumsal ve kültürel bağlamdaki rolünü anlama çabalarına da hizmet etmiştir. Özellikle Yeni Eğilimler sergisi, 1980'li yılların sanat sahnesini, toplumsal konulara dair içerikleriyle zenginleştirmiştir. Sergiler, sanat eserlerini sergilemenin ötesinde, sanatın toplumsal ve kültürel

etkileşimini anlama çabalarını destekleyen bir platform sunmuştur. Sergilere katılan eserler, panellerde ve sanat dergilerinde yapılan tartışmalarla birleşerek, sanatın toplumda nasıl bir rol oynayabileceğine dair düşünceleri yaygınlaştırmıştır. Bu bağlamda, 1980'lerin sanat sergileri, Türk sanatının evriminde önemli bir dönemeç olmuş, kavramsal sanatın ve toplumsal mesajların geniş kitlelere ulaşmasına katkı sağlamıştır (Öztürk, 2007: 106).

80'lere kadar olan politik, ekonomik, toplumsal ya da kültürel alanların arasında belirlenen sınır çizgilerinin dışına çıkmaya çalışan sanatçılar 80'li yıllar ile birlikte daha özgür bir sanat anlayışına kavuşmuştur (Görsel 2.). Sanatçılar 1990'lar ile birlikte faaliyetler artmış artık disiplinlerarası ve disiplinlerarası çalışmalara imza atmışlardır. Söz konusu hareket 90 sonrası düzenlenen kavramsal sergiler için önemli kabul edilmektedir (Pelvanoğlu, 2009: 259).

Görsel 2. Sarkis, "Çaylak Sokak" (Maçka Sanat Galerisi, İstanbul, 1986), sergiden görünüm

1990'lar Türkiye'si incelendiğinde sanat ortamının oldukça dinamik ve çeşitli bir döneme tanıklık ettiği görülür. Söz konusu çeşitlilik göz önüne alındığında küreselleşme, ifade özgürlüğü, teknolojik gelişmeler ve uluslararası ilişkiler gibi toplumsal ve kültürel hareketlilik neticesinde sanat ortamının oluşması disiplinlerarası ve disiplinlerarası çalışmaların gelişimine olanak sağlamıştır. Bu nedenle 1990'lar Türkiye'sini gelişim sürecini birçok konuda incelemek önemli görülmüştür.

1990'lar sonrasında Türkiye'de sanat ortamının evrimi, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, köyden kente artan göçler ve uluslararası ilişkilerin derinleşmesiyle birlikte küreselleşme bağlamında daha dinamik hale gelmiştir. Bu dönem, kesin bir geçişle modern anlayıştan çağdaş anlayışa evrilmiş bir

dönem olarak değerlendirilebilir. 1990'lı yıllarda, Türkiye'de sanat ortamının oluşumunda uluslararası etkileşimin artması, küreselleşme açısından büyük bir etki yapmıştır. Bu etki, teknolojinin ve iletişim ağlarının gelişimiyle daha da güçlenmiştir. Önemli bir diğer faktör ise, modern anlayıştan çağdaş anlayışa geçişin ve Postmodernizm söylemiyle tanışmanın belirginleştiği bir dönem olmasıdır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1980'lerdeki 12 Eylül askeri müdahalesinden sonra hem Türkiye'de hem de dünyada birçok dönüşüm ve değişiklik gözlemlenmiştir. Bu süreç, kültürel anlamda geniş kapsamlı bir evrimi beraberinde getirmiştir. 1970'li ve 1980'li yıllarda kurumsallaşma aşamasında olan galeriler ve sergi mekânları, küresel bir sürecin içine girmiş ve sanat ile kültür, 1990'larda bir dizi etkinliğin başlangıcı olarak küresel ağın bir parçası olmuştur (Yıldız, 2019: 25).

90'larla birlikte sanatçı artık bir grup içerisinde bulunma anlayışından çıkmış bireysel duruş ve görüşe sahip, içinde bulunduğu toplum hakkında sorun olarak gördüğü şeyleri dönemin yenilikleriyle anlatmaya çalışmış olduğu gözlenmiştir. Sanatçılar söz konusu anlatımlar için parasal kaygıların dışına çıkarak koleksiyon değeri olmayan malzemeleri tercih etmiştir. Çalıköğlü'nün şu cümleleri daha net ifade edecektir;

“1990 sonlarına doğru ayrıca tuval resmi ile enstalasyon arasında yaşanan gerilimden sıyrılan ve farklı etkilere açık, genç bir kuşak da ortaya çıkar. Tek bir anlatım formu içerisinde saflık, tek ve biricik olma ideallerini terk eden bu sanatçılar, yerleşik galeri düzeyine indirgenmiş estetik anlayışları sorgulayarak, farklı gösterimlerden ve ifade olanaklarından yararlanan çok katmanlılık sunar. Televizyon ve popüler kültür ürünlerinden, birebir olarak sokağın jargonundan, yeni baştan şekillenen bir yerellik/evrensellik tartışmasından hız alan bu sanatçılar, aynı zamanda inter-disipliner bir bilinç niteliğine sahiptir. 1990'larda çağdaş sanat, tekinsiz, gizemli, merak edilen ve yabancı olan 'Ötekini de keşfeder. Bu sayede ötekinin yaydığı ve sahip olabileceği kavramları dilin sınırlarını açar, hayal gücünü genişletir, farklı yaklaşımlar arasında ortak bir duyarlılık sağlar, ilkesel olarak dünyanın tek bir doğru üzerinden çözülebileceğini düşünen ön yargılı yaklaşımları susturur, kültürün esnek, kırılabilir ve aynalaşmaya açık yüzünü, düzen içindeki konsensüsü bozan kişinin öteki değil bizzat iktidarın kendisi olduğu gösterilir.” (Çalıköğlü, 2008: 12., Akt. Şentürk, 2018: 17)

1990-2000 yılları arasındaki Türk sanatını ele aldığımızda, postmodernist düşünce yapısının benimsendiği ve uygulandığı görülmektedir. Postmodernizm, modern dönemin sona erdiğini işaret eden bir terim olup, bu dönemin kültürel alanda görsel sanatların gelişimine büyük bir olanak tanıdığı döneme rastlamaktadır. Bu dönemde kültürel alanda yaşanan gelişmelerin en önemli sebeplerinden biri, küreselleşme olgusudur (Görsel 4.). Ayrıca, 1980'lerde biriken bilgi birikiminin 1990'larda kendini göstermesi, çağdaş yaklaşıma geçişte etkili olmuştur. Sanatçıların kavramsal düzeyde okuyan,

araştıran kimlikleri de bu dönemde önem kazanmıştır. Bu okumalar, sanatsal disiplinlere yansımış ve dönemin sorunlarına teknolojik yeniliklere uygun sanatsal ifadelerle cevap verilmiştir (Görsel 3.).

Sanatçı Hasan Bülent Kahraman'a göre, bu dönemdeki sanatçılar, eserlerinde bireysel, özgür ve bağımsız olma çabası içindeydiler. Bu özgürlükçü yaklaşım, sanatçıların yapıtlarında her türlü malzemenin kullanılması ve düşünsel boyutta eserler üretmeleriyle belirgin bir şekilde gözlemlenebilmektedir (Yıldız, 2019: 33)

Görsel 3. Gülsün Karamustafa, "Kuryeler" (1991).

Görsel4. *Hüseyin Alptekin ve Michael Morris, Heterotopia, 1991.*

2000'li yıllar, sanat dünyasında çeşitli akımların, teknolojik gelişmelerin ve kültürel değişimlerin izlerini taşıyan bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemin sanatçıları, çağın gerekliliklerine uygun olarak çeşitli medya ve teknikleri kullanarak eserler üretmişlerdir. 2000'li yıllardan günümüze kadar olan süreçte sanat ortamının son derece çeşitli ve dinamik olduğu açıkça görülebilir. Aynı zamanda, 2000'li yıllara gelindiğinde, uluslararası dolaşım artmış, 1990'ların çok tartışılan konularından biri olan küratörlük sistemi kurumsallaşmış ve kolektif anlayış yerini bireyselliğe bırakmıştır (Görsel 5). Bu gelişmelerle birlikte, Türkiye'de özel sermaye sahiplerinin koleksiyonlarını zenginleştirdiği, özel sanat galerilerinin sayısının hızla arttığı, özel müzelerin kurulduğu, sergi sponsorluklarının yaygınlaştığı, ödüllü sanat yarışmalarının düzenlendiği ve festivaller aracılığıyla yeni bir kültürel platformun oluşturulduğu bir dönem olarak da bilinir. Devlet kurumlarının yerini özel sanat kurumlarının aldığı bu süreçte sermaye sahipleri, devletin sunduğu avantajlardan faydalanarak aynı zamanda ülkenin sanat ve kültür endüstrisi için önemli bir marka değeri yaratmış ve varlıklarını göstermişlerdir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra, sayıları hızla artan holdingler, kurdukları vakıflar ve şirketler aracılığıyla kişisel yatırımlarıyla kültür ve sanat faaliyetlerini yönlendiren bir güce dönüşmüşlerdir. Bu dönem, sanatın sadece bir estetik ifade aracı olmanın ötesine geçerek, aynı zamanda bir ekonomik ve toplumsal dinamik haline geldiği bir evreyi temsil etmektedir (Sülün, 2019: 194).

Görsel 5. Vasıf Kortun'un Küratörlüğünde "Elli Numara/Anı Bellek II"

Söz konusu evre aynı zamanda sanata verilen değerin artışı ile beraber artık sanat büyük vakıflar, şirketler vb. oluşumlarla birlikte özel koleksiyonerlerin de takibi altına girerek müze sergileme alanları artarak koruma altına alınmıştır diyebiliriz. Bu gelişme ile birlikte sanat eserlerine ulaşımın kolaylaşmasıyla paralel olarak entelektüel paylaşım hem sanatçılar hem de sanatseverler için artmış ve bu artışla birlikte disiplinler-arası etkileşim daha da fazlalaşmış olduğu söylenebilir.

Disiplinlerarasılık ve Disiplinlerarasılık

TDK'ya (Türk Dil Kurumu) göre, "disiplin" kelimesi genel olarak bir düzeni, kuralları, bilim ya da sanat dallarının bilgiler bütününe ifade eder. Bu kelime, bir konu veya faaliyet alanında düzeni sağlayan, kurallara bağlı olan bir sistem anlamına gelir. Aynı zamanda bir kişinin kendisini kontrol altında tutma yeteneği olarak da kullanılabilir.

“Her disiplinin kendine özgü doktrini, profesyonel dili, terminolojisi bulunmaktadır. “Disiplinlerarası” teriminin sözlük anlamı, iki veya daha fazla akademik disiplinin ya da inceleme alanının birleştirilmesi ya da kapsanmasıdır” (Karakaya, 2011). Disiplinlerarasılık, genellikle karmaşık sorunlara çözüm bulmada ve daha kapsamlı bir anlayış geliştirmede kullanılır ve çeşitli sanat ve bilim dallarının bir araya gelerek ortak bir perspektif oluşturması söz konusu kavramın temeli olarak kabul edilebilir. Bu terim genellikle bilim, eğitim ve yönetim gibi alanlarda kullanılır ve belirli bir düzeni, kontrolü ifade eden "disiplin" kelimesi ile farklı disiplinler arasındaki etkileşimi vurgulayan "disiplinlerarasılık" kavramı, çeşitli çalışmalarda açıkça görülebilmektedir ve 1990'lar ile birlikte Türkiye'de ki sanat ortamında kendine yer edinmiş bir kavramdır denilebilir.

1960'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte, dünya genelinde sosyal bilimlerle sanat arasındaki geçişlerin ve bağlantıların belirginleştiği gözlemlenmektedir. Sanat, sosyoloji, antropoloji ve felsefe arasındaki ilişkilerden türeyen projelerin yanı sıra diğer bilim dallarıyla da iş birliği içerisine girmiştir. Sanat ve sosyal bilimler arasındaki etkileşim, yeni düşünsel yaklaşımların ve yaratıcı projelerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Sanat, toplumun dinamiklerini anlama ve yorumlama konusunda sosyal bilimlerle daha organik bir bağ kurmuştur. Sanat eserleri, sosyal, kültürel ve politik konulara dair derin bir anlayışın ifadesi haline gelmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, sanat projeleri sadece estetik bir anlatım aracı olmanın ötesine geçmiş, sosyal sorunlara, kimlik meselelerine ve toplumsal değişimlere duyarlı bir şekilde yaklaşmıştır. Sanatın bu şekilde sosyal bilimlerle entegre olması, yeni bakış açıları ve disiplinler arası iş birliklerinin kapılarını aralamıştır. Bu evrim, sadece sanat ve sosyal bilimler arasındaki bağlantıları değil, aynı zamanda diğer bilim dallarıyla da bir iş birliği atmosferinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu, bilimin ve sanatın karşılıklı etkileşim içinde olduğu, daha kapsamlı ve çok yönlü bir bilgi üretimi sürecinin parçası olduğu bir dönemin başlangıcını simgeliyor. Sanatın diğer bilim dallarıyla olan etkileşimine dair bir örnek, Leonardo Da Vinci'nin 500. Yıldönümü anısına Louvre Müzesi'nde yayınlanan bir katalogta bulunabilir. Bu katalog Da Vinci'nin tarihi çalışmalarının yanı sıra laboratuvar çalışmalarını içermesiyle dikkat çekicidir. Bu örnek, sanatın salt estetik bir ifade aracı olmanın ötesinde, bilimsel araştırmalar ve laboratuvar çalışmalarıyla entegre olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 19. yüzyıl boyunca bilim adamları, sanat dalları ve doğa bilimcileri bir araya gelerek, sanat eserlerinin korunması için ortak çalışmalar yapmışlardır. Örneğin, 1895 yılında Alman fizikçi Wilhelm Conrad Roentgen, Münih'te adını taşıyan ışınları keşfederken, Berlin'de ilk laboratuvar kurulmuştur. X ışınları, 20. yüzyıl müzecilik çalışmalarında büyük bir etki yaratmış ve bu ışınların cisimlerin iç yapısını göstermesi, özellikle resim alanındaki çalışmalara öncülük etmiştir. Söz konusu örnekler, sanatın bilimsel keşiflerle iç içe geçerek, farklı disiplinlerle iş birliği içinde olduğu bir dönemi temsil etmektedir (Taşdan, 2009: 35).

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak Cumhuriyet dönemi de dâhil olmak üzere uzun bir tarih boyunca, 1970'li yıllara kadar Türk resim sanatının gelişimine dair dünyanın çeşitli bölgelerine sanatçıları göndermiştir. Ancak, uluslararası sanat akımlarıyla tam anlamıyla paralel bir seyir izlemek mümkün olmamıştır. Gönderilen sanatçılarımız, o dönemin çağdaş sanat eğilimlerini takip etmek yerine, genellikle bir önceki dönemin etkilerini Türkiye'ye taşımışlardır. Bu durum, Şeker Ahmet Paşa'dan bu yana devam etmektedir. Türk sanatının modernleşme süreci genel olarak bu şekilde ele alınmıştır. Söz konusu Türk modern sanatının tarih sürecini üç ana noktada ele almak mümkündür: Biçimi öğrenme, ideolojiyi öğrenme ve zamandaşlık, yani

güncelliği sınırlama. 1990'lara kadar, bu üç temel kavram, sanat sisteminin temelini oluşturmuştur. Ancak, bu döngü sonucunda, 1980'lerin sonlarından itibaren Türkiye'nin yeni bir evreye girdiğini söylemek mümkün olmuş ve çağdaş sanat anlayışımızın dünya ile eş zamanlı olarak şekillenmeye başladığı bu dönemde ilk belirtiler ortaya çıkmış, disiplinler arası yaklaşımın ilk örnekleri kendini göstermiştir (Ünsal, 2019: 50).

“Gülsün Karamustafa'nın arabesk ve kitsch içerikli çalışmaları, Hale Tenger'in, İsmet Doğan'ın, Ahmet Müderrisoğlu'nun, Bülent Şangar'ın siyasi-sosyolojik çalışmaları, Vasıf Kortun'un Anı/Bellek Sergileri gibi siyasi içerikli sergiler düzenlemesi disiplinlerarasılığın örnekleri arasındadır. Bununla birlikte, Emre Zeytinoğlu'nun sosyoloji ve felsefe ile, Müşerref Zeytinoğlu'nun sosyoloji ve siyasetle ilgili çalışmaları, felsefe kökenli Hüseyin Bahri Alptekin'in kendisini bir sanatçı olarak kabul ettirmesi ve sanatın bir bilgi türü olduğunu savunması, sosyolog Orhan Tekelioğlu'nun şairlerle olan ilişkisi, felsefeci Ahmet Soysal'ın şiir ve resimle ilgili çalışmaları sanatın diğer alanlarla olan ilişkisini gösteren örneklerden olduğu söylenebilir” (Taşdan,2015: 37) (Görsel 6.).

Görsel 6. *Gülsün Karamustafa, Yarabbi Sen Bilirsin, 1982*

Dönemin hareketli siyaseti, uluslararası ilişkileri ve çok yönlü evrensel düşüncenin daha da ilerlemesi, Dünya'ya paralel ilerleyen disiplinlerarası çalışmaların yükselmesine olanak sağlamıştır. Söz konusu yükselme ve küreselleşen sanat üretimi, artık kültürel tüketime dönmüştür. Örnek olarak, o yıllardaki İstanbul Bienallerine ve özel ya da vakıf sergilerine olan sanatçı ve sanat tüketicisi olarak tanımlanabilecek toplulukların yoğun katılımları gösterilebilir. Bu bakımdan incelendiğinde tüketim, adeta bir üretim mahiyeti kazanmıştır ve nesnelere, maddi nitelikleriyle işe yaramaktan çok kavramsal

olarak var olmaya başlamış, maddi varlığından çok verdiği mesaj, sorguladığı statü ve ilişki beklentileri gibi anlamlar taşımaya başlamıştır denilebilir.

Geleneksel olarak estetik ve sanata ilgi duyan düşünürlerin, 1990'lı yıllarda sergi düzenleme gibi sanat pratiğine girişimde bulunmaları, sosyal bilimler ve sanat arasındaki etkileşimi gösterir. Örneğin, Jacques Derrida'nın Louvre Müzesi'nde düzenlediği "Körün Bellekleri" sergisi veya Amerika'da Julia Kristeva'nın kitabından ilham alan küratörlerin düzenlediği sergiler bu geçişliliği yansıtır. Bu örnekler, disiplinler arası ilişki kavramının sadece doğa bilimleri, sosyal bilimler ve sanatlar arasındaki geçişleri açıklamakla sınırlı olmadığını gösterir. Akay'ın belirttiği gibi, disiplinler arasındaki sızma ve etkileşimi ifade eden terim "disiplinler-aşırılık" olarak adlandırılabilir. Bu kavram, mevcut disiplinleri aşan ve yeni oluşumları mümkün kılan bir perspektifi temsil eder. Bilgi türünün günümüzde disiplinler arası bir şekilde yayıldığını belirten Akay, günümüzde göçebe bir bilgiden bahsetmenin gerekliliğini vurgular. Bu göçebe bilgi türü, doğa bilimlerinden sosyal bilimlere ve sanatlara kadar geniş bir perspektife ihtiyaç duyar. Ancak, bu disiplinlerin akademik sınırlarından uzaklaşması, adeta disiplinler-aşırılık kavramını karşılar. Disiplinler-aşırılık kavramı, Anglosakson ülkelerinde ortaya çıkan "Kültürel Çalışmalar" disiplini ile de örtüşür. Kültürel Çalışmalar, ayrımları dışlayarak kültür kavramını doğrudan bir disiplin haline getirir. Örneğin, Judith Butler'ın "Cinsiyet Belası" adlı kitabında, çalışmalarının konumlanmasıyla ilgili soruların, kültürel araştırmalar ile eleştirel teori arasındaki sert ayrımın ortadan kalktığını gösterdiğini söyler. Bu durum, modern sonrası dönemde büyük anlatıların sona erdiği ve kültür ile uygarlık kavramlarının yan yana geldiği bir dönemle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, kültürel çalışmalar denildiğinde, disiplinlerin ayrı varlıklarının sona erdiği anlaşılır. 1980 sonrasında devletin kültür ve sanat alanından çekilmesi, liberal ekonominin sanat galerilerini daraltması ve genç sanatçıların sergi mekânları bulma sorunları gibi zorluklar, toplu sergileme biçimlerini alternatif çözüm olarak ortaya çıkarmıştır. Sergileme biçimlerinin evrimi, şüphesiz sanatın alanlarının genişlemesiyle doğrudan ilişkilidir. 1980 sonrasında sanat, gündelik yaşam, popüler kültür, sokak jargonu, politik dil, felsefe gibi çeşitli alanları da içine alacak şekilde genişlemiştir (Görsel 7-8). Sanatçılar, farklı disiplinlerden yararlanarak oluşturdukları yeni dil ile disiplinler-arası bir boyuta taşınmıştır. Ancak, çeşitli disiplinlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bu yeni dil, disiplinleri dönüştürdüğünden, sanatta da disiplinler-aşırılık çağına ulaşılmıştır. Yeni Eğilimler Sergileri, Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri, Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri gibi toplu sergilerle başlayan disiplinler-arası sanat, küratörlü sergiler, Genç Etkinlik Sergileri ve İstanbul Bienalleri gibi etkinliklerle birlikte disiplinler-aşırılığa yönelmiştir (Pelvanoğlu, 2009: 72-74).

Görsel 7. *Selim Birsal, Kurşun Uykusu, 1995 (GAR sergisi, Ankara)*

Görsel 8. *Serhat Kiraz, " Bugünün Görüntüsü", "5. Öncü Türk Sanatından bir Kesit"*

Disiplinlerarası yönelimlerin bahsi geçen sergiler ile birlikte artık bireysel çalışmaların ve kavramsal eserlerin arttığı görülmektedir. Döneme aktif üretimde bulunan sanatçılara, Güven İncirlioğlu (Görsel 9), Serhat Kiraz (Görsel 10), Vahap Avşar (Görsel 11), Erdağ Aksel (Görsel 12), Aydan Murtezaoğlu (Görsel 13) ve Hale Tenger (Görsel 14) örnek gösterilebilir.

Arzu GÖK-Mustafa AKIN
1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatında Disiplinlerarasılık ve Disiplinlerarasılık / In Post-1980
Contemporary Turkish Art Interdisciplinarity and Interdisciplinary Extremism

Görsel 9. *Güven İncirlioğlu, Zeybek, 1992.*

Görsel 10. *Serhat Kiraz, "İkilem", "8 Sanatçı 8 İş: B"*

Görsel 11. *Vahap Avşar, Atatürk-Alfabe, 1991*

Görsel 12. *Erdağ Aksel, Pandoraprism, 1988*

Arzu GÖK-Mustafa AKIN

1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatında Disiplinlerarasılık ve Disiplinleraşırılık / In Post-1980 Contemporary Turkish Art Interdisciplinarity and Interdisciplinarity Extremism

Görsel 13. Aydan Murtezaoğlu, *Karatahta (Blackboard)*, 1993

Görsel 14. Hale Tenger, *Dışarı Çıkmadık, Çünkü Hep Dışarıydık, İçeri Girmedik, Çünkü Hep İçerideydik*, 1995 (4. İstanbul Bienali, Antrepo)

Sonuç

Genişletilmiş ve düzenlenmiş sonuç: 1980 sonrası Türk sanatının gelişimi, disiplinler-arası ve disiplinler-aşırı yaklaşımların ön plana çıktığı, sanatçıların farklı disiplinlerden gelen konseptleri, teknikleri ve yaklaşımları bir araya getirerek yenilikçi eserler yarattığı bir dönemi işaret eder. Bu yaratım

süreci, sanatı zenginleştirme, teknolojiyi sanatla birleştirme, toplumsal-politik temaları ele alarak izleyicileri düşündürme ve sürdürülebilirliğe dikkat çekerek çevresel sorunlara çözüm arama gibi amaçları kapsar.

Disiplinler-arası sanat, sanatçılara geleneksel kalıpları kırma ve yeni anlatılar oluşturma özgürlüğü tanırken, eserlerin daha fazla derinlik kazanmasını sağlar ve izleyiciye beklenmedik, şaşırtıcı deneyimler sunar. Bu yaklaşımla, sanat dünyasında yenilikçiliği teşvik eden, sınırları zorlayan ve çeşitli bir sanat ortamı oluşturan önemli bir kavram haline gelmiştir.

1980'lerden itibaren, Türkiye'de sanatçılar, devlet desteği ve uluslararası etkileşimlerle güncel sanat akımlarını yakalamaya başlamış, sanat eserlerine olan ilginin artmasıyla entelektüel paylaşım ve disiplinler-arası etkileşim daha da yoğunlaşmıştır. 1990'larda ise, küreselleşme, ifade özgürlüğü, teknolojik gelişmeler ve uluslararası ilişkiler, sanat ortamının evriminde büyük rol oynamış, bu dönemde disiplinler-arası ve disiplinler-aşırı çalışmalar hız kazanmıştır.

2000'li yıllardan itibaren, özel sermaye sahiplerinin koleksiyonlarını zenginleştirilmesi, özel sanat galerilerinin ve müzelerin sayısının artması, sergi sponsorluklarının yaygınlaşması, ödüllü sanat yarışmalarının düzenlenmesi ve festivaller aracılığıyla yeni kültürel platformların oluşturulması gibi gelişmeler, sanatın sadece estetik bir ifade aracı olmanın ötesine geçerek ekonomik ve toplumsal bir dinamik haline geldiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, disiplinler-arası ve disiplinler-aşırı yaklaşımlar, çağdaş Türk sanatının yenilikçi ve dinamik yapısını oluşturan temel unsurlardır. Bu yaklaşımlar, sanatçılara ve izleyicilere geleneksel kalıpları aşma, yeni estetik deneyimler ve anlatılar keşfetme fırsatı sunarak, sanatsal gelişime önemli bir katkı sağlamıştır. Bu dönemde üretilen eserler, sanatsal pratiğin sınırlarını genişletmiş ve disiplinler-arası iş birliğinin sanatı nasıl dönüştürdüğünü göstermiştir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Birinci yazar % 50, İkinci yazar % 50
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

ÇELEBİ EROL, Cansu. (2019) "1980'li Yıllarda Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Değişimin Sanat Eserlerine Yansıması". ulakbilge, 43: s. 977-983. doi: 10.7816/ulakbilge-07-43-11

- KARAKAYA, Yıldırım, (2011) Sanat Terimleri ve Kavramları Sözlüğü, 1.Basım, Redhouse Yayınları
- KIYAR, Neslihan. (2018) Türk Sanat Ortamında 80'ler Ve Değişim Sürecinin Düşündürdükleri, International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR), ISSN: 2602 – 3970 / Dönem / Cilt: 2 / Sayı: 2 Araştırma Makalesi
- ÖTKÜNÇ. Ö., Yıldız. (2007). 1980'li Yıllarda (1980–1990) Türkiye Sanat Ortamının Değerlendirilmesi: Bu Bağlamda Dönemin, Özellikle Resim Alanında Üretilen İşlere Yansımaları. İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- PELVANOĞLU, Burcu (2009) 1980 Sonrası Türkiye'de Sanat: Dönüşümler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- ŞENTÜRK, Ali. (2018) 80'ler Sonrası Türkiye Sanatında Üretim Pratiklerinin Dönüşüm Süreci, Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Ankara.
- SÜLÜN, Ebru Nalan. (2019) Türkiye'de Çağdaş Sanat Koleksiyonculuğu, İstanbul: Hayalperest Yayıncılık.
- TAŞDAN, Gamze. (2009) 1980 Sonrası Çağdaş Türk Sanatında Sosyokültürel Ve Estetik Bağlamda Arabesk Kültür Etkileri, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YILDIZ, Eda. (2019) 1990'lı Yıllarda Türk Resim Sanatında Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Görsel Kaynakça

- Görsel 1. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/212170>
- Görsel 2. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/207519>
- Görsel 3. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/189487>
- Görsel 4. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/49037>
- Görsel 5. <https://flic.kr/p/ZWMg9Q>
- Görsel 6. <https://saltonline.org/tr/2076/gulsun-karamustafa-ve-arabesk>
- Görsel 7. <https://birikimdergisi.com/guncel/10920/sloganlasanin-melankolisikursun-uykusu>
- Görsel 8. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/207388>
- Görsel 9. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8754>
- Görsel 10. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/207394>
- Görsel 11. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8750>
- Görsel 12. Vasıf Kortun, Erden Kosova. Ofsayt Ama Gol, s: 13.
- Görsel 13. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/8744>
- Görsel 14. Vasıf Kortun, Erden Kosova. Ofsayt Ama Gol, s: 74.

**YORGANLAMA ZANAATININ MODA VE GİYİLEBİLİR SANAT
İÇİNDE UYGULANABİLİRLİĞİNE DAİR BİR ÖRNEK ÇALIŞMA
“BAŞKALAŞIM MUCİZESİ SERGİSİ”***

**AN EXEMPLARY STUDY ON THE APPLICABILITY OF QUILTING
CRAFT IN FASHION AND WEARABLE ART "THE MIRACLE OF
METAMORPHOSIS"**

Ayşe FİÇİCİOĞLU [Sorumlu Yazar]**

Özet

Günümüzde üretim anlayışı hızlı ve teknolojik odaklı olsa da belli bir açıdan geçmişin zanaat odaklı yaşam izlerine karşı ilgisini de kaybetmemektedir. Bu anlamda son yıllarda moda dünyasında tasarımcılar koleksiyonlarına zanaat referanslı ve el işçiliğinin niteliklerini yansıtan parçaları entegre etmektedirler. Geçmiş geleneklerden süzülerek gelen bu el yapımı unsurlar güncel moda ve sanatlar içinde doğru referanslarla ele alındığında tasarım fırsatları yaratabilmektedir. Bu unsurlardan biri kültürümüzün çok önemli bir parçası olan yorganlama zanaatı geçmişten getirdiği estetik ve önermelerle moda için güncel imkanlar sunmaktadır. Bu çalışmada yorganlama zanaatının tasarım bütünlüğü içinde nasıl ele alındığı üzerinde durulacaktır. “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yer alan yusufçuk böceğinin iki farklı hayatı, tasarım uygulamaları ile giyilebilir sanat çerçevesinde ifade edilmiştir. Çalışmada serginin ilk bölümünü oluşturan yusufçuk böceğinin suyun altında kabuğuna saklı olarak geçirdiği ilk yaşamı anlatılmaktadır. Kabuğu içindeki hayatı “örtün, saklayan, koruyan, sığınılan bir örtü, kalkan ve barınak” anlamı olan yorgan ile anlamsal olarak ele alınmıştır. Yorganlama sanatı ile ifade edilen bu çalışmada ölçü ve form deneyimleri tasarım bütünlüğüne uygun şekilde yansıtılmıştır. Aynı zamanda

* Araştırma Makalesi:**Geliş tarihi:** 24.06.2024; **Kabul tarihi:** 12.08.2024
Kaynak gösterilme: FİÇİCİOĞLU A., Ö (2024); Yorganlama Zanaatının Moda ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma “Başkalaşım Mucizesi Sergisi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 93-110.

** Doç., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Giyim Üretim Teknolojisi Programı İstanbul / TÜRKİYE
ayse.ficicioglu@msgsu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-7735-0429>

genellikle iki boyutlu yüzeylere uygulanan yorganlama sanatının üç boyutlu giysi formlarına uyarlanabildiği bu çalışma ile de ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Giyilebilir Sanat, Moda, Yorganlama, Zanaat, Yavaş Moda.

Abstract

While contemporary production emphasizes speed and technology, it also retains a certain fascination with the traces of craft-centered living from the past. In this vein, designers in the fashion world have been integrating pieces into their collections that reference traditional crafts and reflect the qualities of handwork. These handmade elements, filtered through past traditions, can create design opportunities when handled with appropriate references within contemporary fashion and art. One such element is the art of quilting, a significant part of our culture, which offers contemporary possibilities for fashion with its aesthetics and propositions from the past. This study will examine how the art of quilting is handled within the context of design integrity. The two different lives of the dragonfly, which are featured in the exhibition "The Miracle of Metamorphosis," are expressed through design applications within the framework of wearable art. The study focuses on the first part of the exhibition, which tells the story of the dragonfly's first life, spent hidden under its shell underwater. The shell is conceptually considered as a quilt, a shield, and a shelter, with the meaning of "a covering, hiding, protecting, and sheltering cover." This work, expressed through the art of quilting, reflects the experiences of measurement and form in a way that is consistent with design integrity. It also demonstrates that the art of quilting, which is typically applied to two-dimensional surfaces, can be adapted to three-dimensional garment forms.

Keywords: Wearable Art, Fashion, Quilting , Traditional Craft, Slow Fashion.

GİRİŞ

Moda dünyası geçmiş moda kavramları ve inovasyon eksenini etrafında oluşumunu sürdürmüş olsa da son yıllarda zanaat kavramına gündeminde oldukça yer vermektedir. 19. yüzyılın sonuna doğru, William Morris ile İngiltere'de ortaya çıkan büyük bir sanat akımı Arts and Crafts hareketi özellikle 60'lı ve 70'li yılların el yapımı moda ürünlerini ortaya çıkarmıştır. Günümüz modasında bu yıllara ait el yapımı, tığ işi, kanaviçe, kapitone, nakış ve yama gibi zanaat öğelerinin yeniden gündeme geldiği Chloé, Valentino, Marni, Fendi ve Dior vb. birçok markanın podyumlarında yada koleksiyonlarında görülmektedir.

Dior daha önce hiç yapmadığı bir sergileme ile 2023'ün sonbahar koleksiyonunun tamamını Hindistan da büyük bir defile ile duyurmuştur.

Mumbai de yapılan bu defileye ait tüm koleksiyon Chanakya International ve Chanakya School of Craft ile Hindistan’da hazırlanmıştır (Kanaskar, 2023). Bu Koleksiyonu Dior’un tasarımcısı Maria Grazia Chiuri’nin Chanakya School of Craft sanat yönetmeni Karishma Swali ile hazırlaması Hindistan kültürü ve zanaatkarlarının yaratıcılığını vurgulayan önemli bir kutlama niteliği de taşımaktaydı. Chiuri bu koleksiyonda aynı zamanda zanaatın güncel moda içinde nasıl ele alınması gerektiğine de vurgu yapmaktadır (Kanaskar, 2023). Güncel moda aynı zamanda yavaşlama akımıyla da bağlantı kurarak dijital çağa meydan okuyan bir duruş da ortaya koymaya çalışmaktadır. WGSN stratejisti Marian Park ise, birçok tasarımcının zanaat referanslı ve el işçiliğinin niteliklerini yansıtan parçaları koleksiyonlarına entegre etmeye başladığını belirtmesi modada zanaat akımının yaygınlaşmaya başladığının sinyallerini vermektedir (Yorulmaz Özşümer, 2022).

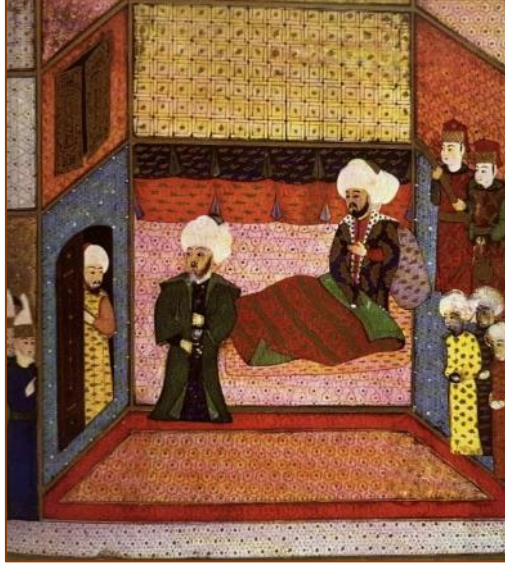
Bir üretim nesnesi olan giyilebilir sanat giysi, yüzey ve heykel, fonksiyonel olan ya da olmayan performans ve durağan sanat arasında sınırları yok eden bir akım olarak ifade edilmektedir (Atalayer, 2020, s.235). Giyilebilir sanat açısından da zanaat referanslı el işçiliğine dayalı teknik ve malzemeler ile de bu bütünlüğe ulaşmak mümkün olmaktadır. Teknik ve malzeme seçiminin sanat eserinin dış ve iç birliğini temellendiren kaynakları (Tansuğ, 1993. s.46) yaratması düşüncesi ile “Yorganlama” zanaatının gerek moda gerekse giyilebilir sanat açısından ele alınabilecek referanslara sahip olduğu görülebilmektedir.

1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULAR

Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve deneysel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taraması kapsamında çalışmanın materyalini yorgan tanımı, tarihi, Anadolu’da ve dünyada kullanımı ve kültürel etkilerinin yanında yorganlama zanaatı üzerine elde edilen veriler oluşturmaktadır. Deneysel araştırma bölümünde ise “Başkalaşım Mucizesi” sergisinin ilk bölümünde yer alan yorganlama sanatı ile tasarlanan eserler incelenmiştir. Türk kültürü ve Anadolu da hayatın önemli bir parçası olan yorgan örten, saklayan, koruyan, sığınılan bir örtü, kalkan ve barınak olarak tanımlanmaktadır. Bu anlam doğrultusunda yusuçuk böceğinin suyun altındaki kabuğuna saklı hayatını geçirdiği ilk yaşamı “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama zanaatı ile ifade edilmiştir. Yorganlama tekniği üzerinde kurgulanan, tasarım ve teknik bütünlük oluşturan ilk bölümdeki bu eserlerden örnek çalışmanın prototip ve teknik süreçleri aşamalarla ifade edilmiştir. Elde edilen sonuçlar arasında genellikle iki boyutlu yüzeylere uygulanan yorganlama sanatının üç boyutlu giysi formlarına uyarlanabildiği de ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada aynı zamanda yorganlama sanatı tekniklerinin tasarım süreci ile bütüncül olarak ele alınması gerektiği görülmüş, üretim tekniklerinin formlara olan etkisinin uygulamalı olarak sonuçları da açıklanmıştır.

1.1. Yorgan Tanımı, Tarihi ve Kültürü

Yorgan (T.yapurgan/yavurgan) yatakta örtünmek için kullanılan, içi pamuk, yün gibi nesnelere doldurulup, iki yüzeyi yer yer, desenli bir biçimde birbirine dikilmiş, geniş, yassı örtü olarak tanımlanmaktadır (Ergür, 2002, s.301). Sözcük Türkçede örtmek, sarmak anlamına gelen "yör" kökünden (Ergür, 2002, s.301) gelmektedir. Zamanla "yör-gen", "yörgen", "yorgan" şeklinde türetilmiştir (Duman, 2007, s.10). Yorgan ve yastık kelimeleri Türkçenin bilinen en eski kelimeleridir. Bugün Azerbaycan Türkçesinden Yakut Türkçesine kadar konuşulan tüm Türkçelerde yorgan ve yastık kelimeleri farklı söyleyişte olsalar da birbirine benzemektedir (Naskali, 2013, s.1).

Resim 1. Nakkaş Osman'ın (16. yüzyıl) «Hünernâme'deki bir minyatüründe Çelebi Mehmet'in yatağı, yastığı ve yorganı (Duman, 2007, s. 83).

Günümüzde ise yorgan yatakta örtünmeye yarayan iki kumaş arasına pamuk, yün, kuş tüyü ya da elyaf doldurularak dikilen örtü olarak tanımlanmaktadır (Kar, 1995,s.5). Günlük yaşamın önemli bir parçası olan yorgan maddi kültürünün de bir ögesidir. Genç kızların çeyizlerinin bir parçası olmasının yanında, doğum, sünnet, defin gibi önemli günlerdeki geleneklerin içinde yer alır. Yorgan yüzü olarak çok saten ve basma kumaşlar tercih edilmektedir. Basma yorganlar günlük kullanım için saten yorganlar ise daha çok çeyiz ya da özel günler için hazırlanır (Oğuz, 2008, s.285). Türk kültürü ve Anadolu da hayatın önemli bir parçası olan yorgan örten, saklayan, koruyan, sınımlan bir örtü, kalkan ve barınaktır. Bu yorganın genel özelliğidir (Kalafat,

2013, s.194). Türklerde Orta Asya'daki göçebe hayatın vazgeçilmez parçası olan yorgan Anadolu'da yerleşik düzene geçildikten sonra da vazgeçilmez bir öneme sahip olmuştur (Duman, 2007, s.11). Coğrafi ve iklim koşullarına göre hazırlanan yorganlar zamanla bir zanaat dalı haline gelmiş ve Osmanlı döneminde esnaf loncaları arasında da yer almıştır. 1640 Tarihli Narh defterinde de Yorgan Furuşan (yorgan satıcısı) olarak kayda geçen yorgan esnafının kullandığı kumaş ve pamuk miktarları da belirtilmektedir (Kütükoğlu, 1983, s.171). Bu defterde yorgancılardan kullandıkları ham ve atılmış pamuklar, yorgan yüzü ve astar olarak kullanılan kumaşlar ve özellikleri, pamuk miktarı, yorgan boyu ve kalitesine göre yorgan fiyatları belirtilmiştir.

Atasözleri, türkü, destan, mâni, ninni, halk şiiri, fıkra, deyim, hikâye ve masallara da yerleşen yorgan kültürümüz de çok önemli bir yer teşkil etmektedir. “Ayağını yorganına göre uzat”, “pire için yorgan yakmak”, “Yorgan gitti kavgı bitti” buna en güzel örneklerdir. Yine “Yorganım yok, döşegim yok” diye ifade edilirken yorganın mutlu ve bir sıcak yuvanın sembolü olarak kullanıldığını görülmektedir. Türkülerde yastık ve yorgan özellikle sevgiliye gönderme yapılırken bahsedilmektedir (Naskali, 2013, s.141). “Kaleden kaleye uzattım urganı, üstüne örttüm de ölüm yorganı” türküsünde ise yorganın uykuyu ve ölümü de çağrıştırdığı ifade edilmektedir (Naskali, 2013, s.143).

1.2. Dünyada Yorganlama

Dünyada “couverture” olarak tanımlanan yorgan örtünme amaçlı kullanılan bir ev tekstili ürünüdür. İngilizce tanımı olan “Qilting” ise dünyada farklı kültürlerde ve şekillerde yorgan terimi için ifade edilmektedir. Qilting” genellikle “kapitone” terimi karşılığında kullanılmaktadır. Kapitone (Fr. Capiton): İçi pamuk ya da yün vatka ile doldurularak eşit aralıklarla dikilmiş, döşemelik ya da giyim eşyası yapımında kullanılan kumaş (Ergür, 2002, s.130) olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda yorganlama ile aralarında benzerlikler olsa da yorgandaki dolgu malzemesi yoğunluğu ve kalınlığından dolayı ayırt edilebilmektedir.

Yorgan dünyanın birçok yerinde el sanatları ile elde edilen ev tekstilinin önemli bir parçasıdır. Pakistan'ın Sindh ve Hindistan'ın Batı Bengal eyaletlerinde herhangi bir ekleme veya aplikesi olmayan bütün kumaş yorganlar yapılmaktadır. Bengal'li kadınlar, kantha ismini verdikleri yorganlarını, geleneksel olarak renkli dokuma kenarlıklı beyaz olan sâri giysi kumaşları ile yapmaktadırlar. Bengallilerin aksine, Pakistan'ın Sindh kentindeki Saami halkı, tüm kumaş yorganları için genellikle koyu, siyah bir arka plan seçip, katmanları bir arada tutmak için etkileyici bir dizi dekoratif dikiş kullanırlar. Bu işlemde nakışlar aynı zamanda kapitone görevi de görür. Hindistan'ın Karnataka kentinde Siddi (Afrikalı-Hintli) kadınları genellikle yorganlarını, kenarları bir temel kumaş üzerine alta gelecek şekilde kumaş

parçalarını sererek ve sıralı dikişlerle dikerek yaparlar. Yorgan boyutunda, ekleme, kapitone ve aplikenin bir karışımı olan bu çalışmada genellikle bir köşeden başlarlar ve ortaya ulaşana kadar bir spiral içinde dönerek yorganlama işlemini tamamlarlar (International Quilt Museum, 2019).

ABD Lincon da dünyanın en büyük yorgan müzesi International Quilt Museum'da farklı kültürlerle ait yorgan koleksiyonlarında Japonya, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri, Gujarat, Maharashtra, Karnataka gibi Batı Hindistan eyaletleri ve ABD'nin bazı bölgelerine ait yorgan çeşitleri yer almaktadır. Nebraska- Lincon Üniversitesi bünyesindeki bu müzede kültürel köprü ağı kurulması ve paylaşılması da hedeflenerek geçmiş ve günümüze ait yorganlama örnekleri ile güncel sergiler de düzenlenmektedir (International Quilt Museum, 2019).

1.3. Giysilerde Yorganlama

Yorganlama ile yapılan giysilerin Anadolu'da yaşayan Oğuz ve Türkmen boylarında da kullanıldığı bilinmektedir (Duman, 2007, s.11). Orta Asya Türk boylarında yorgan örtünmeye yaradığı gibi giysi yapımında da teknik olarak kullanılmıştır. Giysinin içi ve dış parçaları arasına yün, pamuk doldurularak dikilen kumaş elbiseleri bugün de Orta Asya halkı hala kullanmaktadır. ABD'de Uluslararası Yorgan Müzesinde (International Quilt Museum) de örneklerini gördüğümüz düz ve basit giysi formları üzerine uygulanan yorganlamanın daha çok kapitone tekniğine dayalı olan ince iç malzemeleri ile yapıldığı dikkati çekmektedir (Resim 2).

Resim 2. Uluslararası Yorgan Müzesinde (International Quilt Museum) Özbekistan cübbelerinin sergilenmesi (International Quilt Museum, 2019)

Günümüz moda dünyasında *craftcore akımı* adı ile zanaat odaklı bir moda estetiği yaygınlaşmaktadır (Yorulmaz, 2022). El yapımı unsurların dahil olduğu bir zanaat dalı olan yorganlama tasarımcılarında ilgisini çekmektedir. Alexander McQueen 1999 sonbahar/kış sezonunda, Schiaparelli ise 2016 Sonbahar/Kış koleksiyonunda yorganlama tekniği ile sergiledikleri tasarımları ile moda dünyasında öne çıkarmışlardır. Resim 3'de yer alan tasarımında

Schiaparelli'nin dış kısmını yorganlama ile yaptığı şişme ceketinde kelebeğe atıfta bulunduğu ifade ediliyor. Dior 2014 yılı kış sezonunda, Tasarımcı Francesco Scognamiglio ise 2015 ve 2018 koleksiyonlarında yüksek hacimli formlarla yorganlama tekniğine koleksiyonlarında yer vermişlerdir.

Resim 3. Yorganlama ile yapılan ceket tasarımı, Schiaparelli, Sonbahar/Kış, 2016, (Phelps, N. (2016), Schiaparelli, Fall 2016 Couture, <https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2016-couture/schiaparelli>)

1.4. Yorganlama İşlemi

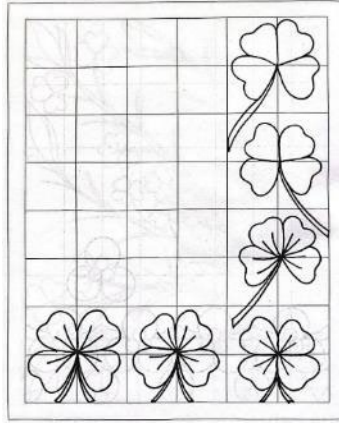
Yorgan, yastık, şilte yapan ve satan kişi “yorgancı” olarak tanımlanır (Ergür, 2002, s.301). Yorganlama yorgan yapım işini tanımlamakta olup, yorgan yapımı diğer el sanat dallarında olduğu gibi zanaatkarın ustalığı ve marifeti ile kendini gösteren, el emeği ve yaratıcılığı da içinde barındırır. Uzun bir eğitim ve ustalık süreci sonucunda yorgan dikim tekniklerinin yanında desen ve motiflerin oluşturulmasında da önemli bir bilgi ve deneyime sahiptir. Yorgan ustası Hasan Kar yorgan sanatkarını, parmağında bir yüksük, bir de iğnesi ile, iki kumaş arasına koyduğu yün ve pamuktan oluşan şekilsiz bir torbayı, marifetli parmak uçları ve güzel motifleriyle şekillendirip insanların vazgeçilmez örtünme ihtiyacını zevkle giderdikleri bir esere hayat veren kişidir (Kar, 1995, s.5). diye tanımlamaktadır.

Yorgan yapımı için öncelikle kumaş saten, basma ya da herhangi bir kumaş seçilir. Yorganın üstü için özellikle deseni gösterecek saten gibi parlak kumaşlar tercih edilir. Desen kumaşa çizim sabunu ya da tebeşir ile geçirilir. Desen için seçilen kalıplar modele ve isteğe göre yorgan ustası tarafından elle çizilerek ya da kalıptan kopya alınarak kumaşa geçirilir Makas, yüzük gibi

malzemelerin yanında dikiş işlemi için yorgan iğnesi, yorgan ipi de kullanılmaktadır. Yorganın eninden daha geniş ölçüde kesilmiş tahta zemine serilerek yorgan dikimi alanı olarak kullanılır. Yorganın içine koymak içinse yün, pamuk ya da günümüzde sentetik elyaflar yorganın en temel malzemesi olarak hazırlanır. Hazırlık aşamasında bu elyaflar ağaçtan yapılan sopa ile dövülerek açılır.

Yorgan üç kısımdan meydana gelir. En dışta görünen kısmı olan "yorgan yüzü" genellikle saten, atlas, ipek, kadife ya da basma gibi kumaşlardan yapılan dış yüzüdür. Bu yüzde genellikle el dikişi ile dikilecek motiflerden oluşmaktadır. Bu motifler yorgan kumaşı ve ebatına göre değişebilmekte genellikle geometrik desenlerin yanında, çiçek, yaprak, yıldız, güneş, geyik, kuşlar gibi doğadan motifler ya da tanınmış kişilerin portreleri de olabilmektedir (Duman, 2007, s.21). Yorganın ikinci katı ise genellikle pamuklu ya da amerikan bezi kumaşından torba işlevi gören astardan meydana gelir. Yorganın üçüncü önemli parçası ise bu torbanın içine yerleştirilen yün, pamuk, kuşüyü ya da elyaf gibi dolgu malzemeleridir.

El işi yorgan dikme işlemi altı temel işlem ile gerçekleştirilmektedir. Bunlar, çatı çatma, ön dövme, doldurma, teyel, son dövme, desen çizimi ve model dikmedir. Bu süreçlerden dövme işlemi yorganın dikime başlanmasından bitimine kadar birkaç kez tekrarlanır. Yorgan dikiminde ilk işlem olan çatı çatma 230 cm saten ve astar parçalarının (çift kişilik yorgan ölçüsü) birleştirilerek üç tarafından dikilmesi işlemine verilen addır. Çatılan astar ve yüzün açık olan kısmından içeri önceden kabartılmış pamuk doldurulmaktadır. Açık kalan kenar dikildikten sonra, düz bir zemine serilen yorgan, önce tersinden sonra yüzünden değnekle dövülmektedir. Bu ön dövme işlemi ile pamuk elyafının yorganın içine homojen bir şekilde yayılması sağlanır (Çeliker ve Ölmez, 2013, s.63-64). Ön dövme işleminden sonra doldurma işlemi sona eren yorganlama da teyelleme işlemine geçilir. Bu işlemde astar ve yüz kumaş arasında homojen olarak doldurulan pamuğun farklı bölgelere kaymasını engellemek için üzerinden gelişigüzel teyel dikişi atılmaktadır. Bu işlemden sonra son dövme işlemi ile yüzey daha az sayıda ve yumuşaklıkta dövülerek teyel altında kalan boşlukların doldurulması sağlanır. Desen çizimi doldurma işleminden önce olabildiği gibi doldurma işleminden sonra da yapılabilmektedir. Desenin yapısına göre tüm yüzeye desen tebeşir ya da çizim araçları ile geçirilir (Resim 4; Resim 5).

Resim 4. Yorganlama için desen çizimi “011 Uğur Yoncası”, Hasan Kar koleksiyonu (Kar, 1995, s.20).

Resim 5. Saten kumaş ile yapılmış bir yorgan çalışması “011 Uğur Yoncası”, Hasan Kar koleksiyonu (Kar, 1996, s.17).

2. “BAŞKALAŞIM MUCİZESİ” SERGİSİ ÖRNEĞİ İNCELEMESİ

Bu çalışmada “Başkalaşım Mucizesi” Sergisinin yorganlama zanaatı ile tasarlanan ilk beş eserin tasarım ve teknik yorumlamaları ele alınacaktır. Bu bölümde giyilebilir sanat eseri olarak tasarlanan bu giysilerin her birinde tasarımlar yorganlama tekniği üzerinde kurgulanmıştır. Tasarlanan giysilerin üretimleri için prototip çalışması ve yorganlama süreci için yapılması gereken aşamalar teknik süreçleri ile ele alınmıştır. Bu aşamalar örneklem olarak seçilen sergi çalışmasında yer alan “Güvenli Dünyam” eserinin tasarım ve üretim süreçleri ile açıklanmıştır. Serginin ilk bölümünü oluşturan bu tasarımlar sırası ile 1. Eser “Güvenli Dünyam” (Resim 6; Resim 7), 2. Eser

Ayşe FİÇİCİOĞLU

Yorganlama Zanaatının Moda ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma “Başkalaşım Mucizesi Sergisi” / An Exemplary Study on the Applicability of Quilting Craft in Fashion and Wearable Art “The Miracle of Metamorphosis

“Köklere bağlılık” (Resim 8, Resim 9), 3. Eser “Açılım” (Resim 10; Resim 11; Resim 12), 4. Eser ” Uyanış” (Resim 13, Resim 14 ve Resim 15), ve 5. Eser “Doğum” (Resim 16; Resim 17) olarak oluşmaktadır.

Resim 6-7. Ayşe Fiçicioğlu, “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama sanatı ile tasarlanarak üretilen 1. Eser: “Güvenli Dünyam”, Tophane-i Amire Kültür Sanat Merkezi, Tek Kubbe ve Cam Altı Binası, Ocak 2022.

Resim 8-9. Ayşe Fiçicioğlu, “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama sanatı tasarlanarak üretilen 2. Eser: “Köklere Bağlılık”, Tophane- Amire Kültür Sanat Merkezi, Tek Kubbe ve Cam Altı Binası, Ocak 2022.

Resim 10. 11. ve 12. Ayşe Fıçıcıoğlu, “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama sanatı tasarlanarak üretilen 3. Eser: “Açılım”, Tophane-i Amire Kültür Sanat Merkezi, Tek Kubbe ve Cam Altı Binası, Ocak 2022.

Ayşe FİÇİCİOĞLU

Yorganlama Zanaatının Moda ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma “Başkalaşım Mucizesi Sergisi” / An Exemplary Study on the Applicability of Quilting Craft in Fashion and Wearable Art “The Miracle of Metamorphosis

Resim 13, 14 ve 15. *Ayşe Fıçıcıoğlu, “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama sanatı tasarlanarak üretilen 4. Eser: “Uyanış”, Tophane-i Amire Kültür Sanat Merkezi, Tek Kubbe ve Cam Altı Binası, Ocak 2022.*

Resim 16 ve 17. *Ayşe Fıçıcıoğlu, “Başkalaşım Mucizesi” sergisinde yorganlama sanatı tasarlanarak üretilen 5. Eser: “Doğum”, Tophane-i Amire Kültür Sanat Merkezi, Tek Kubbe ve Cam Altı Binası, Ocak 2022.*

2.1. Tasarım Modelinin Yorganlama İşlemleri

Örneklem olarak seçilen sergi çalışmasında yer alan “Güvenli Dünyam” eserinin tasarım ve üretim süreçleri aşağıda sıralanmıştır.

1. Tasarım modeli için prototip kalıp hazırlanır (Resim 18) Model kritiği yapılarak kalıp onaylanır.

Resim 18. *Tasarım prototipinin hazırlanması*

2. Kritiği yapılan tüm kalıpların etrafına yorganlama işlemindeki kumaşın gömülme etkisinden dolayı model özelliğini bozmayacak şekilde fazladan pay verilir (2-5 cm). Bu pay modele göre değişir. Bu model için 3cm tüm kalıp etrafına şablon kalıbından ayrı olarak pay verilmiştir.
3. Kalıplara göre yüzeyde kullanılan ana kumaş ve iç kısmı kaplayacak olan astar kumaş kesilir.
4. Yorgan desen şablonu hazırlanır (Resim 19) ve ana kalıp üzerine çizilerek geçirilir (Resim 20).
5. Kesilen ana kumaş üzerine desen çizilerek geçirilir.

Resim 19. *Yorgan desen şablonunun hazırlanması*

Ayşe FIÇICIOĞLU

Yorganlama Zanaatının Moda ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma "Başkalaşım Mucizesi Sergisi" / An Exemplary Study on the Applicability of Quilting Craft in Fashion and Wearable Art "The Miracle of Metamorphosis

Resim 20. *Yorgan deseninin ana kalıp üzerine çizilerek geçirilmesi.*

6. Astar ve ana kumaş kalıp hattından dikilerek birleştirilir. Bu model için öncelikle ön ve arka bedeni birleştiren bu parçalar yorganlama için hazırlanır. Her iki kol kumaş ve astar, kapüşon kumaş ve astar olarak birleştirilir.
7. Birleştirme işleminden sonra ana kumaş ve astar arasına konulacak dolgu malzemesi olan pamuk dövülüp açılarak yüzeye düzenli olarak yayılır (Resim 21).
8. Pamuğun yerleştirilmesinden sonra tüm pamuklu yüzey içe çevrilir.

Resim 21. *Tasarım modelinin yorganlama için hazırlanması. Model kalıbına göre kesilen kumaş ve astar arasına konulacak pamuğun dövülüp açılarak yüzeye düzenli olarak yayılması.*

9. Kumaş ve astar arasına konulan pamuğun dağılmasını engellemek için belirli aralıklarla yüzey üzerinde teyelleme yapılır (Resim 22).
10. Yüzeye geçirilen yorgan deseninin yorgan iğnesi ve ipiyle el dikişi ile dikilir (Resim 22; Resim 23).

Resim 22. Belirli aralıklarla yüzey üzerinde teyelleme yapılması.

Resim 23. Yüzeye geçirilen yorgan deseninin el dikişi ile dikilmesi.

11. Deseni çizilen ön-arka bedenler birlikte, kollar ve kapüşona ise ayrı ayrı yorganlama işlemi yapılır (Resim 24; Resim 25).
12. Yorganlama işlemi biten kollar ve kapüşon bedene dikilerek birleştirilir (Resim 26).

Ayşe FIÇICIOĞLU

Yorganlama Zanaatının Moda ve Giyilebilir Sanat İçinde Uygulanabilirliğine Dair Bir Örnek Çalışma "Başkalaşım Mucizesi Sergisi" / An Exemplary Study on the Applicability of Quilting Craft in Fashion and Wearable Art "The Miracle of Metamorphosis

Resim 24. *Kolun bedenle birleşmeden önce yorganlama işleminin yapılması.*

Resim 25. *Deseni çizilen ön-arka bedende bütünsel olarak yorganlama işleminin yapılması.*

Resim 26. Kol, kapüşon ve bedeninin yorganlama işlemlerinden sonra birleştirilmesi (ön ve arka görüntü)

SONUÇ

Günümüz modasında tasarımcılar zanaat ve el işçiliğine dayalı unsurları koleksiyonlarına taşıırken aynı zamanda yavaşlama akımıyla da bağlantı kurarak dijital çağa meydan okuyan bir yaklaşımla karşı bir duruşa geçmişlerdir. Bu anlamda bir zanaat unsuru ve kültürümüzün bir parçası olan yorganlama sanatının, moda ve giyilebilir sanat içerisinde ait olduğu referanslar çerçevesinde uygulanabilirliği bu çalışma içerisinde deneyimlenmiştir.

Eserler ilerleyen aşamalarda düz basit formlardan evrilerek vücuda oturan yuvarlak formlara ulaşmıştır. Yorganlama tekniği tasarım konsepti çerçevesinde bu yüzeylerle birlikte tekniğine uygun olarak uyarlanmıştır. Tasarım sürecindeki teknik deneyim ve çözümlenmelerle yuvarlak formlar üzerinde tüm desenin beden formu boyunca oturtulması sağlanmış bu form ilerleyen her bir eserde daha da net olarak ortaya çıkarılmıştır.

Bu çalışma sonunda; Genellikle iki boyutlu yorganlama çalışmasının üç boyutlu beden formuna oturtulmasında dikkat edilmesi gereken birçok teknik unsur olduğu deneyimlenmiştir. Buna göre tasarım süreci ile üretim sürecinin birlikte dikkatlice ele alınması ortaya çıkmıştır. Tasarım uygulamalarında özellikle yorganlamadaki iç malzeme dolgusunun yüksekliği ve oluşturduğu hacim ile kumaş çekme, toplama oranları ve desen yerleştirme gibi teknik unsurların birlikte hesaplanması ve kalıba aktarılmasının önemi ortaya çıkarılmıştır. Bunun için özellikle vücuda oturan formlarda (Eser 3, 4, ve 5) model formu, desen yönü, desen boyutu gibi önemli unsurlar doğrultusunda kalıpların etrafına gerekli ilave payların verilmesi ve bu paylar kalıp formuna dengeli bir şekilde dağıtılması gerektiği görülmüştür.

Günümüzde önemini kaybetmeye başlayan yorganlama sanatını yeniden yaşatmak adına bir yorum getirilmeye çalışılan bu çalışma sonunda elde edilen sonuçlardan biri de sanat ve tasarım uygulamalarında güncel malzeme

gerçeklerinin seçiminde zanaat unsurunun temel içeriğinden uzaklaşılması gerektiğidir. Moda yaratımında güncel eğilimlerle zanaat unsurlarını çok iyi yorumlayabilmek için zanaatın geleneksel olan tüm gerçeklerini öncelikle bilmek ve deneyimlemek gerekmektedir. Bu temel prensip üzerinde güncel yorumlamalar yapılmaya özen gösterilmelidir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Tek yazar: %100.
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Atalayer Onur, D. (2020). Giyilebilir sanat akımı ve kadın sanatçıların etkileri. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 14(26), 231-243.
- Çeliker, D., ve Ölmez, F. N. (2013). Isparta'da yorgancılık. Ed. E. Gürsoy Naskali. *Yorgan kitabı*. Kitabevi Yayınları.
- Duman, M. (2007). *Geleneksel Türk yorgancılık sanatı*. Heyamola Yayınları..
- Ergür, A. (2002). *Tekstil terimleri sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- International Quilt Museum. (2019). *Traveling exhibitions*. Erişim Tarihi: 06.06.2024. https://www.internationalquiltmuseum.org/sites/default/files/iqm_traveling_exhibitions_booklet.pdf.
- Kalafat, Y. (2013). Yatak ve yorgan etrafında gelişmiş halk inanmaları. *Yorgan kitabı*. Ed. E. Gürsoy Naskali. Kitabevi Yayınları.
- Kanaskar, K. (2023). *Indian textiles the west why the dior*. Erişim Tarihi: 06.06.2024. <https://krutikanaskar.medium.com/indian-textiles-the-west-why-the-dior-mumbai-show-nmacc-needs-a-critical-eye-eb52251850c4>
- Kar, H. (1995). *Yorgan modelleri kataloğu*. Turkish Quilt Art.
- Kar, H. (1996). *Yorgan modelleri çizim rehberi*. Adapazarı.
- Kütükoğlu, M. S. (1983). *Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri*, Enderun Kitabevi.
- Naskali, E. G. (2013). Türkülerde yorgan. *Yorgan kitabı*. Ed. E. Gürsoy Naskali. Kitabevi Yayınları.
- Oğuz Öcal, M. (Ed.) (2008). *Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirası*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Phelps, N. (2016). Schiaparelli, Fall 2016 Couture, <https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2016-couture/schiaparelli>
- Robson, F. (Ed.). (2017), *Pachwork & quilting: A maker's guide*. Victoria & Albert Museum, Thames Hudson Ltd.
- Tansuğ, S. (1993). *Sanatın görsel dili*. Remzi Kitabevi Yayınları.
- Yorulmaz Özsumer, S. (2022). *Bir ters bir düz: Craftcore*. Erişim Tarihi: 06.06.2024. <https://vogue.com.tr/trend/bir-ters-bir-duz-craftcore>.

HALK EĞİTİMİ MERKEZLERİNDE GÖREV YAPAN MÜZİK EĞİTİMCİLERİNİN KURS PROGRAM VE SÜRELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

OPINIONS OF MUSIC EDUCATORS WORKING IN PUBLIC EDUCATION CENTERS ON THE COURSE PROGRAMS AND DURATIONS

Şükran AKIN [Sorumlu Yazar]**

Mehlika DÜNDAR***

Özet

Halk eğitimi merkezleri ülkemizde müzik eğitimi almak isteyen bireylerin yoğun ilgi gösterdiği kurumların başında olup bu kurumlara talep her geçen gün artmaktadır. Bu kurumlarda müzik eğitimi Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün belirlediği kurs programları üzerinden yapılmaktadır. Halk eğitimi merkezleri aracılığıyla geniş kitlelere ulaşabilen müzik eğitimcilerinin kurs program ve sürelerine ilişkin görüşlerinin alınması, konuyla ilgili gerekli iyileştirmelerin yapılarak müzik eğitiminin kalitesinin artırılması için gereklidir. Araştırmanın örneklemini Ankara'nın merkez ilçelerindeki halk eğitimi merkezlerinde görev yapan 30 gönüllü müzik eğitimcisi oluşturmaktadır. Çalışma nitel bir çalışma olup verilerin toplanmasında iki ayrı uzman görüşü alınarak hazırlanmış, demografik bilgiler ve 2 açık uçlu sorudan oluşan iki bölümlü yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin çoğunlukla usta öğretici oldukları, önemli bir bölümünün müzik dışı alanlardan mezun oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre müzik eğitimcilerinin büyük bir çoğunluğunun kurs programlarını ve sürelerini yetersiz buldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Eğitimi Merkezi, Müzik Eğitimi

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 14.06.2024; **Kabul tarihi:** 12.08.2024
Kaynak gösterilme: AKIN Ş.-DÜNDAR, M. (2024): Halk Eğitimi Merkezlerinde Görev Yapan Müzik Eğitimcilerinin Kurs Program ve Sürelerine İlişkin Görüşleri, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 111-124.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Ankara TÜRKİYE
s.akinn55@gmail.com <https://orcid.org/0009-0002-9426-6231>

*** Prof., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Ankara TÜRKİYE mehlika@gazi.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1189-3938>

Abstract

Public education centers are among the institutions that attract great interest from individuals who want to receive music education in our country, and the demand for these institutions is increasing day by day. Music education in these institutions is provided through course programs determined by the General Directorate of Lifelong Learning. It is necessary to obtain the opinions of music educators, who can reach large audiences through public education centers, regarding course programs and durations in order to increase the quality of music education by making necessary improvements on the subject. The sample of the research consists of 30 volunteer music educators working in public education centers in the central districts of Ankara. The study is a qualitative study and a two-part semi-structured interview form consisting of demographic information and 2 open-ended questions was used to collect the data, prepared by taking two separate expert opinions. According to the research findings, it has been determined that music educators working in public education centers are mostly master teachers and a significant portion of them are graduates of fields other than music. According to the data obtained, it was determined that the majority of music educators found the course programs and durations inadequate.

Keywords: Public Education Center, Music Education

Giriş

Eğitimin boyutu oldukça geniştir. Bu evren içerisinde sanat eğitimi oldukça önemli bir yer kaplar ve hemen hemen bütün disiplinlerle ilişkili olduğu söylenebilir. “Toplum yapısının oluşmasında bilim, teknik ve sanat başta gelen etkenlerdir. Bu öğelerden birlikte ve yeterince faydalandığı durumlarda insan yaşamındaki bozukluk, eksiklik ve yetersizlikler giderilir” (Biber, 2001, s. 102).

Sanat eğitimi, içerisinde farklı alt dalları ihtiva eder. Bu dallardan biri olan müzik eğitiminin, sanat eğitiminin önemli bir bölümünü oluşturduğunu söyleyebiliriz. Müzik insanlığın var olduğu andan itibaren var olduğu düşünülen kutsal bir olgudur. Birey olarak insanın müzikle ilişkisi, anne karnında dolaylı olarak başlar, kapsam ve derinliğini daha da artırarak ömür boyu devam eder (Uçan, 2005, s. 20). Müzik eğitimi alan bireylerin kişilik gelişimi, sosyal gelişimi ve kendini ifade etme becerilerinde olumlu değişimler yaşandığı birçok bilimsel çalışma ile ispatlanmıştır.

Günümüzde halk eğitimi merkezleri müzik eğitimi verilen önemli kurumlardandır. Özengi (2017)’ ye göre halk eğitimi merkezleri, ihtiyaç saptamasından sonra Türkiye’nin tüm il ve ilçelerinde MEB’na bağlı yaygın eğitim hizmeti sunan en geniş örgütlenmeye sahip kurumlardır (s. 25). Kişilerin tamamen kendi ilgi ve ihtiyaçlarına göre tercih ettikleri bu eğitim kurumları; belli bir yaş sınırlaması olmaması, bireylerin seviyesi ve çalışma şartlarına göre bireyselleştirilmiş eğitim vermesi ve ücretsiz olması açısından da oldukça avantajlıdır.

1. Halk Eğitimi ve Halk Eğitimi Merkezleri

“Halk eğitimi yetişkinlerin eğitimi için gereken programlarının; araç gereçlerinin, yollarının, yöntemlerinin geliştirilmesini konu edinen bir eğitim bilimidir” (Başaran, 1996, s. 134). Halk eğitiminin günümüzdeki genişletilmiş şekli olan yaygın eğitim veya hayat boyu öğrenme düşüncesi ve ihtiyacı, Türk toplumlarında çok eskiden sezilmiş, bu ihtiyacı karşılamak üzere bir takım önlemler alınmıştır. Hayat boyu öğrenme anlayışıyla halk eğitimi kapsamındaki çalışmalar ve bunun somut örneklerine Türk toplumlarının varlığından bu yana her dönemde rastlanmaktadır (Yıldırım, 2009, s. 21). Eğitim, yalnızca okullar aracılığıyla kazanılan bilgi ve becerilerden ibaret olmayıp bireyin hayatı boyunca süregelen bir süreçtir. Kişiler kendi çabalarıyla kişisel gelişimlerini devam ettirirken, devlete bağlı bazı kurum ve kuruluşlar da onlara destek vermektedir. Bu kurumların başında halk eğitimi merkezleri gelmektedir (Bilgin, İnce & Canatan, 2017, s. 1412). Halk eğitimi merkezleri örgün eğitim fırsatı bulamamış kişiler için ikinci bir şans sunan Türkiye’ye özgü kurumdur. Dinamik yapısı ve geniş eğitimi kadrosuyla yer ve zaman fark etmeksizin ihtiyaç duyulan kültürel, mesleki, sosyal, sportif ve sanatsal alanlarda her türlü eğitim faaliyetlerini hızlıca gerçekleştirebilecek bir potansiyele sahiptir (Yıldırım, 2009, s. 38).

Türkiye’de hayat boyu öğrenme alanında gelişmeler ile onun önemli kurumlarından biri olan modern halk eğitimi merkezleri zaman içinde oluşturulmuştur (Kılıç, & Taşpınar, 2017, s.14). Türkiye’de halk eğitimi Cumhuriyetin kuruluşundan beri “Halk Eğitimi Şubesi (1926)”, “halk derslikleri (1927)”, “millet mektepleri (1927)”, “halk okuma odaları (1930)”, “halk evleri ve halk odaları (1932)”, köy eğitmen kursları (1936) ve köy enstitüleri (1942) gibi örgütlenmelerle yürütülmüştür (Kaya, 2015, s. 272). Her geçen gün değişen, gelişen ve sayıları hızla artan halk eğitimi merkezlerinin hayat boyu öğrenmenin yaygınlaşmasına ciddi katkıları olmuştur. Mayıs 2024 tarihi itibarıyla 81 ilde hizmet veren toplam 998 halk eğitimi merkezi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda halk eğitimi merkezlerinin yaygın eğitim kurumlarının en geniş yapılanması olduğu söylenebilir.

Oldukça önemli görev ve sorumlulukları olan halk eğitimi merkezlerinin müzik eğitiminde de önemli bir yere sahip olduğu yadsınamaz. Halk eğitimi merkezleri aracılığıyla geniş kitlelere müzik eğitimi verildiğini söyleyebiliriz.

2. Halk Eğitimi Merkezlerinde Müzik Eğitimi

“Halk Eğitimi’nin temel konularından birini “Müzik” oluşturmaktadır. Toplumlara güç ve yaşam sevinci veren, ulusal dayanışmayı sağlayan bir kültür öğesi olarak müzik, her zaman akla ilk gelen konular arasında yer almıştır” (Bozkaya, 2001, s. 110). Bu nedendir ki Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesindeki 3746 adet kurs programının 76’sını Müzik ve

Gösteri Sanatları alanında bulunan müzik eğitimi kurs programları oluşturmaktadır.

Halk eğitimi merkezlerinde müzik kursları öğretmenler ve usta öğreticiler tarafından verilmektedir. Bu amaçla kavramsal çerçevede bu eğitimcilerle ilgi bir bölüme yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

3. Halk Eğitimi Merkezlerinde Görev Yapan Müzik

Eğitimcileri

3.1. Öğretmenler

MEB' na bağlı kadrolu öğretmenler halk eğitimi merkezlerinde de görev yapabilmektedirler. Okullardan farklı bir çalışma sistemi olan halk eğitimi merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin görev ve sorumlulukları Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliğinin üçüncü bölümünde belirtilmiştir.

Türkiye geneline bakıldığında bazı halk eğitimi merkezlerinde 1 müzik normu bulunmakta iken çoğunluğunda müzik normu olmadığı görülmektedir. Bu sebeptendir ki halk eğitimi merkezlerinde müzik eğitimleri genellikle usta öğreticiler tarafından yapılmaktadır.

3.2. Usta Öğreticiler

Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği (2018) usta öğreticiyi “Hayat boyu öğrenme kurumlarında kadrolu veya ek ders ücreti karşılığında görevlendirilen öğretici” olarak tanımlamaktadır (s. 2). Kadrolu usta öğretici; belli bir maaş karşılığı sürekli çalışırken ücretli usta öğreticiler ise ek ders karşılığı belli bir süreliğine görevlendirilirler. Bu durum yönetmeliğin dördüncü bölümünün 26. Maddesinde “Kurs açılacak alanda, kurumda ve kurumun bulunduğu eğitim bölgesinde yeterli sayıda öğretmen ve kadrolu usta öğretici bulunmaması durumunda ihtiyaç, ders ücreti karşılığı görev yapacak istekliler arasından karşılanır” şeklinde ifade edilmiştir.

Halk eğitimi merkezlerinde eğitimler kurs programları üzerinden gerçekleştirilir. Uygulanan öğretim programları, Genel Müdürlükçe hazırlanır veya hazırlatılır, Bakanlık onayından sonra uygulamaya konulur (Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği, 2018, s. 17). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesindeki yaygın eğitim kurs programları sayfasında mesleki ve teknik kurslar ile genel kurslar olmak üzere 75 alanda toplam 3746 adet kurs programı bulunmaktadır.

Mesleki ve teknik kurslar; ülkemizde teknoloji ve sanayinin gelişmesi ile ortaya çıkan yeni hizmet alanları için ciddi oranda ara eleman ihtiyacı duyulması sebebiyle uzun süreli akademik eğitim veren okul ve kurumların ihtiyaca yetemediği durumlarda kısa süreli sertifika programlarıyla eleman yetiştirilmesini sağlayan kurslardır.

Genel kurslar; kişilerin günlük rutinlerinden arata kalan boş zamanlarını değerlendirmek için katıldıkları sosyal ve kültürel kurslardır. Bu kurslar; bireylerin boş zamanlarını kaliteli etkinliklerle değerlendirmelerine fırsat sunmak, onları bir üst öğretim kurumlarına hazırlamak, toplumun kültür derecesini yükseltmek, milli kültür değerlerimizi yaşatmak, muhafaza etmek, yaygınlaştırmak ve yeni kuşaklara aktarımını yapmak amacıyla düzenlenmektedir (Yıldırım, 2009, s. 185).

Bu bilgiler ışığında halk eğitimi merkezlerinde verilen müzik eğitiminin kalitesinin, verimliliğinin ve etkililik düzeyinin artırılması için kurs program ve sürelerinin yeterliğinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu yeterliğin tespitinde kurs programlarını aktif olarak kullanan halk eğitimi merkezi müzik eğitimcilerinin görüşleri oldukça önemlidir. Bu sebeple bu araştırma ile halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs program ve sürelerinin ilişkin görüşleri saptanarak iyileştirici çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

4. Problem Cümlesi

Araştırmanın ana problem cümlesi “Halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs program ve sürelerine ilişkin görüşleri nelerdir?” şeklindedir.

4.1. Alt Problemler

- 1) Halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs programlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- 2) Halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs sürelerine ilişkin görüşleri nelerdir?

5. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı ülkemizde geniş kitlelere müzik eğitimi imkânı sunan halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin, kurs program ve sürelerine ilişkin görüşleri doğrultusunda iyileştirici çözüm önerileri sunmak ve halk eğitimi merkezlerinde verilen müzik eğitiminin nitelik ve kalitesinin artırılmasına yardımcı olmaktır.

6. Araştırmanın Önemi

Halk eğitimi merkezleri hayat boyu öğrenme yaklaşımını baz alarak her yaş ve eğitim düzeyindeki kişilerin özengen müzik eğitimi almasında etkin rol oynamaktadır. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünün yayımladığı izleme ve değerlendirme verileri incelendiğinde müzik eğitimine talebin genel olarak arttığı görülmektedir. Bu verilerden yola çıkılarak müzik eğitimine talebin gelecek yıllarda daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda halk eğitimi merkezlerinde müzik eğitiminin niteliğinin artırılması yönünde yapılan her çalışma biraz daha değerli olacaktır. Halk eğitimi merkezlerinde müzik

eğitimleri Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan kurs programları ile sağlanmaktadır. Müzik eğitiminin niteliğinin planlı ve sistemli bir şekilde artırılmasının en önemli adımı müzik eğitimcilerinin konuya ilişkin görüşlerinin alınması ile mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde bu alanda yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs program ve sürelerine ilişkin görüşlerinin tespit edilerek iyileştirici çözüm önerileri sunması, halk eğitimi merkezlerindeki müzik eğitiminin niteliğini artıracaklığı düşüncesi ve bu alanda yapılmış ilk araştırma olması açısından önemlidir.

7. Yöntem

Bu araştırma, bilimsel araştırma modellerinden olan genel tarama modelinde betimleyici nitel bir çalışmadır. Yıldırım ve Şimşek (2016)'e göre “nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir süreci kapsamaktadır” (s. 39). Verilerin elde edilmesinde nitel araştırma yöntemleri içerisinde sıklıkla kullanılan görüşme tekniği kullanılmıştır. Karasar (2016)'a göre görüşme “sözlü iletişim yoluyla veri toplama (soruşturma) tekniğidir” (s. 210-212).

7.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları Ankara'nın merkez ilçelerinde (Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Pursaklar, Sincan ve Yenimahalle) bulunan 15 halk eğitimi merkezinde görev yapan gönüllü öğretmen ve usta öğreticilerden oluşmaktadır. (n=30).

7.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada verilerin elde edilmesinde nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. “Görüşmeler, uygulanan kuralların katılığına göre yapılanmış, yarı yapılanmış ve yapılmamış olmak üzere üçe ayrılabilir” (Karasar, 2016, s. 210-212). Yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmamış görüşmeye göre daha standart, yapılandırılmış görüşmeye göre daha esneklerdir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı görüşmeden önce görüşme formunu hazırlar ancak akışa göre başka sorular veya alt sorularla görüşmenin seyrini değiştirebilir. Görüşülen bireyin düşüncelerini açmasını veya ayrıntıya inmesini isteyebilir. Bu özelliğiyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hem esnek hem de belli standartlar içerdiğinden araştırmalarda oldukça kolaylık sağlamaktadır (Türnüklü, 2000, s. 547). Bu sebeple çalışmada halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs program ve sürelerine ilişkin görüşlerini geniş bir perspektifle yansıtabilmek ancak araştırma konusundan da uzaklaşmamak amacıyla araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanan 2 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Form demografik bilgileri ve araştırmanın alt problemlerini

kapsayacak şekilde hazırlanmış iki bölümden oluşmaktadır. Görüşmede kişilere süre sınırı koyulmamış olup araştırmacı tarafından sorulara verilen yanıtlar araştırmacı tarafından formun ilgili bölümlerine yazılmıştır.

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler araştırmanın alt problemlerini temsil edecek şekilde kategorize edilmiş ve her bir alt problem için uygun kodlar geliştirilerek içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde yapılan ana işlem, birbiriyle benzerlik gösteren verileri belirli kavramlar ve temalar oluşturacak şekilde gruplandırmak ve bunları okuyucuların anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 56). Elde edilen verilerin tablolaştırılmasında yüzde ve frekans hesaplamaları kullanılmıştır.

8. Bulgular

8.1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılan müzik eğitimcilerinin demografik bilgileri 1,2,3,4,5 ve 6 numaralı tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	(f)	(%)
Kadın	6	20
Erkek	24	80
Toplam	30	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan gönüllü 30 müzik eğitimcisinin 6'sını kadınlar oluştururken 24'ünü ise erkekler oluşturmaktadır. Yüzdeler olarak ifade edildiğinde araştırma örnekleminde müzik eğitimi veren kadınların erkeklere oranla oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 2. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	(f)	(%)
20-30	6	20
31-40	11	36,67
41-50	6	20
51-65	7	23,33
Toplam	30	100

Tablo 2'ye bakıldığında HEM'lerde çalışan müzik eğitimcilerinin yaş grupları dengeli bir dağılım göstermektedir. Eğitimcilerin %36,67'lik dilimini 31-40 yaş aralığındaki bireyler oluştururken ikinci sırayı %23,33'lük dilimle

51-65 yaş aralığındaki eğitimciler oluşturmaktadır. 20-30 ve 41-50 yaş aralığındaki eğitimciler ise %20'lik oranlarda görülmüştür.

Tablo 3. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	(f)	(%)
İlköğretim	1	3,33
Lise	4	13,33
Ön Lisans	2	6,67
Lisans	20	66,67
Yüksek Lisans	2	6,67
Doktora	1	3,33
Toplam	30	100

Tablo 3'e göre HEM'lerde çalışan müzik eğitimcilerinin büyük çoğunluğunu %66,67'lik bir oranla lisans mezunları oluşturmaktadır. 30 katılımcının 2'sinin yüksek lisans, 1'inin ise doktora düzeyinde eğitim aldıkları görülmektedir. İlköğretim, lise ve ön lisans düzeyinde eğitim alan katılımcılar ise örneklemin %23,33'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 4. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Bölüme Göre Dağılımı

Bölüm	(f)	(%)
Müzik	18	60
Alan Dışı	7	23,33
Diğer	5	16,67
Toplam	30	100

Tablo 4'e bakıldığında HEM'lerde çalışan müzik eğitimcilerinin %60'ını müzik eğitimi almış bireyler oluşturmakta iken diğer %18'inin müzik dışı alanlardan mezun oldukları görülmektedir. Diğer 5 kişinin ise eğitim durumlarının lisans kademesinin altında olması gerekçesiyle bölüm bilgisi bulunmamaktadır.

Tablo 5. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Unvana Göre Dağılımı

Unvan	(f)	(%)
Öğretmen	7	23,33
Usta Öğretici	22	73,34
Emekli Usta Öğretici	1	3,33
Toplam	30	100

Tablo 5'e bakılarak HEM'lerde müzik eğitiminin %73,34 gibi yüksek bir oranda usta öğreticiler tarafından yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. %23,33 oranında kadrolu müzik öğretmenleri bu görevi üstlenirken %3,33'lük bir kısmını ise emekli usta öğreticiler oluşturmaktadır.

Tablo 6. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Branşa Göre Dağılımı

Branş	(f)	(%)
Ney	3	5,35
Bağlama	17	30,35
Gitar	9	16,07
Keman	4	7,14
Piyano	8	14,29
Bendir	2	3,57
Kanun	1	1,79
Ses Eğitimi	2	3,57
Ud	1	1,79
Koro	4	7,14
Org	1	1,79
Çello	1	1,79
Yan Flüt	1	1,79
Mehter Takımı	2	3,57
Toplam	56	100

Tablo 6'da HEM'lerde görev yapan müzik eğitimcilerinin müziğin hangi dallarında kurs verdikleri gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında eğitimcilerin birden fazla alanda kurs verdikleri anlaşılmaktadır. 30 katılımcıdan elde edilen verilere göre katılımcıların 56 farklı alanda kurs verdikleri görülmektedir. Bu dağılıma göre verilen kursların %30,35'ini bağlama eğitimi oluşturmaktadır.

Bağlama eğitiminden sonra en çok verilen kurs ise %16,07'lik dilime giren gitar kursudur. Gitar kursunu %14,29'luk oranla piyano kursu takip etmektedir. Geri kalan kursların toplamının oranı ise %39,29'dur. Bu sonuçlara bakılarak bağlama, gitar ve piyano haricindeki kursların toplam oranının bu üç çalgının kurs ortalamasının oldukça aşağısında kaldığı görülmektedir. Bu oranların oluşmasında kursiyerlerin taleplerinin mi yoksa eğitimcilerin yeterlik alanlarının mı etkisi olduğu konusunda bir bilgi yoktur. Ancak tablodaki araştırma bulgularına bakıldığında HEM'lerde alanı bağlama, gitar ve piyano olan müzik eğitimcilerinin sayısının diğerlerine oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

8.2. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan “Halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs programlarına ilişkin görüşleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar 5 kod altında incelenmiştir.

Tablo 7. HEM’lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Kurs Programlarına İlişkin Görüşleri

Katılımcılar	Kodlar
E2,E8 E8: “Programların kazanımları her yaş grubunu kapsamıyor. 50 yaşındaki kursiyere de 7 yaşındaki kursiyere de aynı kazanım verilmiş. Bu yaş gruplarının aynı kazanımları aynı yöntemle öğrenmesi mümkün değil. Programların yaş grubuna göre düzenlenmesi gerek”	Yaş Grubu
E3,E5,E10,E11,E19,E25,E28,E29,E30 E5: “Kurs programları daha çok teorik ve akademik kazanımlarla dolu. Ancak bizim pratik ve uygulanabilir bir programa ihtiyacımız var” E25: “Program içerikleri kazandırmak istediğimiz becerilerle örtüşmüyor. Programı defter üzerinde uygulamak zorunda kalıyoruz”	İçerik
E1,E4,E6,E14,E16,E19,E20,E22,E24,E28,E29,E30 E16: “Klasik gitar eğitimi piyano eğitimine denktir. Ancak piyano eğitimi 8 seviye iken gitar eğitimi yalnızca 320 saat ile sınırlı. Gitar eğitimi de seviyelere ayrılmalı” E20: “Ney öğrenmek 5 yıl sürer. Ney eğitimi en az 4 seviye olmalı”	Seviyelere Ayırma
E1,E2,E4,E5,E6,E7,E9,E10,E11,E13,E15,E16, E18,E19,E20,E22,E25,E27,E28,E29,E30 E6: “Kursun açılabilmesi için 12 öğrenci şartı var. Bu sayı çok fazla. Şu an kanun için 5 başvurum var ancak kursu açamıyorum. Bu sayı düşürülmeli”	Kursiyer Sayısı
E7,E11,E12,E15,E21,E23,E26,E27 E23: “Kurs kazanımları benim için yeterli”	Yeterli

Tablo 7’ye bakıldığında katılımcılardan 2’si programların her yaş grubunu kapsadığını ancak her yaş grubunun öğrenme hazırbulunmuşluklarının ve öğrenme stratejilerinin farklı olduğunu bu sebeple programların pedagojik yaş gruplarına göre kategorilere ayrılması gerektiğini belirtmişlerdir. 9 kişi ise program içeriğinin kazandırılmak istenen içerikle örtüşmediğini, çok fazla teorik bilgi içerdiğini bu sebeple öğrencilerin sıkılabildiğini, programların uygulanabilir olmamasından dolayı programları defter üstünde uygulamak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kurs program içeriklerinin ivedilikle

geliştirilmesi gerektiği ve bu yapılırken de muhakkak sahada görev yapan müzik eğitimcilerinin fikirlerinin alınmasının elzem olduğunu vurgulamışlardır.

Kurs süresini yetersiz bulan öğretmenlerin bir bölümü sürelerin uzatılmasını talep ederken büyük bir çoğunluğu ise programların seviyelere ayrılması gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Katılımcıların 12'si tüm müzik eğitimi programlarının piyano eğitimi kurs programı gibi seviyelere ayrılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte katılımcıların 21'inin kursiyer yeter sayısı ile ilgili ciddi problem yaşadıkları görülmüştür. Kurs açabilmek için 12 kursiyer şartının olmasının müzik eğitimcilerini zorladığı belirtilmiştir. Katılımcılara göre enstrüman eğitimi kalabalık gruplarla mümkün değildir. Ayrıca bazı enstrümanlara ilgilinin daha az olması sebebiyle katılımcı sayısı 12'ye ulaşmadığı takdirde kursun açılmadığı ve kursun açılmasını bekleyen azınlığın eğitim hakkının elinden alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca 12 kursiyer şartını sağlayabilen eğitimcilerin de tüm kursiyerler ile tek tek ilgilenmek zorunda kaldıkları ve kendisine sıra gelmesini bekleyen kişilerin sıkılarak kursu bırakabildikleri belirtilmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde bu durum eğitimci için zor kursiyer için ise sıkıcı olabilmektedir. Bu sebeple 21 katılımcıya göre eğitimin kalitesinin ve işlevinin artırılması için bu sayı sınırı daha aşağılara çekilmelidir. Ancak bu sayının belirlenmesinde kurs programları baz alınmalıdır. Katılımcıların çoğunluğu bu sayının 3-5 olarak belirlenmesinin ideal olacağını belirtmiş fakat E7 ve E22 bazı kursların bir kişi ile dahi açılabilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. E30'a göre özellikle piyano eğitimi maksimum 1-2 kişi ile gerçekleştirilebilecek bir eğitimidir.

Katılımcıların 6'sı ise programa dair herhangi bir problem yaşamadıklarını ve kazanımları yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. E12 ve E26 programı kolaylaştıracak farklı yöntemler kullandıkları için problem yaşamadıklarını şu cümlelerle ifade etmişlerdir: E12: "Teorik ve pratik bilgileri aynı anda verecek bir yöntem belirledim. Bu sebeple program benim için yeterli" E26: "Program temel manada yeterli. Eğitimci olarak ders esnasında ekleme ve çıkarmalar yapıyoruz". Bu verilerden yola çıkacak olursak katılımcıların 2'sinin programın eksiklerini kendi çözümleri ile tamamladıkları için sorun yaşamadıkları varsayılmaktadır.

8.3. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan "Halk eğitimi merkezlerinde görev yapan müzik eğitimcilerinin kurs sürelerine ilişkin görüşleri nelerdir?" sorusuna verilen cevaplar 3 kod altında incelenmiştir.

Tablo 8. HEM'lerde Çalışan Müzik Eğitimcilerinin Kurs Sürelerine İlişkin Görüşleri

Katılımcılar	Kodlar
E7,E10,E11,E12,E15,E21,E23,E26,E27	
E21: “Mevcut kurs süresinde öğrenciler başlangıç seviyesinde öğrenebiliyorlar”	Yeterli
E27 “ Programın süresi benim için yeterli”	
E1,E2,E3,E4,E5,E8,E13,E16,E17,E19,E20,E22,E25, E28,E29,E30	
E4: “Keman kursunun süresi toplam 200 saat. Bu sürede keman eğitiminin başarıya ulaşması mümkün değil”	Yetersiz
E17: “Kurs süresi çok yetersiz. Dersin yarısı akort yapmayla diğer yarısı tekrar yapmayla geçiyor”	
E6,E9,E14,E18,E24	
E9: “Piyano ve ses eğitimi için belirtilen süre yeterli. Ancak keman için bu süre yeterli değil”	Değişken
E14: “Şu an yalnızca piyano kurs süresi yeterli. Diğer enstrümanların kurs süreleri çok yetersiz”	

Tablo 8'e bakıldığında katılımcıların 9'u kurs sürelerinin yeterli olduğunu ifade ederken bazıları bu sürenin başlangıç seviyesinde kazanımlar edindirmek için yeterli olduğunu belirtmişlerdir. 16 kişi ise eğitimi başarıyla tamamlamak için bu süreleri çok yetersiz bulduklarını, eğitim tamamlanamadan kurs süresinin bittiğini ve bu sürelerde enstrüman çalmayı öğrenmenin imkansız olduğunu söylemişlerdir. Özellikle akortlu çalgılarda sürenin büyük bir bölümünün akort yapmayla geçtiğini, ayrıca başlangıç aşamasında kursiyerlerin edindikleri çalgıların çok kaliteli olmaması sebebiyle bu sürenin daha da uzadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların 5'i ise kurs sürelerinin yeterliliğinin çalgıya göre değiştiğini savunmuşlardır. Katılımcıların yanıtlarına göre bendir eğitimi, ses eğitimi, koro programları ve piyano eğitimi için kurs süreleri yeterli iken diğer programların süreleri yetersizdir. Bununla birlikte E24: “Bağlama (bozuk düzen) için bu süre yeterli iken bağlama (bağlama eğitimi düzeni) için bu süre fazla. Biz balık vermiyoruz balık tutmayı öğretiyoruz. Ben temel bilgileri veriyorum gerisi kişinin çalışması ile ilgili” diyerek bağlama kurs süresini fazla bulduğunu ifade etmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına göre halk eğitimi merkezlerinde müzik eğitiminin büyük çoğunlukla erkek eğitimciler tarafından verildiği, çoğunun eğitim düzeyinin lisans ve üzeri olduğu fakat önemli bir kısmının müzik dışı alanlardan mezun oldukları ve çeşitli belgelerle kurs açmaya hak kazandıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte halk eğitimi merkezlerinde müzik eğitiminin çoğunlukla usta öğreticiler tarafından verildiği saptanmıştır. Eğitimcilerin çoğunun branşlarının bağlama, gitar ve piyano olmasından dolayı verilen kursların sayısının da buna bağlı olarak bu çalgılar üzerinde yoğunlaştığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan eğitimcilerin büyük bir çoğunluğunun kurs program ve sürelerini yetersiz buldukları görülmüştür. Müzik eğitimcilerinin görüşlerine göre program kazanımlarının pratik değil teorik bilgi ağırlıklı olması, programların yaş gruplarına göre ayrılmamış olması, kursun açılabilmesi için yeter sayısının çok yüksek olması, kurs sürelerinin enstrüman öğrenmek için çok yetersiz olması ve programların seviyelere ayrılmaması müzik eğitiminin kalitesini düşüren önemli etmenlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre;

Halk eğitimi merkezlerinde müzik eğitimi verecek eğitimcilerinin belirlenmesinde eğitici niteliklerinin iyi belirlenmesi,

Kurs sürelerinin uzatılması veya seviyelere ayrılması,

Kurs programlarının kursiyerlerin bilişsel ve fiziksel gelişimlerine paralel olacak şekilde yaş gruplarına göre düzenlenmesi,

Kurs programlarındaki teorik bilgi yoğunluğunun azaltılarak pratik becerilere ağırlık verilmesi,

Kurs açmak için gerekli öğrenci sayısının kursun niteliğine göre belirlenmesi önerilmektedir.

Yazarların katkı düzeyleri:	Birinci yazar %50, İkinci yazar % 50
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Başaran, İ. E. (1996). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Yargıcı.
- Biber Öz, N. (2001). İnsanın kültürel gelişiminde müzik eğitiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 101-106.
- Bilgin, H., İnce, Z., & Canatan, H.A. (2017). Halk eğitimi merkezlerinde yetişkinlere yönelik açılan kurslar ve etkinlikler nelerdir? *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, 3 (10), 1412-1421.

https://sssjournal.com/files/sssjournal/1565485084_24_SSS_V3_I10_ID-186.%20B%C4%B0LG%C4%B0N&%C4%B0NCE.CANATAN_1412-1421.pdf sayfasından erişilmiştir.

Bozkaya, İ. (2011). Halk eğitiminde müziğin yeri ve Bursa'daki halk eğitimi çalışmalarına toplu bakış. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (1), 107-121.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel.

Kaya, H. E. (2015). Türkiye'de halk eğitimi merkezleri. *International Journal of Science Culture and Suport (IntJSCS)*, Özel sayı 3, 268-277. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/91828> sayfasından erişilmiştir.

Kılıç, N., & Taşpınar, M. (2017). Halk eğitimi merkezi öğretmenlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 14-25.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği. (2018). https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11093946_MEB_HBO_KURUMLARI_YYNETMELYYY.pdf sayfasından erişilmiştir.

Özengi, M. (2017). *Halk eğitimi merkezlerinin kursiyer görüşlerine göre değerlendirilmesi: Amasra halk eğitimi merkezi örneği*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Türmüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24, 543-559.

Uçan, A. (2005). *İnsan ve müzik insan ve sanat eğitimi*. Ankara: Evrensel Müzikevi.

Yıldırım, M. (2009). *Hayat boyu öğrenme kapsamında yaygın eğitim ve halk eğitimi merkezleri*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

**DÎVÂNU LUGÂTÎ'T-TÜRK İLE KARŞILAŞTIRMALI ALTAJ
TÜRKÇESİNDE İKİNCİL UZUN ÜNLÜLERİN VARLIĞI***

**THE EXİSTENCE OF SECONDARY LONG VOWELS İN ALTAJ
TURKİSH COMPARED WITH DÎVÂNU LUGÂTÎ'T-TÜRK**

Elif ÖZDİL[Sorumlu Yazar]**

Hülya GÖKÇE***

Özet

Altay Türkçesinde 8 normal /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ve 8 uzun ünlü /aa/, /ee/, /ıı/, /ii/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ bulunmaktadır. /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ seslerinin kullanım sıklığı daha geniş olmakla beraber /ıı/ ve /ii/ ünlülerinin kullanım sıklığı daha azdır, ancak kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Altay Türkçesi bünyesinde, tarihsel süreçte incelenebilecek önemli ölçüde uzun ünlü oluşumu bulundurmaktadır.

Uzun ünlü, boğumlanma süresinin normal ünlüden daha uzun olması ile ifade edilir. Oluşum zamanlarına göre iki başlık altında ele alınan uzun ünlüler, birincil (asli) ve ikincil uzun ünlüler olarak ayrılmaktadır. Altay Türkçesinde birincil uzun ünlüler Yakut Türkçesi ve Türkmen Türkçesi gibi tarihsel süreçte düzenli bir biçimde varlığını devam ettirmemiştir. Bu çalışmada ilk olarak, Altay Türkçesi sözlüğünden yapılan tarama çalışması sonucunda tespit edilen, geçmişten günümüze kadar korunan birincil uzun ünlü örnekleri incelenmiştir. İkinci olarak *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te bulunan

* Araştırma Makalesi: **Geliş tarihi:** 30.06.2024; **Kabul tarihi:** 12.08.2024
Kaynak gösterilme: ÖZDİL, E.-GÖKÇE, H. (2024): *Dîvânu Lugâti't-Türk ile Karşılaştırmalı Altay Türkçesinde İkincil Uzun Ünlülerin Varlığı*, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 16 /2, s. 125-141.

Bu makale *Dîvânu Lugâti't-Türk ile Altay Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma* başlıklı yüksek lisans tezinde yer alan malzemeye dayanarak hazırlanmıştır.

** Yüksek lisans öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili ABD, Ankara / TÜRKİYE elf.ozdil06@gmail.com <https://orcid.org/0009-0002-6427-9787>

*** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE hulyagokce@aybu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-8638-4380>

kelime varlığı ile Orta Türkçe döneminden günümüze değin Altay Türkçesinde kelime bünyesinde büzülme sonucu gerçekleşmiş olan tarihsel süreçte oluşmuş ikincil uzun ünlülerin varlığının saptanması amaçlanmıştır.

Altay Türkçesinde büzülme sonucunda kelime bünyesinde oluşmuş ikincil uzun ünlülerin tespit edilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. *Altay Türkçesi Sözlüğü* ve *Dîvânu Lugâti't-Türk* kelime varlığından tespit edilen kelimeler art zamanlı tarihsel çalışma yöntemi ve tarama yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Altay Türkçesi, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, uzun ünlüler, birincil uzun ünlüler, ikincil uzun ünlüler.

Abstract

There are 8 normal /a/, /e/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /ö/, /u/, /ü/ and 8 long vowels /aa/, /ee/, /ıı/, /ii/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ in Altai Turkish. The frequency of use of /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ is wider, while the frequency of use of /ıı/ and /ii/ is narrower, but there are examples where they are used. Altai Turkish has a significant number of long vowel formations that can be analysed in the historical process.

Long vowel is expressed by the fact that the articulation time is longer than the normal vowel. Long vowels, which are handled under two headings according to their formation times, are divided into primary ('original') and secondary long vowels. Primary long vowels in Altai Turkish did not continue to exist regularly in the historical process like Yakut Turkish and Turkmen Turkish, but in this study, firstly, the examples of primary long vowels that have been preserved from the past to the present, identified as a result of the scanning study from the Altai Turkish dictionary, have been examined. Secondly, it is aimed to determine the existence of secondary long vowels that have formed as a result of contraction in the word structure in Altai Turkish from the Middle Turkish period to the present day, with the vocabulary found in *Dîvânu Lugâti't-Türk*.

The aim of the study is to determine the secondary long vowels formed in the word as a result of contraction in Altai Turkish. The words identified from *Altai Turkish Dictionary* and *Dîvânu Lugâti't-Türk* vocabulary has been detected by using diachronic historical study method and scanning method.

Keywords: Altai Turkish, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, long vowels, primary long vowels, secondary long vowels.

GİRİŞ

Altay Türkçesi, günümüzde Rusya Federasyonu içindeki Güney Sibirya bölgesinde bulunan Altay Cumhuriyeti'nde yaşayan Altay Türklerinin kullandığı edebî dildir. Kuzey-Doğu Türk lehçesi grubunda bulunan Altay Türkçesinin önemli tipolojik dil özellikleri arasında ön ses konumunda y- >c- ses değişiminin bulunması, kurallı-düzenli dudak uyumunun varlığı, çalışmanın ana konusunu oluşturan kurallı biçimde büzüşme sonucunda ortaya çıkan ikincil ünlü uzunluklarının bulunması yer alır (Güner Dilek, 2022, s. 37-38).

Altay Türkçesinin ses sistemi incelendiğinde 8 normal ünlü ve 8 uzun ünlü¹ tespit edilmektedir. Bunlardan /aa/, /ee/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/ seslerinin kullanım sıklığı yüksek olmakla beraber /ıı/ ve /ii/ uzun ünlülerinin kullanım sıklığı azdır. F. Güner Dilek çalışmasında /ıı/ ve /ii/ uzun ünlülü şu örnekleri sıralar:

/ıı/: *ayırır* “ayırma işi, ayırma”, *arçır* “temizleme işi, silme, temizleme”, *bayır* “zenginleşme, zengin olma”, *korkır* “korkma işi, korkma”, *sakır* “bekleme işi, bekleme”

/ii/: *biçür* “yazma işi; yazmak”, *ciür* “yeme işi; yemek”, *ciit* “delikanlı, yiğit” (Güner Dilek, 2022, s. 48-49).

Standart Altay Türkçesinin ünlüler tablosu şu şekildedir²:

Dilin hareketine ve aldığı biçime göre	Ön dil		Arka dil					
	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak		
Çene açısına göre	Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Dar	Geniş	Dar
	Normal	e	i	ö	ü	a	ı	o
Uzun	ee	ii	öö	üü	aa	ıı	oo	uu

Türk lehçelerinin tasnifi konusunda birçok Türkolog denemeler yapmış ve önerilerde bulunmuştur. Bu çalışmalarda coğrafi yönler, coğrafi adlar, boy adları ve dil özellikleri gibi çeşitli ölçütler kullanılmıştır. Altay Türkçesi yapılan tasniflerde genel olarak iki alt grupta incelenmiştir. Aşağıda çalışılan tasniflere kısaca değinilmiştir³:

Türk dilinin ilk sistemli tasnifini yapan W. Radloff, tasnifinde Türk dili ve lehçelerini *Doğu, Batı, Orta-Asya* ve *Güney* şeklinde gruplandırmış; Altay

¹ Makalede uzun ünlülerin transkripsiyonu alıntı yapılan metinlerdeki kullanım şekillerine uyularak şu şekilde gösterilmiştir: /aa/, /ee/, /ıı/, /ii/, /oo/, /öö/, /uu/, /üü/; /ā/, /ē/, /ī/, /ō/, /ū/, /ū̄/, /ā̄/, /ē̄/, /ī̄/, /ō̄/, /ū̄/.

² Standart Altay Türkçesinin ünlüler tablosu oluşturulurken Figen Güner Dilek’in *Altay Türkçesi Grameri* adlı çalışmasından yararlanılmıştır. bk. Güner Dilek F. (2022). *Altay Türkçesi Grameri* (1. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 46.

³ Tasniflerin anlatımı için Reşit Rahmeti Arat’ın, “Türk Şivelerinin Tasnifi” adlı makalesinden yararlanılmıştır. bk. Arat, R. R. (1953). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Türkiyat Mecmuası*, 10: s. 58-138.

Türkçesini bu gruplardan *Doğu* grubuna dâhil etmiştir. *Doğu* grubunu kendi içinde *Asıl Altay Şiveleri (Altay ve Teleüt)* ve *Kuzey Altay Şiveleri (Lebed “Çalkandı”)* şeklinde iki alt gruba ayırarak belirtmiştir.

Tasnifini ses özelliklerine göre yapan A. Samoyloviç, Altay Türkçesini; Altay, Teleüt ve Kumandı ağızları olarak *taw* grubunun içinde değerlendirmiştir.

R. R. Arat da tasnifini ses özelliklerine göre yapmıştır. Altay Türkçesini, “*taw grubu (ayak, tav, tavlı, kalgan): Şimal*” adı altında göstermiştir.

T. Tekin’in tasnifinde on iki gruba ayırdığı Türk lehçeleri içinde Altay Türkçesini VI. *tağlığ* grubunda *Kuzey Altay diyalektleri (Tuba, Kumandü, Çalkandü)* ve VII. *tülü* grubunda *Güney diyalektleri (Asıl Altay, Telengit, Teleüt)* şeklinde değerlendirilmiştir (Tekin, 1989, s. 167).

1. UZUN ÜNLÜLER

Ünlülerin çıkış süresi incelendiğinde boğumlanma süreleri göz önüne alınarak kısa, normal ve uzun olarak üçe ayrılır. Normal süreli ünlüler konuşma esnasında herhangi bir uzama veya kısalmaya maruz kalmadan telaffuz edilen ünlülerdir. Kısa süreli ünlüler, normal süreli ünlülere göre daha kısa bir boğumlanma süresine sahip olan ünlülerdir (Balcı, 2019, s. 1759). Boğumlanma süresi normal ünlüden daha uzun olan ünlüye ise uzun ünlü denilmektedir.

Z. Korkmaz, uzun ünlüleri “*boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan yahut normal bir ünlünün süresini içine alan ünlü: /ā/, /ē/, /ī/, /ĩ/, /ō/, /õ/, /ū/, /ũ/*” olarak tanımlamıştır (1992, s. 156). Bu uzunlukların Türkiye Türkçesinde birincil veya ikincil uzun ünlü olmasının varlığının bilindiğini söyleyerek örnekleri şu şekilde sıralar: *āb* “av”, *āç* “acıkmak”, *bār* “var”; *ağabey > ābī >*, *bugün > bōn* vb.

K. İmer vd. *Dilbilim Sözlüğü*’nde uzun ünlüyü, “*çıkış süresi bir ünlünün süresinden daha uzun olan ünlü*” şeklinde kısaca tanımlamıştır (İmer vd., 2011, s. 252).

A. Buran uzun ünlüleri, oluşma zamanlarına göre “*birincil ya da eski uzun ünlüler/ikincil ya da yeni uzun ünlüler*”, işlevlerine göre ise “*anlam ayırıcı uzun ünlüler/anlam ayırıcı olmayan uzun ünlüler*” şeklinde adlandırıp tasnif etmiştir (2021, s. 560).

1.1. Birincil Uzun Ünlüler

Türkçedeki birincil uzun ünlüler üzerine birçok çalışma yapılmıştır, bu çalışmalar farklı görüşleri beraberinde getirmiştir. Aşağıda birincil uzun ünlüler konusunda yapılan çalışmalar ve kuramlardan birkaçına değinilecektir.

Birincil uzun ünlüler konusu O. Böhtlingk'in Yakutçanın grameri yazması ile ortaya çıkmıştır. O. Böhtlingk'in dikkat çektiği konu uzunlukların anlam ayırıcı özelliğe sahip olmasıdır. Bu durum, *āt* “ad”: *at* “at”, *ās* “aç; açlık”: *as* “aş” örnekleri incelendiğinde görülmektedir. Ancak Böhtlingk'in tek ölçütü uzunluğun anlam ayırıcılığı olmamış, Nijniy Novgorod ağzı ile karşılaştırmalı çalışmalar yaparak konuyu ele almıştır (Tekin, 2022, s. 13-14).

O. Böhtlingk'in çalışmasına katılmayan W. Radloff Ana Türkçede bulunan bütün uzunlukların ikincil uzun ünlü olduğu görüşünü ileri sürmüştür. W. Radloff bu görüşünü ispat etmek amacıyla kök çalışmaları yapmıştır. Örnek verilecek olursa Yak. *āt* “ad” sözünün *ayt-* “söylemek” sözüne şekilce yakın olduğunu ileri sürmüştür. Ancak *āt* kelimesi isim kök, *ayt-* kelimesi ise fiil köküdür (Tekin, 2022, s. 16).

K. Foy da birincil uzunluklara değinmiştir. K. Foy, Orhun yazıtlarında *at* “ad” ve *aç* “aç; acımak” kelimelerinin yazılışında, *t'* “at” ve Tunyukuk 29, 2'de geçen *ç-* “açmak”tan farklı olarak, ünlü işaretinin kullanılmasına ilk defa dikkat çekmiş”, bu durumun sebebinin ünlülerdeki nicelik (quantität) farkı olduğunu ileri sürmüştür. Foy, Yakut Türkçesinden kelimelerle de karşılaştırmalar yaparak birincil uzunlukları Orhun Türkçesi dönemine dayandırmıştır (Tekin, 2022, s. 17).

W. Radloff, K. Foy'un dayanaklarına karşılık olarak K. Foy'un gösterdiği ünlü uzunluklarının düzenli olmadığını, anlatımda oluşacak karışıklıklara engel olmak için kullanıldığını ifade etmiştir (Tekin, 2022, s. 19).

V. Grønbech de Türkçedeki birincil ünlü uzunluklarını “Osmanlıcadaki *p, ç, t, k* ve *ç* ünsüzlerinin kök hecede kısa bir ünlüden sonra ötümsüzlüklerini korudukları hâlde, Yakutçadaki karşılıkları uzun veya ikiz ünlülü olan kelimelerle ötümlenerek sırasıyla *b, d, g, (ğ)* ve *c'*ye değişirler” şeklinde açıklar. V. Grønbech'in verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

Osm. *ad* = Yak. *āt* (fak. Osm. *at* = Yak. *at*)

Osm. *ac* = Yak. *ās* (fak. Osm. *aç-*, *açar* = Yak. *as-*) (Tekin, 2022, s. 19-20).

V. Grønbech'in ikinci tespiti de Çuvaş Türkçesinde iç seste *ïva* ses grubuna Yakut Türkçesindeki ikiz ünlü veya uzun ünlülerin karşılık gelmesidir:

Çuv. *tïvar* “tuz” = Yak. *tuus*

Çuv. *kïvak* “mavi” = Yak. *küöh*

Bu örneklerden yola çıkarak Yakut Türkçesinde tek heceli kelimelerin büzülme ile oluştuğu sonucuna ulaşmış, W. Radloff ile ortak bir görüşe sahip olmuştur.

W. Radloff görüşlerine yenisini ekleyerek uzunlukların iç seste *s*, *ş*, *ç*'den *s*'ye geçiş ve ön seste *s* düşmesi gibi fonetik değişmelerle meydana gelen ve birbirleriyle kolayca karıştırılabilecek pek çok eş sesli kelimenin ünlü uzatılması yolu ile ayırt edilmesinin bir zaruret hâline gelmiş olabileceğini ileri sürmüştür (Tekin, 2022, s. 22).

N. N. Poppe, W. Radloff'un evvelce ortaya attığı "büzülme" kuramının yerine sonradan ileri sürdüğü ve uzun ünlülerin Yakutçada *āt* "ad" ve *at* gibi eş sesli kelimeleri sesçe ayırt etme eğiliminden çıktığı yeni kuramını şiddetle eleştirmiştir. Yakut Türkçesindeki uzun ünlülerin Ana Türkçeye dayandığı görüşünü savunmuş, Ana Türkçe ve İlk Türkçe için uzun *ā*, *ē*, *ī*, *ō*, *ō̄*, *ū* ve *ū̄* ünlülerini var saymıştır (Tekin, 2022, s. 26).

"Birincil uzun ünlülerin Genel Türkçede (Ana Türkçe) var olduğunu Türkmen Türkçesindeki verilere dayanmak suretiyle ilk defa öne süre Rus Türkologlardan Ye. D. Polivanov olmuştur". Ör.: Yak. *tās* "taş" - Türk. *dāş* (*daş* "dış" sözünden ünlü uzunluğu ile ayırt edilir), Yak. *bār* "var" - Türk. *bār* (*bar*- fiilinden ünlü uzunluğuyla ayırt edilir) (Tekin, 2022, s. 27).

Ye. D. Polivanov birincil uzun ünlülü kelimelere Türkmen Türkçesinden daha çok örnek tespit ederek Ana Türkçede uzun ünlülerin varlığını kesin olarak kanıtlamıştır. L. Ligeti daha önceki çalışmalardan faydalanarak Ye. D. Polivanov'un Ana Türkçede uzun ünlülerin varlığı kuramını dillik kanıtlarla ispatlamıştır (Tekin, 2022, s. 27-31).

F. G. İshakov, "Türk Dillerinde Uzun Ünlüler" adlı yazısında Orhun Türkçesinde ve Kâşgarlı Mahmud'un eserinde birincil uzun ünlülerin varlığına işaret etmiştir. Hakas ve Tuva Türkçelerindeki ikincil uzunluklara şu üç örnekle işaret etmiştir:

Hks.Tü. *ōt* "öd, safra"

Hks.Tü., Tuv. *pūr*, *pūrū* "kurt"

Hks.Tü. *dūn* "akşam"

F. G. İshakov'un çalışmalarına ek olarak G. Killi de "Hakas Türkçesindeki Ünlü Uzunlukları ve Oluşma Şartları Üzerine" adlı makalesinde İshakov'un Hakas Türkçesindeki birincil uzun ünlü varlığı görüşüne işaret ederek birincil uzun ünlülü örnekleri çoğaltmıştır. Sadece *ōt* "öd, safra" örneği iki çalışmada da ele alınmış ortak kelimedir. Ör.:

Hks.Tü. *a:r* "arı"

Hks.Tü. *pi*: "kısırak"

Hks.Tü. *pä:r* "buraya"

Hks.Tü. *tä:r*- "toplamak"

Hks.Tü. *tä:ri* “deri”

Hks. yd.- Sag.ağ. *ö:rä* [ø:rɛ]

Hks.Tü. *ö:t* “öd”

Hks.Tü. *pü:r* “öd” (Killi, 2004, s. 44).

A. M. Şçerbak 1966’da Türk dillerindeki ünlüleri nicelik bakımından incelediği makalesinde, Türkçede nicelik bakımından çok kısa, kısa (normal) ve uzun ünlüler olmak üzere üç çeşit ünlü bulunduğunu belirtmiş, uzun ünlüleri birincil ve ikincil uzun ünlüler olarak ikiye ayırmıştır (Tekin, 2022, s. 37). Günümüzde de akademik çalışmalarda kullanılan bu terimleri Şçerbak sistemleştirmiştir.

Birincil uzun ünlüler O. Böhtlingk ile ortaya atılmış, birçok Türkoloğun çalışmasına konu olmuştur. İlk çalışmalar fonetik anlam farklılığına dayanmıştır. Sonraki çalışmalarla birlikte birincil uzun ünlülerin varlığının kesinleşmesi Ye. D. Polivanov tarafından dillik ispatlarla kanıtlanmıştır.

A. Buran “Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi” adlı makalesinde birincil uzun ünlülerin ayırt edici özelliklerini şu şekilde ifade edip sıralar:

“Bir dilin bilinen ilk örneklerinden beri uzun olup anlam ayırıcı özelliğe sahip ünlüleridir. İlk örnek her zaman ve mutlaka doğru ve özgün şekil olmayabilir. Ancak daha önceki biçimi bilinmediği ve daha sonra herhangi bir ses olayı ile değişmediği için, ilk örnekten itibaren uzun ünlülü olan şekillere “birincil/asli uzun ünlüler” denmektedir. Birincil uzun ünlülerin önde gelen en önemli özellikleri şunlardır:

- 1.Dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmaları.
- 2.Genellikle anlam ayırıcı (fonemik) özellikte olmaları.
- 3.Herhangi bir ses ya da anlam olayı sonrasında oluşmamış olmaları.” (2021, s. 552).

1.1.1. *Altay Türkçesinde Korunmuş Birincil Uzun Ünlüler*

Altay Türkçesinde birincil uzun ünlülü kelimeler T. Tekin’in “Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler” adlı çalışmasında incelediğimiz örneklerden yola çıkılarak ele alınmıştır. Birincil uzun ünlüler sadece Yakut Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde düzenli olarak korunurken tarihsel süreçte diğer lehçelerde bu durum korunamamıştır. Altay Türkçesinde incelenen kelimeler dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun ünlülü olmaları ve herhangi bir ses veya anlam olayı yaşamamış olmaları ölçütleri esas alınarak belirlenmiştir.

Altay Türkçesinde birincil uzun ünlülerin korunduğu yedi (7) kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

bē kısarak: MK *bī*, Kırg. *bē*, Yak. *bie*, Sarı Uyg. *pī*, Nij. *bīye* (Tekin, 2021, s. 185). Hks.Tü. *pi*: (Killi, 2004, s. 44) **Alt.Tü.** *bee* “tayı olan kısarak, dişi at” (AltTS, s. 40).

bō bu: Uyg. *bō*, Uyg. Br. *bo*, *bho*, *po*, MK *bō*, Tuv. *bō*, Türkm. *bū* (Tekin, 2021, s. 182). **Alt.Tü.** *boo* “Bu” (AltTS, s.45).

bū buğu: MK *bū*, Çağ.Trk. *bug*, Türkm. *būğ*. Trk. *buğu* (Tekin, 2021, s. 184). **Alt.Tü.** *buu* “buhar, buğu, pus” (AltTS, s. 48).

hōç öç, intikam: MK *ōç*, Uyg. *ōç*, Türkm. *ōç*, Az. *öç* (Tekin 2021, s. 189). **Alt.Tü.** *ööç* “1. öç, intikam” (AltTS, s. 167).

kōl göl: MK *kōl*, Türkm. *gōl*, Yak. *küöl* (Tekin 2021, s. 189). **Alt.Tü.** *kööl* “göl” (AltTS, s. 140).

tū tüy, kıl; saç; renk; at donu: Uyg. *tū*, MK *tū*, Türkm. *tüy*, Yak. *tū* (Tekin 2021, s. 191). **Alt.Tü.** *tüü* “tüy”⁴ (AltTS, s. 222).

yırāk “ırak, uzak” Türkm. *yırāk*, Kırg. *ırāk*, Yak. *ırāh* (Tekin, 2021, s. 101). **Alt.Tü.** *iraak* “uzak; uzakta” (AltTS, s. 102).

Yapılan taramalar sonucunda tespit edilen kelimelerin tarihsel süreçte, dilin bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olmaları ve herhangi bir ses ya da anlam olayı sonrasında oluşmamış olmaları özelliğini verilen örneklerden de saptamaktayız. A. Buran (2021) anlam ayırıcı (fonemik) özellikte olmaları ölçütünde ‘genellikle’ ifadesini kullanmıştır. Altay Türkçesinde tespit edilen bazı kelimeler anlam ayırıcı özellik taşımamaktadır. Altay Türkçesinde *bee* “tayı olan kısarak, dişi at” ve *boo* “bu” (AltTS, s. 40) kelimelerinin uzun ünlülü biçiminin karşılığında, *be* ve *bo* kısa ünlülü biçimi “mı, mi, mu, mü” (AltTS, s. 35) soru eki olarak kullanılmaktadır. *buu* “buhar, buğu, pus” (AltTS, s. 48), karşılığında *bu* “bu” (AltTS, s. 47) işaret zamiri olarak kullanılmaktadır. *ööç* “öç, intikam” (AltTS, s. 167) kelimesinin sözlükte iki farklı anlamı vardır: Birinci anlamı “öç, intikam”, ikinci anlamı ise “nefes borusu”(AltTS, s. 167) olarak geçmektedir. Yani ilk kullanımı ile ele alınacak olursa *öç* kelimesi fonemik açıdan bir farklılaşma oluşturmamaktadır, ikinci kullanımı ele alınacak olursa fonemik bir anlam farkı da ortaya çıkmış olur. Yine *kööl* “göl” (AltTS, s. 140) ve *kōl* “göl” (AltTS, s. 139) örnekleri de aynı anlamları taşımaktadır. *tüü* “tüy” (AltTS, s. 222) kelimesi ise kısa ünlülü olarak *tüy* (AltTS, s. 222) şeklinde bulunmakta, aynı anlamı ifade etmektedir. *iraak* “uzak, uzakta” (AltTS, s. 102) kelimesinin kısa ünlülü biçimi bulunmamaktadır.

⁴ *tüü* ve *tüy* kelimeleri *Altayca-Türkçe Sözlük*'e eklenmiş, fakat Türkçe karşılıkları verilmemiştir. Bundan ötürü “tüy” anlamı tarafımızdan eklenmiştir.

1.2. İkincil Uzun Ünlüler⁵

Z. Korkmaz, ikincil uzunluğun “bir kelimenin ilk veya daha sonraki hecelerinde ses değişimleri veya kaynaşmaları ile oluşmuş bulunan uzunluk, ikame uzunluğu” şeklinde tanımını yaparak Anadolu ağızlarında kullanıldığını belirttiği şu örnekleri sıralamıştır: *yağmur* > *yāmur*, *çekerken* > *çekēken*, *parça* > *pāça*, *var-acak* > *vācak*, *geldi* > *gēdi* vb. (1992, s. 84)

G. Karaağaç, ikincil uzunluğu “bir sözün ilk biçiminde bulunmayan, daha sonradan ses ve anlam değişimleri ile ortaya çıkmış bulunan uzunluk” şeklinde tanımlayarak Türkçede birincil ve anlam ayırıcı uzunlukların olmadığını ifade etmiştir. G. Karaağaç, Türkçenin her tarih ve coğrafyasında ortaya çıkmış uzunlukların anlam ayırıcı olmayan ikincil uzunluklar olduklarını belirterek şu örnekleri sıralar: *yağmur* > *yaamur*, *çekerken* > *çekeeken*, *parça* > *paaca*, *vara-cak* > *vaacak*, *geldi* > *geedi* vb. (2018, s. 488).

A. Buran “Türkçede Uzun Ünlüler ve Bir Terim Önerisi” başlıklı bildirisinde ikincil ünlü uzunluklarıyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Dillerin bilinen ilk örnekleri itibariyle uzun olmadıkları hâlde, daha sonraki dönemlerde ünsüz düşmesi, ünsüz erimesi, ünlü birleşmesi ve hece kaynaşması gibi sebeplerle uzamış olan ünlülerdir. Çok çeşitli nedenleri olmakla birlikte, bu tür ünlüler, çoğunlukla ses kayıplarına bağlı olarak ortaya çıkarlar. Bir söz içerisinde, genellikle değişik ve açıklanabilir nedenlerle, kimi sesler kaybolurken, yiten, yok olan sesin veya seslerin boğumlanma süresini geride kalan ünlülerden biri üzerine alır. Böylece, geride kalan ve diğer seslerin boğumlanma sürelerini kendi boğumlanma süresine katan ünlü, diğer ünlülere göre daha uzun bir boğumlanma süresine sahip olur” (2021, s. 552).

S. K. Yalçın, ses grubu ile oluşan ikincil uzun ünlülerin çeşitli ses veya ses grubu olayları ile oluştuğunu belirterek Çağdaş Türkçede bu tür ses gruplarının VKV ve VK tarzında görüldüğünü ifade eder. Bu ses veya ses gruplarının çeşitli ses kayıpları ile VV biçimine dönüşmesinin ikincil uzun ünlüleri oluşturduğunu da ekler (2013, s. 344).

Yapılan tanım ve açıklamalardan anlaşıldığı üzere ikincil uzun ünlüler oluşum şekline göre iki başlık altında ele alınmaktadır. İlk olarak kelime bünyesinde oluşan ikincil uzun ünlüler, art zamanlı ses olaylarını ifade etmektedir. Bu oluşumlar tarihsel süreç içinde gerçekleşmektedir. İkinci olarak ek alma durumunda oluşan ikincil uzun ünlüler, eş zamanlı ses olaylarını ifade

⁵ İkincil uzun ünlüler konusunun ele alındığı makalelerden bazıları şunlardır: Gökçür, E. (2017). Türkmen Türkçesinde İkincil Uzun Ünlüler. *Mavi Atlas*. 5 (2), 549-576; Balcı, O. (2019, 16-18 Ekim). Gagavuz Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin İkincil Ünlü Uzunlukları Açısından Karşılaştırılması. [Bildiri Sunumu]. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, s. 1759-1773; Aral, E. (2022). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerdeki İkincil Uzun Ünlüler. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 6 (1), 217-238.

etmektedir. Z. Korkmaz'ın örneklerinden yola çıkıldığında *yağmur* > *yāmur* örneği kelime bünyesinde oluşmuş ikincil uzun ünlüyü, *var-acak* > *vācak* örneği ise ek alma durumunda oluşan ikincil uzun ünlüye örnek verilebilir.

1.2.1. *Altay Türkçesinde Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

Bir kelimedeki ünlü-ünsüz-ünlü sıralamasında bulunan bir ses grubunun uzun ünlüye dönüşmesi sonucu büzülme gerçekleşir (Tuna, 1986: s. 42). Art zamanlı şekilde incelendiğinde Altay Türkçesinde uzun ünlüler iki ünlü arasında veya ünlülerin yanında bulunan /g, ğ, y, ñ/ ünsüzleriyle birlikte kullanılan ses gruplarının büzülmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Güner Dilek, 2022, s. 49-48). Ör.:

“1. Eski Türkçedeki *ağ, ağa, ağı, ıgu* ses grupları Altay Türkçesinde /aa/ veya /uu/ fonemine dönüşür Es.Tü. *sag* > Alt.Tü. *saa*- > TT. *sağ-*, Es.Tü. *bağatur* > Alt.Tü. *baatur* > TT. *bahadır*, Es.Tü. *yağış* > Alt.Tü. *caaş* > TT. *yağış*.

2. Eski Türkçedeki *ege, eye* (<*eğe*), *eje* ses grupları Altay Türkçesinde /ee/ fonemine döner: Es.Tü. *içi/iye/eye* > Alt.Tü. *ee* > TT. *iye* “sahip”, Es.Tü. *yegen* > Alt.Tü. *ceen* > TT. *yeğen*, Es.Tü. *eğer/eyer* > Alt.Tü. *eer* > TT. *eyer*.

3. Eski Türkçedeki *oğ, oğu* ve *ıgı* ses grupları Altay Türkçesinde /uu/ fonemine; *ağ* ve *oğı* ses grubu /oo/ fonemine; *ağu* ses grubu ise bazen /uu/ bazen de /oo/ fonemine döner: Es.Tü. *boğ-* > Alt.Tü. *buu-* > TT. *boğ-*, Es.Tü. *oğul* > Alt.Tü. *uul* > TT. *oğul*, Es.Tü. *yıgın* > Alt.Tü. *cuun* > TT. *yıgın* “toplantı, meclis”.

4. Eski Türkçedeki *üñü* ses grubu Altay Türkçesinde /öö/ veya /üü/; *üğü* ses grubu /üü/; *ıgı* ses grubu ise bazen /öö/ bazen de /ii/ fonemine döner: Es.Tü. *sünük* > Alt.Tü. *söök* “kemik”, Es.Tü. *münüz* > Alt.Tü. *müüs* > TT. *boynuz*, Es.Tü. *tügün* > Alt.Tü. *tüün* > TT. *düğüm*.” (Elcan, 2017, s. 123).

1.2.1.1. *VK > VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

1.2.1.1.1. *Vg > VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/ag/ > /aa/

DLT. *sag-* > “sağmak” **Alt.Tü.** *saa-* “sağmak” (DLT II, s. 15), (AltTS, s. 175).

DLT. *yag-* > “yağmak” **Alt.Tü.** *caa-* “(yağmur, dolu, kar için) yağmak; gitmek” (DLT III, s. 80), (AltTS, s. 51).

/og/, /ug/ > /uu/

DLT. *bog-* > “boğmak” **Alt.Tü.** *buu-* “1. bent çekmek 2. boğmak, boğarak öldürmek” (DLT II, s. 14), (AltTS, s. 48).

DLT. *bugday* > “buğday” **Alt.Tü.** *buuday* “buğday” (DLT II, s. 235 vd.), (AltTS, s. 49).

DLT. *oglak* > “oğlak” **Alt.Tü.** *uulak* “oğlak” (DLT I, s. 119), (AltTS, s. 226).

DLT. *oglan* > “oğlan” **Alt.Tü.** *uulan* “genç” (DLT I, s. 74 vd.), (AltTS, s. 227).

DLT. *ogru* > “hırsız, uğru” **Alt.Tü.** *uurı* “hırsızlık” (DLT I, s. 126), (AltTS, s. 227).

DLT. *tag* > “dağ” **Alt.Tü.** *tuu* “dağ” (DLT I, s. 89 vd.), (AltTS, s. 219).
/ög/ >/üü/

DLT. *kög* > “ırlamakta sesin yükselip alçalışı” **Alt.Tü.** *küü* “Ses, uğultu (çok)” (DLT III, s. 131), (AltTS, s. 149).

1.2.1.1.2. *Vw >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/ew/ >/üü/

DLT. *sew-* > “sevmek” **Alt.Tü.** *süü-* “sevmek, okşamak” (DLT II, s. 15), (AltTS, s. 189).

1.2.1.2. *VKV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

1.2.1.2.1. *VdV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/ağı/ >/aa/

DLT. *kađıš* > “kayıš” **Alt.Tü.** *kaaš* “kayıš, kemer; deriden yapılan kemer” (DLT I, s. 369), (AltTS, s. 109).

/ağu/ >/uu/

DLT. *ađut* > “avuç” **Alt.Tü.** *uuš* “avuç” (DLT I, s. 50), (AltTS, s. 227).

/eđe/, /iđi/ >/ee/

DLT. *eđer* > “eyer” **Alt.Tü.** *eer* “eyer” (DLT II, s. 224 vd.), (AltTS, s. 88).

DLT. *iđi* > “efendi, sahip” **Alt.Tü.** *ee* “ev sahibi, sahip” (DLT I, s. 87), (AltTS, s. 87).

1.2.1.2.2. *VgV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/aga/, /agi/, /agu/ >/aa/

DLT. *agir* > “ağır” **Alt.Tü.** *aar* “ağır” (DLT I, s. 52), (AltTS, s. 19).

DLT. *kagur-* > “kavurmak” **Alt.Tü.** *kaar-* “pişirmek, kızartmak” (DLT II, s. 81), (AltTS, s. 109).

DLT. *sagım* > “bir sağışta sağılan süt” **Alt.Tü.** *saam* “sağım” (DLT I, s. 397), (AltTS, s. 175).

DLT. *tagay* > “dayı” **Alt.Tü.** *taay* “dayı” (DLT III, s. 238), (AltTS, s. 195).

/agi/, /agu/, /ogi/, /ogu/ > /oo/

DLT. *agız* > “insanın ve hayvanın ağzı; ırmağın, su tulumunun, testinin, küpün ve kuyunun ağzı” **Alt.Tü.** *oos* “1. ağz 2. delik 3. ağz, akar suyun denize veya göle döküldüğü yer 4. sırt, hayvanın yük vurulan yeri” (DLT I, s. 55), (AltTS, s. 163).

DLT. *agu* > “ağı” **Alt.Tü.** *oo* “zehir” (DLT I, s. 89), (AltTS, s. 163).

/agi/, /agu/, /ogi/, /ogu/, /ugu/ >/uu/

DLT. *agir* > “ağır” **Alt.Tü.** *uur* “ağır, zor, can sıkıcı; derin” (DLT I, s. 52), (AltTS, s. 227).

DLT. *bagır* > “karaciğer” **Alt.Tü.** *buur* “1. karaciğer 2. diyafram 3. *mec.* göğüs, *kalp*” (DLT I, s. 360), (AltTS, s. 33).

DLT. *bagırsak* > “merhametli, gönül alıcı kişi” **Alt.Tü.** *buurzak* “merhametli” (DLT I, s. 502), (AltTS, s. 48).

DLT. *bogul-* > “boğulmak” **Alt.Tü.** *buul* “boğulmuş olmak” (DLT II, s. 131), (AltTS, s. 49).

DLT. *çogı* > “savaş” **Alt.Tü.** *cuu* “1. savaş 2. çarpıma, dövüş” (DLT I, s. 41), (AltTS, s. 70).

DLT. *kugu* > “kuğu kuşu” **Alt.Tü.** *kuu* “kuğu” (DLT III, s. 225), (AltTS, s. 145).

DLT. *ogul* > “oğul” **Alt.Tü.** *uul* “1. oğul 2. genç” (DLT I, s. 74), (AltTS, s. 226).

DLT. *togur-* > “doğurmak” **Alt.Tü.** *tuu-* “1. doğurmak 2. (kuş için) yumurtlamak” (DLT II, s. 80), (AltTS, s. 219).

DLT. *yagır* > “at, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer veya eğerin vurmalarıyla meydana gelen yara, yağır” **Alt.Tü.** *cuur* “1. yağır; atın sırtındaki sürtünmüş, tüyleri dökülmüş yer. 2. muhasar altına almak” (DLT III, s. 9), (AltTS, s. 70).

DLT. *yaguk* > “yakın” **Alt.Tü.** *cuuk* “yakın” (DLT III, s. 29), (AltTS, s. 70).

/egi/, /ogu/, /ogu/ >/ee/

DLT. *egil-* > “eğilmek” **Alt.Tü.** *eeliş* “eğiliş” (DLT I, s. 198), (AltTS, s. 88).

DLT. *teğirmen* > “değirmen” **Alt.Tü.** *teermen* “değirmen” (DLT III, s. 266), (AltTS, s. 203).

DLT. *sogı-* > “soğumak” **Alt.Tü.** *soo-* “1. soğumak 2. *mec.* soğumak, hayal kırıklığına uğramak” (DLT III, s. 268), (AltTS, s. 184).

DLT. *soguk* > “soğuk” **Alt.Tü.** *sook* “soğuk, ayaz” (DLT I, s. 503), (AltTS, s. 184).

DLT. *yogun* > “yoğun, şişkin, kalın” **Alt.Tü.** *coon* “1. şişman, kaba 2. iri, büyük, kalın; hacimli” (DLT III, s. 29), (AltTS, s. 68).

/ögü/ >/öö/

DLT. *bögür* > “böğür” **Alt.Tü.** *böörök* “böbrek” (DLT I, s. 361), (AltTS, s. 47).

/ögü/, /ügü/ > /üü/

DLT. *ögür* > “koyun, geyik, bağırtlak kuşu, cariyeye, deve gibi şeylerin toplu halde bulunması, bu gibi şeylerin sürüsü” **Alt.Tü.** *üür* “(birkaç aygır ve kısraktan oluşan) at sürüsü 2. sürü” (DLT I, s. 54), (AltTS, s. 231).

DLT. *tügün* > “dügüm” **Alt.Tü.** *tüün* “dügüm” (DLT III, s. 59), (AltTS, s. 222).

1.2.1.2.3. *VkV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/aka/ >/aa/

DLT. *sakal* > “sakal” **Alt.Tü.** *saal* “1. sakal 2. favori” (DLT I, s. 230), (AltTS, s. 175).

/ükü/ >/öö/

DLT. *sükül* > “siğil” **Alt.Tü.** *sööl* “1. siğil 2. nasır” (DLT III, s. 301), (AltTS, s. 185).

1.2.1.2.4. *VñV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/aña/ >/aa/

DLT. *yañak* >“ağzın iki yanında olup dişlerin oturmuş bulunduğu kemik” **Alt.Tü.** *caak* “yanak; çene” (DLT III, s. 376), (AltTS, s. 51).

/iñi/, /iñe/ >/ee/

DLT. *miñi* > “beyin” **Alt.Tü.** *mee* “beyin” (DLT II, s. 299), (AltTS, s. 155).

DLT. *siñek* > “sinek, sivrisinek” **Alt.Tü.** *seek* “zool. at sineği” (DLT III, s. 367), (AltTS, s. 179).

/üñü/ >/öö/

DLT. *süñük* > “kemik” **Alt.Tü.** *söök* “1. soy, kuşak 2. kemik 3. mezarlık” (DLT III, s. 367), (AltTS, s. 185).

/üñü/ >/üü/

DLT. *müñüz* > “boynuz” **Alt.Tü.** *müüs* “boynuz” (DLT III, s. 363), (AltTS, s. 158).

1.2.1.2.5. *VwV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/ewe/ >/öö/

DLT. *tewe* > “deve” **Alt.Tü.** *töö* “deve” (DLT II, s. 181 vd.), (AltTS, s. 215).

/ewi/ >/üü/

DLT. *sewinç* > “sevinç” **Alt.Tü.** *süünç* “sevinç” (DLT III, s. 273), (AltTS, s. 189).

/uwu/ >/uu/

DLT. *kuwur-* > “kavurmak” **Alt.Tü.** *kuur-* “1. (arpa için) pişirmek 2. bitkin hale getirmek 3. yıkmak, harap etmek” (DLT II, s. 81), (AltTS, s. 145).

1.2.1.2.6. *VvV >VV Tipindeki Büzülmeler Sonucunda Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler*

/uvu/ >/uu/

DLT. *kavuk* > “mesane, sidiklik, kavuk” **Alt.Tü.** *kuuk* “sidik torbası” (DLT III, s. 165), (AltTS, s. 145).

SONUÇ

1. Altay Türkçesinin yazılı metinlerinden yapılan inceleme ve karşılaştırma sonucunda yedi (7) birincil uzun ünlülü kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler şunlardır: *bee* “tayı olan kısrak, dişi at”, *boo* “bu”, *buu* “buhar, buğu, pus”, *ööç* “1. öç, intikam”, *kööl* “göl”, *tüü* “tüy”, *iraak* “uzak, uzakta”. Bu kelimelerdeki ünlüler, bilinen ilk örneklerinden itibaren uzun olup bir ses ya da anlam olayı sonucunda oluşmamıştır.

2. Altay Türkçesinde büzülme tipleri incelendiğinde en az VK tipi büzülme sonucunda ikincil uzun ünlüye sahip örnekler tespit edilmiştir. Bu tür büzülmeye on (10) kelime rastlanmıştır. En fazla örnek VKV tipindeki büzülmeye oluşan ikincil uzun ünlüde görülmüştür. Bu tür ikincil uzun ünlüye sahip otuz dokuz (39) kelime tespit edilmiştir.

3. *Dıvânu Lugâti't-Türk* ve *Altayca-Türkçe* sözlüğünden yapılan inceleme ve karşılaştırma sonucunda Vg >VV > /ag/ > /aa/ biçiminde iki (2), Vg >VV > /og/, /ug/ > /uu/ biçiminde altı (6), Vg >VV > /ög/ > /üü/ biçiminde bir (1), Vw >VV > /ew/ > /üü/ biçiminde bir (1), VdV >VV > /adı/ > /aa/ biçiminde bir (1), VdV >VV > /adu/ > /uu/ biçiminde bir (1), VdV >VV > /ede/, /idi/ > /ee/ biçiminde iki (2), VgV >VV > /aga/, /agi/, /agu/ > /aa/ biçiminde dört (4), VgV >VV > /agu/, /agu/, /ogu/, /ogu/ > /oo/ biçiminde beş (5), VgV >VV > /agu/, /agu/, /ogi/, /ogu/, /ugu/ > /uu/ biçiminde on (10), VgV >VV > /egi/, /ogi/, /ogu/ > /ee/ biçiminde iki (2), VgV >VV > /ögü/ > /öö/ biçiminde bir (1), VgV >VV > /ögü/, /ügü/ > /üü/ biçiminde iki (2), VñV >VV > /aña/ > /aa/ biçiminde bir (1), VñV >VV > /iñi/, /iñe/ > /ee/ biçiminde iki (2), VñV >VV > /üñü/ > /öö/ biçiminde bir (1), VñV >VV > /üñü/ > /üü/ biçiminde bir (1), VwV >VV > /ewe/ > /öö/ biçiminde bir (1), VwV >VV > /ewi/ > /üü/ biçiminde bir (1), VwV >VV > /uwu/ > /uu/ biçiminde bir (1), VvV >VV > /uvu/ > /uu/ biçiminde bir (1), Vkv >VV > /aka/ > /aa/ biçiminde bir (1), Vkv >VV > /ükü/ > /öö/ biçiminde bir (1) olmak üzere toplam kırk dokuz (49) kelime ikincil uzun ünlü tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında en fazla VgV >VV > /uu/ biçiminin ikincil ünlü uzunluğunun oluşmasına sebep olduğu görülmüştür. Bu biçimde oluşan on (10) kelime tespit edilmiştir.

4. Büzülme sonucu oluşan ikincil uzun ünlülü kelimelerin tespitinde, /aa/ uzun ünlü oluşumu sekiz (8) kelime, /ee/ uzun ünlü oluşumu altı (6) kelime, /oo/ uzun ünlü oluşumu beş (5) kelime, /öö/ uzun ünlü oluşumu dört (4) kelime, /üü/ uzun ünlü oluşumu altı (6) kelime, /uu/ uzun ünlü oluşumu on dokuz (19) kelime tespit edilmiştir. En fazla uzun ünlü dar, yuvarlak uzun arka ünlüsü /uu/ foneminde (19 kelime) görülmekteyken en az uzun ünlü geniş, yuvarlak uzun dil ünlüsü /öö/ foneminde (4 kelime) görülmektedir.

5. Tespit edilen ses özellikleri göz önüne alındığında günümüzde birkaç örneği olan dar, düz, uzun süreli bir orta dil ünlüsü olan /ı/ foneminin ve dar, düz, uzun süreli bir ön dil ünlüsü olan /ii/ foneminin *Dıvânu Lugâti't-Türk* ile

yapılan karşılaştırmada Altay Türkçesinin tarihî sürecinde büzülme sonucu oluşan uzun ünlülü örneklerine rastlanılmamıştır.

Kısaltmalar

ağ.	: ağız
AltTS.	: Altayca-Türkçe Sözlük
Alt.Tü.	: Altay Türkçesi
Az.	: Azerbaycan Türkçesi
bk.	: bakınız
Çağ. Trk.	: Çağdaş Türkçe
Çuv.	: Çuvaş Türkçesi
DLT.	: <i>Dîvânu Lugâti't-Türk</i>
Es.Tü.	: Eski Türkçe
Hks.Tü.	: Hakas Türkçesi
Kırg.	: Kırgız Türkçesi
mec.	: mecaz
MK	: Mahmud al-Kashgari, <i>Dîvânu Lugâti't-Türk</i>
Nij.	: Nijniy Novgorod Tatar Ağızı
Osm.	: Osmanlı Türkçesi
Sag. ağ.	: Sagay ağızı
Sarı Uyg.	: Sarı Uygur Türkçesi
TT.	: Türkiye Türkçesi
Tuv.	: Tuva Türkçesi
Türkm.	: Türkmen Türkçesi
Uyg.	: Uygur Türkçesi
Uyg. Br.	: Uygur Brahmi
vd.	: ve diğerleri
Yak.	: Yakut Türkçesi
yd.	: yazı dili
zool.	: zooloji

Yazarların katkı düzeyleri:	Birinci yazar % 50, İkinci yazar % 50
Etik komite onayı:	Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.
Finansal Destek:	Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
Çıkar çatışması:	Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Arat, R. R. (1953). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Türkiyat Mecmuası*. 10, 58-138.
- Atalay, B. (1985). *Dîvânu Lugâti't-Türk Tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balci, O. (2019). Gagavuz Türkçesi ve Kırgız Türkçesinin İkincil Ünlü Uzunlukları Açısından Karşılaştırılması. [Bildiri Sunumu]. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 1759-1773.
- Buran, A. (2021). Türkçede uzun ünlüler ve bir terim önerisi [Bildiri sunumu]. *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bilge Tonyukuk Anısına*, Ankara, Türkiye.

- Elcan, A. (2017). Altay Türkçesinin Ayırt Edici Ses Bilgisi Özellikleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 35(35), 123-135.
- Güner Dilek F. (2022). *Altay Türkçesi Grameri*. (1. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İmer, K., Kocaman A. ve Özsoy A.S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. (1. baskı). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karağaç, G. (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. (2. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Killi, G. (2004). Hakas Türkçesindeki Ünlü Uzunlukları ve Oluşma Şartları Üzerine. *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 1(1), 42-54.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. (1. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Naskali, E. G. ve Duranlı, M. (2019). *Altayca-Türkçe Sözlük*. (2. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1989). Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem Dergisi*, 5(13), 142-168.
- Tekin, T. (2022). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. (3. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuna, O. N. (1986). Türk Dil Bilgisi (Fonetik ve Morfoloji). *Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları*: 3.
- Yalçın, S. K. (2013). *Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler*. (1. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.